

Studier om sociala insatsgrupper

Resultatuppföljning av ungdomar i SIG och
utveckling av lovande arbetsformer

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer	2020-3-6691
Publicerad	www.socialstyrelsen.se , mars 2020

Förord

Socialstyrelsen har av regeringen fått i uppdrag att under 2018 och 2019 stödja huvudmän och yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens, stabilitet och kvalitetsutveckling inom området (S2018/00535/FST). Inom ramen för det uppdraget har myndigheten fortsatt att studera sociala insatsgrupper (SIG).

SIG kan i korthet beskrivas vara en lokal samverkansform mellan olika aktörer, där insatser kring individer med risk för att återfalla i allvarlig brottslighet och utveckla en kriminell livsstil koordineras på individnivå, och där stödet till den unge samordnas under ledning av socialtjänsten i den kommun som den unge bor i. SIG utgör en del i samhällets arbete med att motverka kriminella grupperingar, särskilt i utsatta områden, som fortsättningsvis är en angelägen fråga.

Rapporten riktar sig till uppdragsgivaren regeringen och till kommuner och socialtjänst som vill starta en SIG-verksamhet eller utveckla en redan befintlig. Den kan även vara av intresse för olika aktörer som arbetar med ungdomar med normbrytande beteende.

Socialstyrelsen tackar alla som i intervjuer och på annat sätt delat med sig av sina erfarenheter av arbetet med sociala insatsgrupper och som gjort denna rapport möjlig.

Jenny Halldén har varit utredare under hela arbetet med uppdraget. Johanna Kumlin, forskare, har varit projektledare till maj 2019 och därefter även ansvarig enhetschef.

Olivia Wigzell
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Bakgrund	10
Utveckling av SIG i Sverige	10
Svårt att utvärdera om samverkansformer ger bättre resultat än ordinarie insatser	11
Socialstyrelsens fortsatta studier om SIG	12
Rapportens upplägg	12
Tidigare studier om SIG	14
Studie 1 – Två års uppföljning av resultat för unga som ingått i en social insatsgrupp	20
Syfte	20
Metod	20
Resultat	22
Sammanfattande diskussion studie 1	23
Studie 2 – Utveckling mot lovande arbetsformer i SIG	26
Syfte	26
Definition av arbetsform och arbetssätt	26
Målsättning med studien	26
Frågeställningar	27
Metod	27
Resultat	31
Sammanfattande diskussion studie 2	73
Referenser	78
Bilaga 1 SIG enligt de ursprungliga tankarna	81
Bilaga 2 Enkät till SIG-verksamheterna (studie 2)	85
Bilaga 3 Intervjuteman och intervjuguide (studie 2)	90

Sammanfattning

Utveckla kunskap om arbetsformer i sociala insatsgrupper

I Socialstyrelsens arbete med att stärka evidensbaserad praktik inom socialtjänsten ingår att utveckla kunskap om arbetsformer och metoder i socialt arbete när kunskap saknas och behövs i praktiken.

Sociala insatsgrupper (SIG) kan i korthet beskrivas vara en arbetsform för samverkan mellan lokala aktörer såsom socialtjänsten, polisen och skolan, där individer som är motiverade att lämna brottslighet kan erbjudas ett samordnat stöd under ledning av socialtjänsten. Arbetsformen är tänkt för unga som är i riskzon att utveckla en kriminell livsstil, i eller i koppling till kriminella grupperingar.

Socialstyrelsen har tidigare på uppdrag av regeringen genomfört två utvärderingar av SIG, en om effekter för individerna som deltagit i en social insatsgrupp och en som rör själva samverkansformen. Socialstyrelsen har även publicerat flera olika stöd till socialtjänsten i fråga om SIG.

Med utgångspunkt i tidigare studier om SIG, Socialstyrelsens tidigare stöd och utvärderingar samt utifrån dialog med olika aktörer som arbetar med SIG, har Socialstyrelsen identifierat ett behov av att fortsätta att undersöka och stöda kommunernas arbete med SIG. I denna rapport redovisas som följd två studier om SIG. Studierna rör SIG-verksamheter som omfattar målgruppen barn och unga, det vill säga 18 år eller yngre, och de kommer att benämnas ungdomar eller de unga i rapporten.

Två års uppföljning av unga i SIG

Den första studien som redovisas i denna rapport är en kvantitativ tvåårsuppföljning av ungdomar som deltagit i sociala insatsgrupper och som jämförs med ungdomar som fått insatser av socialtjänsten utan SIG. Denna tvåårsuppföljning bygger vidare på myndighetens sexmånadersuppföljning som redovisades i rapporten *Utvärdering av sociala insatsgrupper – effekter för individen* hösten 2017. I tvåårsuppföljningen analyseras de ungas förekomst i registerdata om kriminalitet.

Resultaten från uppföljningen pekar på att kriminaliteten bland ungdomarna har minskat över tid oavsett typ av insats från socialtjänsten, både enligt misstanke- och lagföringsregistret. Andelen som var misstänkta för brott eller har lagförts för brott under uppföljningsperioden, var däremot något högre i SIG-gruppen jämfört med de unga som inte samtyckt till SIG.

De här resultaten ger dock inte så mycket vägledning när det gäller att bestämma betydelsen eller värdet av att använda SIG som arbetsform när det gäller unga lagöverträdare. Anledningen är dels att antalet undersökta ungdomar i studien som helhet är så pass litet, dels att resultaten indikerar att de unga som ingått i en social insatsgrupp skiljer sig från de unga som ingick i

jämförelsegruppen. Vidare är det känt sedan tidigare studier, inklusive studien som redovisas nedan, att vad som erbjuds inom ramen för SIG varierar. Resultaten blir därmed svårtolkade. Det gör att vi inte kan säga med säkerhet om deltagande i SIG ger bättre eller sämre resultat för de unga jämfört med de som har fått ordinarie insatser utan SIG.

En fördjupningsstudie om arbetsformer och arbetssätt i SIG

Evidensbaserad praktik innebär en medveten och systematisk användning av flera kunskapskällor för val av insats: den bästa tillgängliga kunskapen, personens erfarenheter och önskemål, personens situation och kontextuella omständigheter samt den professionelles expertis. Den andra studien är en kvalitativ studie om arbetsformer och arbetssätt i SIG i sju kommuner eller stadsområden. Studien fokuserar på den professionella expertisen avseende viktiga arbetsformer och arbetssätt i SIG för att passa målgruppens behov och situation.

Tidigare studier om SIG visar att SIG i praktiken varierar betydande och att kunskapen brister gällande vilka arbetsformer som gör nytta för de individer som deltar i sociala insatsgrupper. Studien i denna rapport är därmed en fördjupningsstudie som syftar till att söka mönster i arbetssätt som beskrivs som viktiga för att kunna uppnå positiva resultat för den unge. Denna studie omfattar även att stöda lokal utveckling av systematisk uppföljning av unga som deltar i SIG.

Resultaten visar att de professionella som arbetar med SIG har en stark tilltro till SIG som arbetsform för den tilltänkta målgruppen, men också att det finns delar i arbetet med SIG som skulle behöva förbättras för att kunna uppnå än bättre resultat för de unga. Resultaten visar också hur verksamheterna anpassar arbetssätten utifrån olika lokala förutsättningar och syften med SIG. Vilken struktur och vilka arbetssätt som tillämpas skapar olika förutsättningar för hur väl man *inom ramen för SIG*

- kan bedöma den unges risk och behov för att hitta bäst lämpade målgrupp för SIG
- kan arbeta med den unges mottaglighet så att stöd och insatser kan utformas på bästa möjliga sätt och så att den unge kan tillgodogöra sig stödet och insatserna
- kontinuerligt kan följa upp och bedöma risk, behov och mottaglighet hos den unge för att få hen delaktig och skapa en aktuell koll på utvecklingen och om situationen kring den unge förändras
- kan skapa flexibilitet så att stöd och insatser anpassas löpande utifrån den unges aktuella situation och behov.

Samordnarens roll och utvecklade arbetssätt varierar beroende på om fokus i SIG ligger på en ren samverkansform, expertbedömning av risk och behov eller på individuell anpassning och handfast stöd till den unge. Studien indi-

kerar att de olika arbetssätten i SIG verkar lämpa sig för unga med olika problematik. Den visar också på hur olika arbetssätt för med sig olika utmaningar och lösningar för att kunna uppnå goda resultat för de unga. För att kunna påvisa vad som faktiskt ger goda resultat för de unga behöver resultaten för de unga följas upp systematiskt.

Stöda resultatuppföljning för att kunna visa på nyttan

Rapporten visar även på hur resultat för de unga som ingår i SIG kan följas upp lokalt. När en systematisk uppföljning av resultaten för de unga kan kopplas samman med vilka arbetsformer som tillämpas kan vi börja utvärdera vilka arbetsformer och arbetssätt som verkar vara lämpade för olika målgrupper för SIG. Socialstyrelsen ser därför ett fortsatt behov av att stöda socialtjänsten i att utveckla systematisk uppföljning av SIG.

Rapporten kan utgöra en kunskapskälla för de verksamheter som vill utveckla eller starta en SIG-verksamhet. Den innehåller en beskrivning av hur SIG kan utformas olika beroende på syftet och tänkt målgrupp med verksamheten samt kontextuella förhållanden. Rapporten kan också visa på vilka arbetsformer och arbetssätt som är viktigt att ha information om samt vilka resultat som är viktiga att följa vid lokala resultatuppföljningar av SIG. Det är dock viktigt att ha i åtanke att de studier som ingått i denna rapport bygger på ett selektivt urval av SIG-verksamheter. Vi vet inte hur resultaten skulle ha sett ut om vi hade analyserat SIG-verksamheter för exempelvis individer över 18 år eller för en mindre kriminellt belastad målgrupp.

Bakgrund

Utveckling av SIG i Sverige

Samhällets arbete med att motverka att unga utvecklar en kriminell livsstil och ansluter sig till kriminella grupperingar har fått stor uppmärksamhet i Sverige under senare tid. Förslaget att inrätta så kallade sociala insatsgrupper (SIG) i kommuner i Sverige presenterades i *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15). Betänkandets syfte var bland annat att föreslå åtgärder för att motverka kriminella grupperingar och organiserad brottslighet. I betänkandet framhölls att det behövs ett ”tydligt och samordnat stöd för personer som är motiverade att lämna en kriminell livsstil”¹. Arbetet med SIG omnämns numera som en åtgärd både i ANDT-strategin² och i det nationella brottsförebyggande programmet [1].

SIG beskrivs vara ämnad främst för de individer som utmärker sig genom att ha begått brott samt där (de kriminella) handlingarna tyder på att det föreligger en risk att utveckla en vanekriminalitet eller att delta i kriminella nätverk (se även [2]). SIG är alltså avsett för en begränsad grupp unga med indikerad och allvarlig brottslighet.

Betänkandets förslag att inrätta SIG följdes av ett regeringsuppdrag till dåvarande Rikspolisstyrelsen (RPS) att initiera pilotverksamhet med SIG [3]. Lokala pilotverksamheter av SIG startades i tolv kommuner och stadsdelar under våren 2011. Sedan dess har SIG spridits till flera kommuner och stadsdelar. I en nationell kartläggning av SIG-verksamheter 2015 fanns SIG i 53 av de 210 kommuner och stadsdelar som besvarade en enkät [4]. Alltsedan starten av pilotverksamheten av SIG har arbetsformer i SIG utvecklats i olika riktning lokalt och över tid (se t.ex. [2, 5-9]). SIG-verksamheter har också lagts ner eller periodvis varit vilande i vissa kommuner.³

En anledning till att SIG utvecklats i olika riktning kan vara att det initialt fanns en stor osäkerhet kring hur SIG skulle utformas [8]. Åsikterna om hur SIG bör utformas går fortfarande isär i väsentliga delar. Vissa SIG-verksamheter⁴ anser exempelvis att barn eller ungdomar är bäst lämpade för SIG, medan andra har gjort bedömningen att SIG främst bör erbjudas till individer över 18 år (t.ex. [7, 10]). Det finns även en variation i uppfattningen om huruvida SIG ska vara för ett fåtal tungt kriminella individer som är i störst behov av särskilt samordnade insatser (vilket ger stor samhällsnytta genom

¹ SOU 2010:15 s.12.

² För mer info, se <http://www.kunskapsguiden.se/missbruk/Teman/andt/Sidor/default.aspx>.

³ Denna information framkom under förarbetena till studierna i denna rapport. Ett flertal SIG-verksamheter som kontaktades hade lagts ner eller inte varit aktiva under en längre period. Några SIG-verksamheter hade även bytt målgrupp, t.ex. från unga till vuxna.

⁴ Nedan används begreppet SIG-verksamhet när det åsyftar socialtjänstens arbete med sociala insatsgrupper, vilket (över tid) omfattar arbete med flera olika operativa sociala insatsgrupper samt tillhörande arbetsformer såsom organisering av verksamheten utöver den rent operativa sociala insatsgruppen kring de unga. När begreppet SIG används åsyftar det mer allmänt arbetsformen. När den operativa sociala insatsgruppen som formeras kring de unga åsyftas skrivs det ut specifikt (t.ex. en social insatsgrupp).

att dessa individer tas bort från kriminella sammanhang) eller om SIG ska erbjudas ett större antal individer som har begått brott i kommunen eller stadsdelen (t.ex. [6, 11, 12]). En utgångspunkt för denna rapport är att det alltså inte fanns någon entydig kunskap om eller vetenskapligt stöd för vilka arbetsformer⁵ i SIG som är lovande eller viktiga för att kunna uppnå goda resultat för den målgrupp som respektive verksamhet valt att arbeta med.

Svårt att utvärdera om samverkansformer ger bättre resultat än ordinarie insatser

En systematisk kartläggning som Socialstyrelsen tog fram 2012 visar att det då inte fanns något vetenskapligt stöd för att samverkansinterventioner skulle fungera bättre än ordinarie insatser när det gäller att motverka en kriminell livsstil bland unga [13].

Vid tidpunkten för denna kartläggning identifierades inte heller några nordiska studier som studerade effekter av samverkansinterventioner. I stället visade de nordiska studier som man fann på viktiga förutsättningar för en fungerande samverkan, såsom inledande lokal problemanalys, förankring av interventionen på samtliga nivåer i kommunen och god kunskap om varandras uppgifter och roller. Hinder för samverkan angavs vara exempelvis bristande samordning med befintliga arbetsformer, brist på systematisk uppföljning, okunskap om varandras arbetssätt och otydlighet i roller samt aktörernas olika tolkningar av sekretesslagstiftning [13].

Därefter har det gjorts några försök att utvärdera SIG i Sverige. De få kvantitativa utvärderingar av SIG som finns i svensk kontext finner inga entydiga resultat som visar på minskad brottsaktivitet enligt registerdata för de individer som deltagit i SIG jämfört med motsvarande individer som fått ordinarie insatser [14, 15]. Socialstyrelsens utvärdering av olika SIG-verksamheter tyder på att socialtjänstens arbete minskar individernas återfall i brott (enligt misstankeregistret) på kort sikt, men resultatet var oberoende av om arbetet bedrivits under samverkan i sociala insatsgrupper eller inte [14]. Samtidigt har andra skillnader identifierats kring vilka insatser de unga fick.

I avsnittet nedan kommer vi i korthet beskriva resultat från tidigare gjorda studier om SIG. Här vill vi i stället lyfta de metodologiska svårigheter som finns i att studera effekter av samverkansinterventioner. Tidigare studier visar att det är svårt rent metodologiskt att studera huruvida SIG som arbetsform bättre motverkar kriminalitet hos de unga jämfört med socialtjänstens ordinarie insatser. De metodologiska svårigheterna gör att resultaten från befintliga utvärderingar bör tolkas med försiktighet, bland annat på grund av kort uppföljningstid, olikheter mellan de unga som ingått i en social insatsgrupp jämfört med dem som inte har ingått i en sådan (jämförelsegruppen)

⁵ SIG kommer nedan benämnas som en sorts **arbetsform** för samverkan på individnivå. I praktiken och i tidigare publikationer kring SIG omnämns SIG på olika sätt såsom en samverkansform, ett arbetssätt, en insats, en arbetsmetod, etc. Men för att underlätta läsningen kommer arbetsform användas som ett samlingsnamn. För mer utförlig definition av begreppen arbetsform och arbetssätt, se del (studie) 2 nedan.

och variationer mellan SIG-verksamheterna i tillämpade arbetsformer och arbetssätt.

Socialstyrelsens fortsatta studier om SIG

Trots de svårtolkade resultaten av de kvantitativa utvärderingarna av SIG finns det studier som visar på att det finns en stark tilltro till SIG som arbetsform för att motverka återfall i allvarlig brottslighet. De professionella tenderar att uppfatta att SIG fyller en viktig funktion och att det är en effektiv arbetsform för att motverka återfall i kriminalitet (se t.ex. [6, 16]). Även många unga som deltagit i en social insatsgrupp beskriver stödet som positivt och att de i större utsträckning än tidigare avhåller sig från brott [10].

Grundtankarna med sociala insatsgrupper har vidare en tydlig koppling till forskning om risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende (för en genomgång, se t.ex. [17]) och till studier om vilket stöd som behövs för att individer ska sluta begå brott (se t.ex. [9, 18]). Forskning indikerar att det är en rad samverkande faktorer som får människor att lämna brottslighet eller kriminella grupperingar. Forskning visar också på vikten av att erbjuda ett flerdimensionellt stöd i form av samordning av insatser som förstärker de brottsreducerande mekanismer som kan verka i olika livsfaser [18]. Förbättrade skolprestationer och minskad droganvändning är några exempel på viktiga faktorer att stärka under tonår och de tidiga vuxenåren [19, 20].

Arbetsformen SIG tar i många fall sikte på samordning av insatser och stöd för en målgrupp med kriminogena riskfaktorer på flera livsområden. Det ligger då i socialtjänstens uppdrag att aktivt verka för att samverkan kommer till stånd med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa.⁶ Hur denna samverkan och detta stöd ska utformas för de ungas bästa är något som fortfarande är en empirisk fråga och ett område i behov av kunskapsutveckling.

Mot denna bakgrund är det angeläget att fortsätta arbetet med att utröna vilka arbetsformer för samverkan på individnivå som är till nytta för unga som begår brott, både ur ett individ- och ett samhällsperspektiv. Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att under 2018 och 2019 genomföra särskilda satsningar för att stödja huvudmän och yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården med syftet att främja kompetens, stabilitet och kvalitetsutveckling inom området [21, 22]. Fortsatta studier om SIG har skett inom ramen för denna satsning. Med utgångspunkt i myndighetens tidigare stöd och utvärderingar (se t.ex. [5, 14, 23, 24]), forskning och andra studier om SIG (se nedan) samt efter dialog med olika aktörer som arbetar med SIG, har Socialstyrelsen identifierat ett behov av att fortsätta studera och stöda kommunernas arbete med sociala insatsgrupper.

Rapportens upplägg

I rapporten redovisas två studier om SIG. Båda studierna omfattar SIG-verksamheter som erbjuder SIG till barn och unga, även om många kan ha

⁶ Enligt 5 kap 1 a § socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

fyllt 18 år när SIG avslutas. Målgruppen för SIG kommer genomgående i rapporten omnämnas ungdomar eller de unga.

Först redovisas en kvantitativ studie i del 1 där vi följer upp resultaten för ungdomar två år efter start av en social insatsgrupp. I studien ingår uppföljning av ett trettiotal ungdomar som medverkat i sociala insatsgrupper samt ett trettiotal ungdomar som fått insatser av socialtjänsten utan att ingå i denna form av samverkan. Ungdomarna i SIG-gruppen är samma ungdomar som ingick i myndighetens tidigare utvärdering av effekter för individen av att ingå i en social insatsgrupp [14].

Därefter redovisas en kvalitativ fallstudie i del 2 där vi har fördjupat oss i sju SIG-verksamheters arbetsformer och arbetssätt, utifrån vad socialtjänsten upplever som lovande för den unge som ingår i en social insatsgrupp. Dessa sju SIG-verksamheter finns i olika kommuner och stadsområden som har flera års erfarenhet av att arbeta med SIG. Urvalet är gjort med avsikten att kunna identifiera mönster i hur socialtjänsten, utifrån sin professionella expertis, har utvecklat sina arbetsformer flera år efter att verksamheten startades. I denna fallstudie ingår även att stöda utvecklingen av systematisk uppföljning av sociala insatsgrupper på individnivå för att på sikt kunna påvisa lokalt vad som fungerar och vad som inte fungerar för de unga som ingår i sociala insatsgrupper. I anslutning till respektive delstudie förs en sammanfattande diskussion om resultaten.

Innan dessa två studier presenteras, redovisas nedan tidigare studier om SIG som rör nyttan med SIG för klienterna. I bilaga 1 presenteras en mer ingående beskrivning av SIG enligt de ursprungliga tankarna som framförallt presenteras i betänkandet.⁷

⁷ SOU 2010:15.

Tidigare studier om SIG

Ett flertal empiriska studier och utvärderingar av SIG har genomförts i Sverige men möjligheten att dra generella slutsatser utifrån dessa studier är begränsade, av flera anledningar. Begränsad empirisk grund är en orsak. Exempelvis är de flesta fallstudier i enskilda kommuner eller stadsdelar eller bygger på intervjuer med endast ett fåtal aktörer eller individer. Generaliserbarheten blir därmed begränsad. Till exempel är det ytterst få studier som omfattar flera olika SIG-verksamheter. Även syftena i tidigare studier varierar. SIG studeras utifrån olika frågeställningar såsom ”är praktiken utformad i enlighet med ursprungliga tankar om SIG”? eller ”förbättrar SIG lokal samverkan?”. Ytterst få studier fokuserar på om och vilka arbetsformer i SIG som gynnar klienterna på bästa sätt.

Ett försök att identifiera några mer övergripande slutsatser av tidigare studier presenteras nedan, men ovan nämnda begränsningar bör hållas i åtanke vid läsningen. Därefter följer en kortfattad genomgång av olika studier om SIG, redovisade i kronologisk ordning utifrån tidpunkten för publikation. Denna genomgång ämnar ge en översiktlig bild och en orientering av tidigare studier om SIG i Sverige som berör arbetsformerna i SIG i relation till resultat för klienterna.⁸

⁸ Det ytterst få tidigare utvärderingar eller studier som fokuserar på resultaten för individer som är med i en social insatsgrupp. I och med att studierna i denna rapport har fokus på resultat och nyttan för klienterna, så kommer genomgången nedan inte rapportera resultat som enbart fokuserar på exempelvis att utvärdera själva samverkansformen. Studier som har gjorts av forskare, på universitet eller högskolor eller på uppdrag av myndigheter, har inkluderats, såväl som myndighetsrapporter eller rapporter från lokala FoU-miljöer (oavsett om de har genomförts av forskare eller inte). Det finns också ett flertal kandidat- och masteruppsatser från universiteten om SIG. Dessa har dock utelämnats i redovisningen nedan.

Generellt visar tidigare studier om SIG följande:

- Både utformningen och omfattningen av SIG varierar mellan kommuner och stadsdelar och även i viss mån över tid.
- Professionellas uppfattning om bäst lämpade målgrupp för SIG är inte entydig.
- Målgruppen för SIG varierar i praktiken mellan kommuner/stadsdelar.
- Medverkande aktörer och deltagande ungdomar har generellt sett positiva upplevelser av att delta i SIG.
- Medverkande aktörer kan uppleva otydligheter kring formerna för och rollerna i SIG.
- Många av de deltagande ungdomarna upplever att SIG ger praktiskt och emotionellt stöd.
- Deltagande ungdomar kan uppleva oklarheter kring vad SIG är.
- Aktörerna upplever SIG som ett effektivt arbetssätt för att bryta ungdomars kriminella bana.
- Unikt med SIG är bl.a. att samtycke lämnas för att uppnå bättre informationsflöde och att en individuell åtgärdsplan upprättas.
- Det finns metodologiska problem med att mäta i vilken mån kriminella handlingar minskar för de unga som deltar i SIG.

Utvärdering av SIG som pilotverksamhet

2011 fick dåvarande Rikspolisstyrelsen (RPS) i uppdrag av regeringen att initiera en pilotverksamhet med sociala insatsgrupper för att utveckla och stödja en ny arbetsform för samverkan kring unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk och utveckla en kriminell livsstil. En första utvärdering av försöksverksamheten genomfördes av Ersta Sköndal Högskola på uppdrag av RPS. I den utvärderingen drogs bland annat slutsatsen att pilotkommunerna lyckats utveckla lokala samarbetsformer [2]. Förutom att detta utgjorde den första utvärderingen av SIG, är det en av få hittills gjorda utvärderingar som omfattar SIG-verksamheter i flera kommuner.

Utvärderingen visade också att de kommuner eller stadsdelar som sedan tidigare hade en utvecklad samverkan, hade arbetat närmare den vägledning som RPS utvecklade till pilotverksamheterna [2, 25]. Slutsatsen byggde då på en jämförelse med de kommuner eller stadsdelar som inte hade samma tidigare erfarenheter av samverkan.

Utvärderingen av pilotverksamheterna visade även på lokala variationer i utformningen av SIG, till exempel målgruppen för arbetet. Kriterierna för urval av ungdomar skilde sig åt. Pilotkommunerna tog i varierande grad hänsyn till de fyra kriterier för SIG-deltagande som RPS specificerat (dvs. den unges ålder, ålder för brottsdebut, brottets karaktär samt brottets frekvens).

RPS slutredovisade sitt uppdrag i oktober 2014 [26]. Vainik, dåvarande doktorand på Ersta Sköndal Högskola, drog vidare slutsatsen av utvärde-

ringen att en förbättrad samverkan i sig inte kan avgöra om det blir ett positivt utfall för ungdomarna om inte innehållet i insatserna skiljer sig från dem som getts vid tidigare kontakt med socialtjänsten [8].

Utvärdering av SIG i Huddinge respektive Linköping

Efter utvärderingen av försöksverksamheterna publicerades en rad studier och utvärderingar av SIG i olika kommuner/stadsdelar. FoU-Södertörn genomförde en processutvärdering av samverkansformen SIG i Huddinge kommun [6]. I ett första led intervjuades tio samverkande aktörer och tre ungdomar. I ett andra led genomfördes uppföljande intervjuer med tre föräldrar och fyra aktörer. I utvärderingen lyftes deltagarnas positiva inställning till SIG fram. Vissa ungdomar vittnade dock om olustkänslor under mötena med de olika samverkande aktörerna. Samtidigt framkom vissa positiva erfarenheter såsom att bli lyssnad på och få uttrycka sin åsikt. En viktig förutsättning, som forskarna lyfte fram, är att bygga upp förtroende och en känsla av trygghet. Samma utvärdering visade att 4 av 10 ungdomar som deltagit i en social insatsgrupp inte hade några nya polisanmälningar eller orosanmälningar efter det att insatsen påbörjats. Det är dock inte säkert att detta resultat kan härledas till just SIG som samverkansform. Även denna utvärdering visade på variationer i arbetet med SIG inom Huddinge kommun, såsom variationer i kvantitet och kvalitet i mötena.

Forskare på Linköpings universitet har studerat SIG i Linköpings kommun [7]. Studien bygger främst på intervjuer med tio olika samverkansaktörer inom ramen för SIG, men även på deltagande observation och analys av dokument (t.ex. regeringsbeslut). I linje med tidigare studier visade denna studie bland annat på en tvetydig bild avseende målgruppen för SIG. Å ena sidan uppfattningen att SIG är bäst lämpat för avhoppare, å andra sidan att SIG är bäst lämpat för att förebygga att ungdomar utvecklar en kriminell livsstil (se även [27]). Det rådde dock konsensus om att samverkan kan motverka kriminalitet hos deltagande ungdomar men att SIG inte utgör någon garanti för att ungdomar slutar begå kriminella handlingar. En viktig komponent i SIG är, enligt de inblandade aktörerna, att insatserna snabbt koordineras. Att de olika aktörerna samverkar i den sociala insatsgruppen har varit avgörande för resultatet. En svaghet kan dock vara att SIG blir personbundet samt att det finns baksidor, såsom att andra ärenden kan bli liggande och att det kan finnas en rättvisaspekt i att dessa kriminella ungdomar får så mycket uppmärksamhet [7]. Emellertid drogs slutsatsen att

... genom att gå samman och samverka, kan de snabbare och effektivare hjälpa de här ungdomarna⁹

Kerstin Johansson, docent, Linköpings universitet

⁹ Citatet finns publicerat på webben den 2018-11-08, se <https://liu.se/nyhet/social-insatsgrupp-hjalper-ungdomar-bryta-sin-kriminalitet>.

Barnombudsmannens intervjustudie av SIG-ungdomar

Barnombudsmannen (BO) har intervjuat elva ungdomar som har deltagit i SIG [11]. Ungdomarna verkade inte ha en helt entydig eller tydlig bild av vad SIG är. Vissa uttryckte exempelvis en osäkerhet kring huruvida det är frivilligt att ingå i SIG eller ett måste för att undvika andra och värre åtgärder. SIG upplevdes emellertid ge både ett emotionellt stöd och ett stöd med praktiska saker. En förutsättning för att SIG ska fungera, enligt dessa ungdomar, är att de professionella verkligen tror på att ungdomarna kan bryta sin kriminella bana och att de inte tappar denna tro trots snedsteg. I övrigt visade denna studie att upplägget varierade mycket avseende huruvida det fanns en åtgärdsplan eller inte, antalet möten, deltagare på mötena, kvaliteten på relationen till kontaktpersonen, etc. BO drog slutsatsen att SIG är en otydlig insats som når få ungdomar och att det inte är hållbart att SIG är beroende av "eldsjäls arbete" (sid 19 i [11]). När det fungerade som tänkt var dock ungdomarna positiva, enligt denna intervjustudie.

Utvärdering av SIG i Rinkeby-Tensta

SIG i Rinkeby-Tensta har utvärderats av forskare och studenter på Stockholms universitet. SIG i dessa stadsområden riktar in sig på en något äldre åldersgrupp (20–29 år) än vad studierna i denna rapport gör. Studierna i Rinkeby-Tensta består av en processutvärdering [16], livsförloppsintervjuer med 30 SIG-deltagare [28] samt en kvantitativ uppföljning av 99 SIG-deltagare (samt 100 av stadsdelarnas mest brottsbelastade i samma åldersspann i en jämförelsegrupp) [15]. Den ena utvärderingen visar på de multipla riskfaktorer som de medverkande har i sin uppväxt såsom svaga sociala band till skola och familj [28]. De började ofta sin brottsliga karriär med snatteri, olovlig körning och narkotikabruk. För vissa startade det så tidigt som i nio-tio års ålder och för andra i mitten av tonåren.

De intervjuade deltagarna upplevde att de hade fått adekvat hjälp i de sociala insatsgrupperna. Framförallt framhölls hjälp och stöd i kontakten med myndigheterna. Deltagarna uttryckte även att de i större utsträckning än tidigare avhållit sig från brott. Sammantaget och i korthet visade dessa studier att de intervjuade deltagarna var positivt inställda till SIG [28].

Den kvantitativa utvärderingen visade på både upp- och nergångar i förekomsten av brottsmisstankar i registret [15].¹⁰ Det noterades en uppgång, följt av en nedgång, i förekomsten i misstankeregistret både bland dem som varit delaktiga i SIG och bland dem som fanns i jämförelsegruppen. Det går därmed inte att dra några entydiga slutsatser om huruvida SIG har haft någon inverkan på de deltagande ungdomarnas kriminalitet [10]. Utvärderingen visade även att man inte lyckades nå de allra mest brottsbelastade i stadsdelarna, vilket var målet.

¹⁰ Författarna understryker att de flesta brott som begås inte kommer att synas i brottsmisstankeregistret, varför det finns en risk att förekomsten av brott som individerna kan misstänkas för underskattas.

Socialstyrelsens tidigare utvärderingar

I september 2014 gav regeringen Socialstyrelsen i uppdrag att utvärdera arbetet med SIG, ett uppdrag som presenterades inom ramen för ANDT-strategin och åtgärdsprogrammet för ANDT-politiken 2014 [29].¹¹ Under hösten 2017 slutredovisade myndigheten dessa utvärderingar [5, 14]. Uppdraget inbegrep att utvärdera både arbetsformen och resultatet för de individer som ingått i en social insatsgrupp. Liksom utvärderingen av pilotprojekten om SIG, omfattar Socialstyrelsens utvärderingar arbetet med SIG i flera olika kommuner/stadsdelar. Den ena delen av Socialstyrelsens utvärdering bygger dels på en nationell enkät till samtliga kommuner (66 % svarsfrekvens), dels på en kvalitativ del [5]. I den kvalitativa delen insamlades empiri via semi-strukturerade djupintervjuer och en fokusgruppsintervju med olika aktörer som arbetat med SIG. Dessutom gjordes en deltagande observation.

Enkätresultaten visar i linje med tidigare utvärderingar att både utformning och genomförande av SIG uppvisar lokala variationer [5]. Ett flertal komplexa aspekter av SIG lyftes fram, såsom att arbetet utfördes både på flera organisatoriska nivåer och på individnivå i form av en social insatsgrupp. Olika syn och perspektiv på kriminalitet och på barn bland professionella gör arbetet ytterligare komplext. Resultaten visade att kommunerna har lyckats bygga upp former för samarbete samt att ungdomarna som deltagit i SIG har fångats upp och erbjudits stöd. I utvärderingen drogs slutsatsen att viktiga faktorer för hur SIG kommer att fungera är "[r]elationsskapande, möte mellan kontaktpersoner och deltagaren, synen på deltagarna som medverkande aktörer // samt hur tiden mellan mötena organiseras" (sid. 9 i [5]). Vidare framgick det att många kommuner som inte använder sig av SIG arbetar utifrån andra snarlika samverkansformer som exempelvis SSPF och Ung och trygg¹².

I den andra delen av Socialstyrelsens utvärderingsuppdrag undersöktes effekterna för ungdomar som har deltagit i SIG [14]. Vid 6-månadersuppföljningen av 30 ungdomar som deltagit i en social insatsgrupp (fördelade över 18 olika kommuner/stadsdelar) uppmättes inte några skillnader i förbättringarna avseende misstanke om återfall i brott jämfört med de 32 ungdomar som ingick i jämförelsegruppen och som inte hade deltagit i den formen av samverkan. Förbättringar kunde alltså observeras, men det fanns ingen skillnad i registerdata mellan de ungdomar som hade deltagit i SIG och de som ingick i jämförelsegruppen. Resultaten gick alltså i linje med den andra kvantitativa uppföljningen av deltagare i SIG i Rinkeby-Tensta [15].

¹¹ ANDT står för alkohol, narkotika, doping och tobak och strategins övergripande mål är ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol, och ett minskat tobaksbruk. Satsningarna på SIG ingår i målsättningen att minska tillgång till narkotika, dopningsmedel, alkohol och tobak genom att förbättra lokal och regional samverkan och samordning mellan ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete (mål 1.4). För mer information, se länk <http://www.kunskapsguiden.se/missbruk/Teman/and/Sidor/default.aspx>.

¹² SSPF är en modell för samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid – SSPF – kring ungdomar i riskzonen för kriminalitet och/eller drogmissbruk. För utvärdering se exempelvis "SSPF – Ett fokus på ungdomar i riskzon. En implementeringsutvärdering av samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid för att motverka kriminalitet och missbruk" av FoU Väst/GR (2015). Finns för nedladdning här https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbf6ea022e06/1446130699789/sspf_samverkan_skola_socialtjanst_polis_fritid_slutversion.pdf. Ung och trygg är likaså ett utvecklingsarbete för samverkan för att motverka rekrytering till kriminella nätverk och gängkriminalitet. Se exempelvis "Är unga tryggare i Göteborg?" av FoU Väst/GR 2008. Den finns för nedladdning här: https://www.goteborgsregionen.se/download/18.9eb9f97115f6f681c380001444/ung_o_trygg_seminarium_080221.pdf.

Socialstyrelsens utvärdering visade vidare att insatserna som SIG-deltagarna fick var mer långvariga och hade ett större inslag av psykosocialt behandlingsarbete i jämförelse med de ungdomar som ingick i jämförelsegruppen [14]. Resultaten indikerar att deltagarna i SIG skilde sig från de ungdomar som ingick i jämförelsegruppen. Möjligen kan resultaten också förklaras av att samverkansformen SIG bidrar till att synliggöra problematik för vilken psykosocialt behandlingsarbete är lämpligt. Liknande metodologiska problem har andra liknande utvärderingar tampats med [6, 15].¹³

¹³ Förutom ovan nämnda utvärderingar publicerades i november 2017 en studie om SIG i Malmö, genomförd av en forskare vid Malmö universitet på uppdrag av styrgruppen för SIG i kommunen (Cederberg, M. Med en fot inne. Att motverka rekrytering av unga till kriminella nätverk med stöd av arbetssättet social insatsgrupp. Malmö: Institutionen för socialt arbete, Malmö högskola; 2017). Studien syftade till att undersöka hur verksamheten tillämpats lokalt i Malmö, utifrån de fem pågående sociala insatsgrupperna i staden. Den har alltså inte något direkt fokus på arbetsformer och nyttan för klienterna, men i rapporten resoneras det bland annat om vad som ligger bakom att vissa unga inkluderas och andras exkluderas, om det beror på arbetssätten eller beslut från den unge eller föräldrarna. Det finns flera andra rapporter om arbetet med SIG. Exempelvis har Växjö gjort en erfarenhetsammanställning och utvärdering av kostnader för deras arbete med SIG (finns för nedladdning här <http://docplayer.se/24360791-Sociala-insatsgrupper-tillsammans-ar-vi-pa-ratt-vag.html>) och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har sammanställt exempelsamlingen "Att arbeta med sociala insatsgrupper. Sju goda exempel." (finns för nedladdning här <https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7585-675-9.pdf?issuusi=ignore>).

Studie 1 – Två års uppföljning av resultat för unga som ingått i en social insatsgrupp

Syfte

Syftet med denna studie var att undersöka resultaten efter två år för individer som fått stöd av socialtjänsten i form av deltagande i SIG. Det tidigare rege- ringsuppdragets tidsramar möjliggjorde en sexmånadersuppföljning, och i denna studie ville vi följa upp huruvida det fanns någon indikation på att dessa ungdomar hade återfallit i brott, eller misstänktes för att ha återfallit, under en tvåårsperiod efter starten av sociala insatsgruppen.

Metod

Denna studie bygger vidare på den undersökning som rapporterades i *Utvär- dering av sociala insatsgrupper för unga – effekter för individen* [14]. Vi hänvisar till den rapporten för en djupare beskrivning av insamlingen av kommuner och individer som kan medverka i utvärderingen. I denna rapport ligger fokus på att beskriva den metod som ligger till grund för de resultat som redovisas här.

Utvärderingsdesign

Studien har en kvasiexperimentell design och jämför ungdomar som har medverkat i SIG (SIG-gruppen) med en grupp ungdomar som har fått tradit- ionella insatser från socialtjänsten (jämförelsegruppen). Studien omfattar en förmätning av de ungas registrerade och lagförda brott eller misstanke om brott innan SIG startades. En eftermätning gjordes sex månader efter förmät- ningen och nu ytterligare en, två år efter förmätningen. De sociala insatsgrup- perna kunde fortfarande pågå för de unga vid både sexmånaders- och tvåårsuppföljningen. En social insatsgrupp kan i vissa fall pågå i två år och vi har inte tillgång till information om insatserna fortfarande pågår vid denna tvåårsuppföljning.

Enligt denna design jämförs grupper som inte bildats slumpmässigt, men strävan är ändå att de ska vara så lika varandra som möjligt. En studie med kvasiexperimentell design är inte lika tillförlitlig som en randomiserad stu- die, men tillförlitligare än en studie utan jämförelsegrupp. När en jämförelse- grupp saknas blir det svårt att avgöra om en eventuell förändring beror på in- terventionen eller på andra omständigheter.

Undersökningsgrupp

Inklusionskriterierna för vilka ungdomar som skulle vara med i studien var:

- Ålder 13–18 år.
- Ungdomen bedömdes vara i behov av socialtjänstens insatser för att förebygga fortsatt problembeteende.
- Ungdomen hade minst två inkomna polisanmälningar under loppet av tolv månader eller minst en inkommen polisanmälan med misstanke om brott av allvarligare karaktär, som brott enligt 3, 4 eller 8 kap. BrB (brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid samt stöld, rån och andra tillgrepps-brott).

Studien omfattar alltså ungdomar som vid inklusionstillfället¹⁴ var mellan 13 och 18 år och som omfattades av biståndsbedömda insatser inom socialtjänsten.¹⁵ Vid tidpunkten för denna tvåårsuppföljning var således dessa unga 15–20 år. Ungdomar exkluderades från studien om de hade begått sexuella övergrepp eller om socialtjänsten bedömde att ungdomarna eller deras familjer utgjorde en fara för datainsamlarens säkerhet.

Studien kom på detta sätt att omfatta 64 ungdomar, 34 i SIG-gruppen (5 flickor och 29 pojkar) och 30 i jämförelsegruppen (5 flickor och 25 pojkar). Medelåldern i SIG-gruppen var 15,5 år och i jämförelsegruppen 16,3 år (aritmetiska medelvärden; medianer 15 respektive 16 år).

Myndighetens tidigare utvärdering 6 månader efter start visade på skillnader mellan SIG-gruppen och jämförelsegruppen, bl.a. demografiska och åldersmässiga skillnader [14]. Dessa kommer att kommenteras i avsnittet nedan när resultaten av den aktuella utvärderingen redovisas.

Ungdomarna kom från 24 olika kommuner eller stadsdelsförvaltningar, 15 i SIG-gruppen och 9 i jämförelsegruppen. Antalet rekryterade kommuner och stadsdelar var 18 för SIG-gruppen och 12 för jämförelsegruppen, men 3 kommuner och stadsdelar i varje grupp kunde inte förmedla ungdomar till studien. Orsakerna varierade, till exempel att ingen blev aktuell för SIG under perioden eller att ingen gav sitt samtycke till att delta i studien.

Studien har genomförts enligt Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer och godkänts av dåvarande regionala etikprövningsnämnden i Stockholm.¹⁶ Exempelvis har de unga gett sitt informerade samtycke att delta och all kontakt med ungdomarna och deras vårdnadshavare har skett med särskild respekt för att de befann sig i en utsatt situation.

Registerdata om kriminalitet

För att undersöka ungdomarnas kriminella belastning inhämtades data från Brå:s misstankeregister och lagföringsregister. Utdragen från misstankeregistret innehåller beslut om brottsmisstankar fattade av polis och åklagare, där individen har minst misstankegraden skäligen misstänkt. Uppgifterna innehåller bland annat brottskoder, beslutsdatum och den brottstidpunkt som

¹⁴ Inklusionstillfället är den dag då ungdomen rekryterades till studien. Efter detta datum inleddes de insatser som var aktuella.

¹⁵ Socialstyrelsens bedömning är att samverkan mellan myndigheter kring en enskild person i sig inte är att betrakta som en insats utan kan ses som en samordning av olika verksamheters inbördes arbete med den enskilde.

¹⁶ För godkänd etikprövning, se Socialstyrelsens dnr 9761/2017-1.

gäller för det aktuella brottet. Utdragen från lagföringsregistret bygger på de lagföringsbeslut som har fattats av åklagare och domstol och sedan registrerats i åklagarnas samt domstolarnas ärendehanteringssystem. Uppgifterna innehåller bland annat datum för lagföringsbeslutet, antal brott i lagföringen och information om vilket lagrum brottet hör till.

Beställningen av uttag från dessa två register formulerades så att varje individ följs upp med en individuell uppföljningsperiod som startar exakt ett år före inklusionsdatumet och slutar två år efter detta datum. Av de totalt 64 ungdomar som ursprungligen deltog i studien var 10 ungdomar under 15 år och därmed inte straffmyndiga när insatserna inleddes. Dessa (alla ur SIG-gruppen) togs därför bort ur analysen av lagförd respektive misstänkt brottslighet som gjordes vid uppföljningen efter sex månader. Nu när ungdomarna ska följas upp efter två år hämtas information ur registren för samma urval av individer. Tre av ungdomarna i studien har dock visat sig ha ogiltigt personnummer och kan därmed inte ingå i uppföljningen. Därmed består det urval som nu följs upp av 51 ungdomar, varav 23 tillhör SIG-gruppen och 28 jämförelsegruppen. Uppföljningen av de 10 ungdomarna som var under 15 år görs i en separat analys.¹⁷

Resultat

Ungdomarnas situation efter 6 månader

Tabell 1 visar att det stora flertalet ungdomar i studien (94 procent) förekom i misstankeregistret, misstänkta för brott som hade begåtts året före insatserna (SIG-gruppen 96 procent och jämförelsegruppen 93 procent). De vanligaste brottstyperna var egendomsbrott, brott mot person och narkotikabrott. De som var misstänkta var i genomsnitt misstänkta för fem brott under året innan (medianen, medelvärde=7).

När det gäller förekomst i lagföringsregistret hade 32 ungdomar av totalt 51 (63 procent) minst en lagföring någon gång under året innan insatserna inleddes. I SIG-gruppen hade 11 av 23 ungdomar (48 procent) minst en lagföring jämfört med 21 ungdomar av 28 i jämförelsegruppen (75 procent). De ungdomar som hade lagföringar hade i genomsnitt lagförts för 2 brott (gäller bägge grupperna).

En större andel av ungdomarna i SIG-gruppen hade lagförts för narkotikabrott, 33 procent, jämfört med 3 procent av ungdomarna i jämförelsegruppen. En större andel av ungdomarna i jämförelsegruppen hade lagförts för brott mot person, 44 procent jämfört med 27 procent i SIG-gruppen. Sammantaget pekar beskrivningen på att jämförelsegruppen, enligt registerdata, var mer kriminellt belastad än SIG-gruppen vid tidpunkten då studien inleddes.

Ungdomarnas situation efter 2 år

Efter 2 år var 71 procent av ungdomarna misstänkta för brott som hade begåtts under uppföljningstiden (se tabell 1). Det betyder att andelen ungdomar som hade registrerats för misstanke om brott totalt sett hade minskat över tid.

¹⁷ Analyserna av registerdata har genomförts av Lena Lindahl, forskare på Socialstyrelsen.

Uppdelat efter SIG- och jämförelsegrupp var siffrorna 78 procent (SIG) och 64 procent (jämförelsegrupp).

För att studera om ungdomarnas kriminella belastning enligt lagföringsregistret har förändrats över tid jämförs andelen unga med minst en lagföring under året före det att insatserna inleddes med andelen unga med minst en lagföring under år två i uppföljningsperioden. Som vi såg ovan hade 32 av studiens samtliga 51 ungdomar (63 procent) minst en lagföring någon gång under året innan insatserna inleddes. Under år 2 av uppföljningsperioden hade 16 av ungdomarna minst en lagföring (31 procent). Totalt har alltså andelen lagförda unga halverats mellan de två undersökta åren. Under år två av uppföljningstiden hade 9 ungdomar av 23 (39 procent) i SIG-gruppen och 7 ungdomar av 28 i jämförelsegruppen (25 procent) minst en lagföring. Precis som tidigare hade fler ungdomar i SIG-gruppen lagförts för narkotikabrott: 50 procent av de ungdomar som hade lagförts år två i SIG-gruppen hade lagförts för narkotikabrott jämfört med 10 procent i jämförelsegruppen. Färre ungdomar i SIG-gruppen hade lagförts för brott mot person (17 procent i SIG-gruppen; 50 procent i jämförelsegruppen). De ungdomar som hade lagförts under år två i uppföljningsperioden hade (precis som tidigare) i genomsnitt lagförts för 2 brott. Detta gäller för både SIG- och jämförelsegruppen.

Tabell 1. Andel ungdomar som registrerats i respektive register före och efter insatserna, %

	Före insatserna	Efter insatserna
Misstankeregistret		
SIG	96	78
Jämförelsegrupp	93	64
Totalt	94	71
Lagföringsregistret*		
SIG	48	39
Jämförelsegrupp	75	25
Totalt	63	31

* Andelen unga med minst en lagföring under det undersökta året

Uppföljning av de 10 ungdomarna som var under 15 år när insatserna inleddes

Som nämndes tidigare fanns det 10 ungdomar (alla i SIG-gruppen) som var under 15 år och därmed inte straffmyndiga när insatserna inleddes. Dessa ingick därmed inte i analysen ovan utan följdes upp separat. Under år 2 av uppföljningsperioden hade 5 av dessa ungdomar minst en lagföring (50 procent).

Sammanfattande diskussion studie 1

Resultaten från uppföljningen pekar på att kriminaliteten bland ungdomarna har minskat över tid, både enligt misstanke- och lagföringsregistret. Även om det är troligt att socialtjänstens insatser har haft en inverkan på nedgången i

kriminalitet går det inte att säga med säkerhet att det var insatserna som spelade roll. Benägenheten att begå brott kan till exempel också ha klingat av i takt med att ungdomarna under loppet av studien blev äldre.¹⁸

Resultaten visar på en viss skillnad mellan SIG-gruppen och jämförelsegruppen när det gäller andelen som var misstänkta respektive lagförda för brott under uppföljningsperioden. Dessa andelar var något högre i SIG-gruppen.

De här resultaten ger dock inte så mycket vägledning när det gäller att bestämma betydelsen eller värdet av att använda SIG som arbetsform när det gäller unga lagöverträdare. Anledningen är dels att antalet undersökta ungdomar i studien som helhet är så pass litet, dels att det trots de ansträngningar som gjordes när studien utformades är så pass stora initiala skillnader mellan undersökningsgruppen och jämförelsegruppen. Det här är ett vanligt problem i utvärderingar som inte har möjlighet att randomisera deltagandet i undersökningsgruppen. Den här studien försökte minska det problemet genom att ta hänsyn till yttre faktorer i de utvalda kommunerna, bland annat befolkningens mängd, arbetslöshet, andel utrikesfödda i kommunen samt utbildning. Skillnaden i andelen lagförda ungdomar under året som föregick insatserna blev trots detta relativt stor.

Dessutom indikerar även skillnaden i vilka typer av brott som ungdomarna hade lagförts för att det fanns initiala skillnader mellan grupperna. Något som redovisades i den förra rapporten är att det finns stora skillnader mellan grupperna när det gäller andelen som bor i en storstad (62 procent för SIG-gruppen, 27 procent för jämförelsegruppen) och ålder (de yngsta saknas i jämförelsegruppen) [14]. Slutligen finns en stor skillnad i det att nästan hälften av ungdomarna i jämförelsegruppen (47 procent) fick ungdomstjänst som insats under det första halvåret och bara 1 person i SIG-gruppen (3 procent). Även detta talar för att den bedömning som gjordes av SIG-gruppens respektive jämförelsegruppens behov väsentligen var av olika slag.

För att mildra det här problemet hade studien därför utöver de yttre faktorerna behövt beakta faktorer på det individuella planet för att på så vis kunna säkerställa att undersökningsgrupp och jämförelsegrupp blev jämförbara. I och med att det i det aktuella utförandet krävdes mycket omfattande resurser för att garantera deltagande i studien överhuvudtaget, särskilt när det gäller deltagande kommuner och ungdomar i jämförelsegruppen, hade sådana ytterligare villkor krävt en avsevärt större studie än vad som var möjligt att genomföra här.

Utöver detta bör det också understrykas att det finns begränsningar i att använda registerdata som rör misstanke om brott och lagföringar. Det finns ett stor mörkertal gällande vilka brottsliga handlingar som kommer till polisens kännedom, i synnerhet där det går att identifiera en gärningsman som kan misstänkas eller lagföras för brottet. Vissa brott tenderar att upptäckas i högre grad som följd av polisens spaning eller prioriteringar. Det innebär att

¹⁸ Brå:s statistik över personer lagförda för brott visar att antalet lagföringsbeslut per 100 000 personer tenderar att minska med ökad ålder. Detta gäller för alla åldersgrupper, men störst var minskningen i åldersgruppen 15-17 år. Kriminalstatistik Brottsförebyggande rådet (2019). Håll dock i åtanke att inte heller denna statistik tar in i beaktan om dessa unga har fått insatser av socialtjänsten eller inte.

den faktiska brottsligheten för enskilda individer kan bli missvisande i registerdata. I synnerhet gäller detta deltagare i SIG, eftersom en del av polisens uppdrag i SIG kan handla om att hålla särskild uppsyn över de individer som deltar i SIG och rapportera in när de till exempel rör sig i kriminella omgängen och liknande. Det är då sannolikt att brottsstatistiken för dessa unga kan öka under en period. Detta resonemang går i linje med resultat från en annan utvärdering av SIG och där registerdata har använts [15]. Vi vet inte heller om SIG är avslutad eller fullföljd två år efter starten, vilket ytterligare försvårar tolkningen av resultaten. Registerdata skulle med andra ord behöva kompletteras med andra kunskapskällor och indikatorer om ungdomarna för att få en mer heltäckande bild av deras utveckling. I studie 2 som rapporteras nedan kommer detta att beröras.

Studie 2 – Utveckling mot lovande arbetsformer i SIG

Syfte

Det övergripande syftet med denna studie var att studera vilka arbetsformer och arbetssätt som socialtjänsten identifierar som viktiga eller betydelsefulla för att kunna uppnå goda resultat för de unga som är mottagare av stöd och insatser från en social insatsgrupp.

Definition av arbetsform och arbetssätt

Den praktik som studerats i den aktuella studien handlar om tillämpade arbetsformer inom SIG. Med *arbetsform* avses det sätt som arbetet är organiserat, vilket skiljs från *arbetssätt* som är det sätt med vilket målet för arbetsformen ska uppnås.¹⁹

När det rör SIG kan exempelvis samordning av insatser utgöra en arbetsform och samverkansmöten ett arbetssätt. För att åstadkomma samverkan mellan olika aktörer (arbetsform) genomförs samverkansmöten (arbetssätt). Samverkansmöten kan ha flera syften såsom att skapa samsyn mellan aktörer eller ökad kunskap om behov som den unge har så att hen får rätt stöd (i rätt ordning). Arbetssätten är därmed viktiga för att förstå *hur* man gör för att uppnå goda resultat för den unge.

Målsättning med studien

En målsättning med studien är att bidra till utveckling av lovande arbetsformer [30] för de ungdomar som deltar i SIG, en kunskap som kan användas för verksamhetsutveckling eller uppstart av en SIG-verksamhet.

En lovande arbetsform avser här viktig och betydelsefull arbetsform för att uppnå de resultat som satts upp för den unge, men där det ännu inte har gått att identifiera att den är verkningsfull. Lovande arbetsformer kan identifieras genom att i ett första led undersöka den praktik som professionella upplever leder till positiva och inte negativa förändringar hos de unga som deltar i SIG. Detta är en viktig grund i att skapa kunskap om beprövad erfarenhet. I nästa led behöver dessa arbetsformer sättas i relation till resultat för de unga så att man ska kunna identifiera vilka arbetsformer som pekar i riktning mot att arbetssätten är positivt verksamma i förhållandet till uppsatta mål. Som en följd av det sistnämnda omfattade studien också att stöda arbetet med att lokalt och på individnivå systematiskt följa upp resultaten för deltagande ungdomar, vilket identifierats som ett behov i bland annat tidigare studier [13].

¹⁹ Jämför beskrivningen av arbetsform och arbetssätt inom pedagogiken, där arbetssätt förklarats som hur lärande sker eller hur kunskapsinnehåll behandlas, exempelvis genom föreläsning eller diskussion, medan arbetsform kan vara grupparbete eller individuellt arbete (Backlund, L. & Backlund, P., Att förändra arbetssätt – svårt men nödvändigt. Nämnaren, 1999, 4, 105-112).

Så småningom kan detta skapa förutsättningar för att identifiera och utveckla arbetsformer som är lovande när resultatuppföljning kan sättas i relation till tillämpade arbetsformer.

Studien som redovisas nedan kan peka ut viktiga arbetssätt som tillämpas i SIG som sedan kan prövas för att fånga vilka arbetsformer och arbetssätt som verkar gynna specifika målgrupper för SIG.

Denna studie kommer inte beröra vilka insatser som erbjuds till unga som begår brott inom ramen för arbetet med SIG och inte heller vilka insatser som erbjuds till dessa unga utöver SIG. Fokus ligger i stället på själva arbetsformerna och tillämpade arbetssätt, framförallt i det operativa arbetet med den unge i SIG. Det finns andra studier om vilka insatser som har vetenskapligt stöd för att reducera återfallsrisk (se t.ex. [31, 32]).

Det är viktigt att hålla i åtanke att studien endast omfattar socialtjänstens perspektiv. Polis, skola, BUP med flera aktörer kan ha andra uppfattningar om vilka arbetsformer och arbetssätt som kan bidra till nytta för de unga inom ramen för SIG.

Frågeställningar

- Vad finns det för mönster i socialtjänstens beskrivningar av vilka arbetsformer och arbetssätt inom ramen för sociala insatsgrupper som är viktiga för ett gynnsamt resultat för deltagare i SIG?
- Vad beskriver socialtjänsten som målsättningen med tillämpade arbetssätt? På vilket sätt beskriver de att de tillämpade arbetssätten ska gynna de unga?
- Hur kan vi förstå de mönster som finns i socialtjänstens tillämpade arbetsformer och arbetssätt i sociala insatsgrupper?
- Vilka resultat för de unga anser SIG-verksamheterna är viktiga att följa upp systematiskt för att kunna utveckla verksamheten för brukarnas bästa? Hur kan man följa upp dessa resultat?

Metod

Urval

Tidigare studier har tydligt visat att såväl utformningen av SIG som målgruppen för SIG varierar mellan kommuner och stadsdelar. Det är därför angeläget att avgränsa studien till kommuner och stadsområden som formellt sett exempelvis arbetar med snarlika målgrupper.²⁰ En annan målsättning har varit att välja ut SIG-verksamheter som i beskrivningarna av sin SIG-verksamhet ligger nära den ursprungliga idén om målgruppen för SIG (som

²⁰ Under förarbetena till denna studie besöktes ett flertal kommuner som erbjuder SIG. Syftet var att samla in information om SIG-verksamheternas behov och arbete med SIG. En slutsats av dessa besök är att kommande studier om SIG behöver avgränsas så att de studerade SIG-verksamheterna är någorlunda jämförbara avseende exempelvis målgrupp och kontext.

har beskrivits ovan).²¹ Följande kriterier har legat till grund för urvalet av SIG-verksamheter till denna studie.

- Flera års erfarenhet av att arbeta med SIG i verksamheten.
- Tydligt tillvägagångssätt i arbetet med SIG (exempelvis att det finns nedskrivna rutiner/tillvägagångssätt etc.)
- Verkar i områden med förekomst av organiserad brottslighet, kriminella nätverk eller motsvarande kriminella grupperingar, och i så kallade utsatta områden.
- Målgruppen för SIG omfattar unga i åldersspannet 13–18 år.
- Urvalet av unga som erbjuds SIG sker utifrån en selektiv bedömning av unga med hög risk för att utveckla en kriminell livsstil²².

Det finns naturligtvis ett beroende mellan vissa av dessa kriterier. Verksamheter som har arbetat länge med SIG har med större sannolikhet utvecklat nedskrivna rutiner eller arbetsformer i jämförelse med relativt nystartade SIG-verksamheter. Kriteriet att verksamheterna ska ha en längre erfarenhet av att arbeta med SIG bygger på antagandet att dessa verksamheter kan ha byggt upp ett lärande eller reflekterande kring vad som fungerar och inte fungerar inom ramen för arbetet med SIG. Att det ska finnas någon form av formaliserade arbetsformer minskar sannolikt risken för att verksamheten varierar betydande över tid. Det minskar sannolikt även risken för att de övergripande arbetsformerna skiljer sig mycket mellan sociala insatsgrupper inom en och samma SIG-verksamhet.

Kontextuella förhållanden, såsom att dessa unga kan verka i eller i nära samband med kriminella nätverk eller organiserad brottslighet i utsatta områden kan vidare ha en inverkan på hur socialtjänsten och andra aktörer behöver utforma sina arbetsformer för samverkan. Det är exempelvis rimligt att anta att det kan bli svårt att jämföra hur en social insatsgrupp utformas i ett område med komplexa behov i en (mellan)stor stad med hur den utformas på en mindre ort i glesbygd.

Sju verksamheter som vi kom i kontakt med motsvarade kriterierna och var intresserade av att medverka i studien. Ytterligare några verksamheter kontaktades utifrån att de verkade motsvara kriterierna, men de uteslöts av olika skäl. De hade till exempel inte haft en aktiv SIG-verksamhet på ett långt tag, hade övergått till att erbjuda SIG enbart för vuxna eller arbetade med en annan målgrupp än unga med hög risk att utveckla en kriminell livsstil (t.ex. en bredare målgrupp). Urvalet kan inte antas fånga upp alla SIG-verksamheter, oavsett om de passar in på kriterierna eller inte. Det är också viktigt att vara medveten om att tillämpningen av dessa urvalskriterier utesluter vissa SIG-verksamheter, vilket skapar begränsningar i hur resultaten kan användas. Exempelvis kan arbetsformerna för dem som jobbar med vuxna som målgrupp skilja sig från de arbetsformer som fångas upp i denna studie.

²¹ Socialstyrelsen gör ingen värdering av att vissa kommuner och stadsdelar har valt att utveckla eller tillämpa andra former av SIG än dem som omfattas av urvalet i denna studie. Det är enkom av metodologiska skäl som dessa urvalskriterier har satts upp.

²² I denna studie kommer vi inte titta närmare på hur socialtjänster gör eller bör göra för att bedöma om individer riskerar att utveckla en kriminell livsstil och därmed passar in på deras målgrupp för SIG.

Få tidigare studier om SIG har omfattat SIG-verksamheter från olika kommuner, som i detta fall. Det finns förstås vissa begränsningar som följer av att inkludera SIG-verksamheter från olika kommuner och stadsområden, såsom olikheter i de kontextuella förhållandena. Men en styrka med detta urval är att det möjliggör att se likheter i arbetsformer, som då alltså är oberoende av skillnader mellan kommunerna. Det senare känns angeläget eftersom det innebär att resultaten från denna studie möjligen kan tillämpas och komma till nytta i olika kommuner som ser behov av att utveckla arbetet med SIG.

Datatriangulering – sammanvägning av olika informationskällor

Empirin som ligger till grund för denna studie bygger på

- formella beskrivningar av SIG-verksamheterna (såsom beskrivningar på webben eller i rutiner)
- samtal med verksamheternas gruppleddare, enhetschefer eller motsvarande (dokumenterade m h a minnesanteckningar)
- enkäter till de sju inkluderade SIG-verksamheterna (dokumenterade elektroniskt eller i pappersformat)
- kvalitativa djupintervjuer med socialarbetare som arbetar operativt med den unge i sociala insatsgrupper (inspelade och transkriberade).
- tre workshops rörande studiens progression samt utveckling av systematisk uppföljning (dokumenterade m h a anteckningar).

De formella beskrivningarna av SIG-verksamheterna består av information som finns på kommunernas hemsida, nedskrivna rutiner, projektrapporter, informationsblad/-häften, verksamhetsbeskrivningar och liknande. Detta kompletterades med intervjuer med SIG-verksamheternas gruppleddare, enhetschefer eller motsvarande samt en enkät som fylldes i av respektive SIG-verksamhet (se bilaga 2 Enkät till utvalda SIG-verksamheter). Enkäten syftade till att fånga rent deskriptivt hur dess SIG-verksamheter är organiserade och hur omfattande verksamheten är (t.ex. hur många unga totalt sett som ingått i en social insatsgrupp och hur många unga som de kan ha i en social insatsgrupp samtidigt).

Därefter genomfördes 15 djupintervjuer med socialarbetare som arbetar operativt i de sociala insatsgrupperna.^{23 24} De socialarbetare som arbetar rent operativt i de sociala insatsgrupperna med de unga omnämns som SIG-samordnare eller SIG-lots i dessa verksamheter. För att underlätta läsning kommer de nedan att kallas SIG-samordnare.

Intervjuerna spelades in och transkriberades i sin helhet. I en SIG-verksamhet genomfördes en intervju med två SIG-samordnare samtidigt. I transkriberingen av denna intervju har det varit svårt att särskilja vem som

²³ Studien omfattar ingen bearbetning eller lagring av känsliga personuppgifter om exempelvis SIG-ungdomar. Myn-digheten har endast (kontakt)uppgifter till de professionella som har intervjuats. De professionella såväl som deras chefer har lämnat medgivande till att delta och har även fått chans att ta del av resultaten innan publicering i om-gångar.

²⁴ Dessa djupintervjuer genomfördes av Johanna Kumlin, forskare, samt Jenny Halldén, utredare, båda anställda på Socialstyrelsen.

säger vad, varför det kommer stå ”intervjuperson 2–3, kommun E” när vi använder citat från denna intervju för att stärka resultaten.

Intervjuerna utgick från en intervjuguide (se bilaga 3 Intervjuguide) som rör olika delar av arbetet med SIG. Intervjun gick ut på att få socialarbetarna att relativt fritt beskriva sitt arbetssätt, alltifrån hur man går tillväga vid urval av de unga till avslut i en social insatsgrupp. Intervjuguiden användes enbart som ett stöd för att säkra att alla teman och områden täckts in under intervjun och följdes därmed inte ordagrant. Utformningen av intervjuguiden bygger på kunskap från tidigare studier om SIG och från samtal med olika SIG-verksamheter som genomfördes i förarbetena till denna studie.

Tematisk analys för att identifiera kritiska framgångsfaktorer

Analysen av intervjusvaren har utgått från en tematisk analys [33], i vilken vi har sökt att identifiera upprepningar eller mönster, med utgångspunkt i studiens frågeställning.²⁵ Mönster har sökts både inom intervjusvar från enskilda kommuner och mellan olika kommuner.

I analysen har vad intervjupersonerna ser som kritiska framgångsfaktorer varit vägledande. Med kritiska framgångsfaktorer avses här stöd för att bedöma vad som behöver prioriteras ur en styrningssynpunkt för att kunna uppnå ett visst resultat [34]. Kritiska framgångsfaktorer omfattar ett relativt fåtal faktorer som bedöms som viktigast att prioritera och därmed alltså kritiska för att nå ett framgångsrikt resultat. Ofta handlar det om att fånga vad som behöver göras för att uppnå ett tillstånd som ses som viktigt för att nå de mål som verksamheten tar sikte på. Detta görs ofta omedvetet av personer med erfarenhet av att rent praktiskt uppnå avsedda mål i ett specifikt sammanhang. Professionella som intervjuas om vad de ser som kritiskt har därför ofta svårt att svara på den frågan. Genom att analysera data som insamlats från intervjuer med flera professionella som relativt fritt fått beskriva vad de gör och varför, kan kritiska faktorer göras explicita. På samma sätt kan kritiska faktorer göras synliga genom att systematiskt följa upp verksamheten.

Den analysmetod som har tillämpats i studien bygger på en växelverkan mellan en mer datadriven och en mer teoretisk ansats under analysens gång, en så kallad abduktiv ansats.

Analysen har genomförts i flera led. Intervjuutsagorna har inledningsvis tematiserats utan styrda teman. I ett första led har analysarbetet alltså utgått från den mer öppna frågan om kritiska framgångsfaktorer i arbetet med SIG i förhållande till SIG-verksamhetens övergripande mål att få unga att avhålla sig från kriminella handlingar. Det handlar om att identifiera teman som intervjupersonerna upprätthåller sig vid, såsom aktörer som de ser som viktiga (t.ex. polisen), arbetssätt som framhålls (t.ex. samverkansmötet) eller andra förutsättningar (deltagarens motivation) som intervjupersonerna uppehåller sig vid. Efter det har en andra kodning genomförts utifrån intervjupersonernas resonemang om vad de ser som viktigt rörande dessa teman och varför.

²⁵ Det tematiska analysarbetet har initialt genomförts av Jenny Halldén, utredare på Socialstyrelsen, samt Anne-Charlott Callerstig, forskare på Örebro universitet, parallellt. Resultaten har sedan jämförts samt även granskats av Johanna Kumlin, forskare på Socialstyrelsen/tf enhetschef. Deltagande SIG-verksamheter har även tagit del av identifierade teman.

De övergripande teman och respektive underteman har i ett ytterligare led klustrats med utgångspunkt i de arbetsformer som utgör de yttre ramarna för SIG-modellen. Nedan illustreras analysarbetet som beskrivits ovan med exempel på resultat av dessa olika led i analysarbetet.

Tabell 1. Exempel på tematiseringar i analysarbetet

Arbetsform	Arbetssätt	Målsättning	Intervjuutsaga
Samordning av insatser	Samverkansmöten	Att skapa trygghet och delaktighet för den unge	"Jag satt dagen innan och hade gjort en dagordning: "Först kommer vi att prata om det här, sedan det här, sedan det här." När han kom till mötet hade jag blädderblock med dagordningen, jag strök varje gång – det var neuropsyk också – jag strök varje gång och sedan hade jag sagt: "När den visaren står på den siffran är vi klara. Om jag fortfarande pratar då" – för han vet att jag gillar att prata – "då får du resa dig upp och gå. Det är helt ok. Om du orkar får du sitta kvar till jag har pratat klart, men vid den siffran – då är det helt ok att resa sig upp och gå." Första gången såg jag till att jag var klar prick, och då reste han sig upp och gick. Andra gången satt han kvar fast jag drog över typ tre minuter och väntade tills jag hade pratat klart. Och sedan reste han sig. Men skillnaden var också att alla andra möten som jag har suttit med honom, så sitter han – han är ganska aggressiv – så sitter han framåt och är väldigt på gång hela tiden. Men de mötena, då satt han tillbakalutad i stolen och gungade lite, och så där. För då var det en trygghet i att han visste. Så det handlar om att hitta en nivå på mötet som funkar för ungdomen."

För att kvalitetssäkra analysen har arbetet med att identifiera teman genomförts av två personer som sedan har jämfört sina resultat för att bland annat se vad det finns en samsyn kring och vad som kan ha missats.

Därefter har resultaten av ovan beskrivna analysarbete problematiserats ytterligare, utifrån två utgångspunkter. Dels utifrån vardagliga handlingar, eller så kallade mikro-praktiker, som professionella i arbetet med SIG kontinuerligt gör för att anpassa SIG efter olika omständigheter. Dels utifrån vad de mer grundläggande skillnaderna i betoningen av olika faktorer i praktiken beror på. Det senare kan i förlängningen kopplas till hur SIG har implementerats.

Resultat

Nedan följer en kortfattad beskrivning av de inkluderade SIG-verksamheterna. Beskrivningen bygger framförallt på de enkäter som de inkluderade SIG-verksamheterna har fyllt i, men även avstämt med den formella dokumentation som finns om SIG-verksamheterna samt samtal med enhetschefer för SIG. Därefter redovisas resultaten från analysen av djupintervjuerna med de socialarbetare som arbetar rent operativt med de unga i sociala insatsgrupper.

Beskrivningar av urvalet av SIG-verksamheter

De sju inkluderade SIG-verksamheterna verkar i relativt stora kommuner eller områden (bestående av 80 000–160 000 invånare). Alla är verksamma i kommuner som omfattar områden som är identifierade som socialt utsatta²⁶. Unga som deltar i SIG kommer dock från olika områden i kommunerna eller stadsområdena.

Dessa kommuner eller stadsområden har arbetat med SIG i tre till nio år. Totalt sett har dessa sju SIG-verksamheter sedan start haft drygt 230 unga som samtyckt till att ingå i en social insatsgrupp, varav uppskattningsvis 16 varit flickor och resten pojkar. Ett par verksamheter har således varit med sedan SIG introducerades som försöksverksamhet och de ingick även i utvärderingen som gjordes i samband med initierandet av pilotverksamheterna. Några av dessa SIG-verksamheter har även gjort enskilda utvärderingar eller projektrapporteringar av sina SIG-verksamheter.

I nuläget varierar antalet personer som samordnar arbetet kring de unga i sociala insatsgrupper mellan en till sex personer i respektive kommun/stadsområde. Deras verksamheter har kapacitet att ta emot 5 till 30 unga åt gången, beroende på hur många SIG-samordnare som är anställda. I fem av de sju SIG-verksamheterna arbetar SIG-samordnarna heltid med SIG. I de andra två verksamheterna anger SIG-samordnarna att de inte har någon särskild tid avsatt för SIG, utan uppgifterna ingår som en del i övriga arbetsuppgifter inom socialtjänsten.

Vilka lokala avtal eller överenskommelser med samverkansaktörer som är upprättade varierar också. Vissa har avtal enbart med polismyndigheten, andra har utöver avtal med polisen även avtal med kultur- och fritidsförvaltningen, barn- och ungdomsförvaltningen, gymnasie- och arbetsmarknadsförvaltningen, socialförvaltningen, regioner, BUP, arbetsförmedlingen, etc.

Samtliga sju SIG-verksamheter gör urvalet av unga utifrån en samlad bedömning av flera olika kriterier. Vanliga urvalskriterier är att de ska ha dömts för brott (eller misstänkts för brott om de är yngre), ha en tidig brottsdebut, ha begått strategiska brott och umgås med andra som begår brott eller uppvisar normbrytande beteende.²⁷ Ett flertal verksamheter använder sig av standardiserade bedömningsinstrument som exempelvis SAVRY eller ESTER²⁸ för att bedöma risk- och skyddsfaktorer bland ungdomarna. I vissa verksamheter har man upprättat eller använder specifika checklistor som bygger på evidens kring risk- och skyddsfaktorer (se [12]²⁹). Dessa checklistor kan ibland fyllas i av de lokala poliser som arbetar med SIG, eller så görs det i samarbete med exempelvis socialtjänsten.

²⁶ För beskrivning av vad som kan anses vara ett socialt utsatt område, se exempelvis Utvecklingen i socialt utsatta områden i urban miljö. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2017:7; Utsatta områden - Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen. Nationella operativa avdelningen, Underrättelseenheten, Polisen; 2017; Kriminell påverkan i lokalsamhället - En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden. Nationella operativa avdelningen, Underrättelseenheten, Polisen; 2019.

²⁷ SIG kan inom en och samma kommun ha olika målgrupper, det vill säga att en del riktar in sig på de unga som är dömda för (strategiska) brott och med tydlig koppling till kriminella grupperingar, och en annan del jobbar lite mer förebyggande med exempelvis icke-dömda men med höga riskfaktorer.

²⁸ För info om SAVRY, se <http://www.savry.se/>. För info om ESTER, se <https://www.ester-bedomning.se/>.

²⁹ Handboken för SIG:RBM finns för nedladdning här: https://www.bra.se/download/18.37179ae158196cb1728b2e4/1482415980239/2013_0307_Utveckling+och+dokumentation+av+SIG+i+%C3%96rebro+kommun.pdf.

Fem av dessa sju kommuner eller stadsdelsnämnder betraktar SIG som en biståndsbedömd insats enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. De två övriga kommunerna eller stadsdelsnämnderna ser SIG som en serviceinsats.³⁰

Organiseringen av SIG varierar mellan de sju SIG-verksamheterna. De flesta har styrgrupp, beredningsgrupp och SIG-samordnare på individnivå, medan några verksamheter saknar exempelvis styrgrupp. Några SIG-verksamheter har även särskilt utvalda gruppledare för SIG-samordnarna.

Identifierade arbetsformer och arbetssätt – resultat av intervjuerna med SIG-samordnare

En utgångspunkt i analysen av intervju svaren är att de ska bidra till utveckling av kunskap om lovande arbetsformer i arbetet med SIG. Denna studie ger en viktig empirisk grund för det arbetet genom att ha undersökt de arbetsformer och de arbetssätt som professionella upplever som viktiga för att bidra till en positiv utveckling för dem som deltar i SIG. Dessa professionella arbetar rent operativt i sociala insatsgrupper och är verksamma i kommuner och områden som har arbetat med SIG som arbetsform i flera år.

Nedan redovisas de arbetsformer som de intervjuade framhåller som centrala samt vilka arbetssätt de har utvecklat för att uppnå vissa målsättningar i arbete med de unga. De utmaningar och kritiska faktorer som framkommer i intervju personernas resonemang om olika arbetsformer redovisas i anslutning till respektive arbetsform. I stort identifierar de olika verksamheterna liknande utmaningar, men hanterar dem på lite olika sätt. I analysen av intervjuerna identifieras också olika mikropraktiker som samordnarna utvecklat för att finjustera sitt arbete med ungdomarna. Det handlar exempelvis om hur samordnarna situations- och individanpassar genomförandet efter deltagarnas och samverkansaktörernas olika förutsättningar. Dessa mikropraktiker har i studien visat sig vara en väsentlig del av det som karaktäriserar SIG, men det är också dessa olika mikropraktiker som i hög grad bidrar till att SIG-verksamheterna skiljer sig åt.

I tabell 1 har resultaten av identifierade arbetsformer med tillhörande arbetssätt, målsättningar och utmaningar sammanställts. Tabellens syfte är att ge stöd för läsning av resultaten samt en överblick över resultaten.

³⁰ Samverkan mellan myndigheter kring en person i sig – här i form av en social insatsgrupp – är inte att betrakta som en insats enligt Socialstyrelsens bedömning, utan kan ses som en samordning av olika verksamheter/aktörers arbete med personen. Inom ramen för en social insatsgrupp kan socialtjänstens bevilja insatser. Nedan följer en beskrivning vad SIG omfattar utöver samverkan enligt intervju personerna.

Tabell 2. Identifierade arbetsformer, arbetssätt, målsättningar och utmaningar

Arbetsformer	Viktiga arbetssätt	Målsättningar (exempel)	Utmaningar (exempel)
Styrning på flera nivåer	Styrgrupp, beredningsgrupp, operativa SIG-avtal/-överenskommelse	Omvärldsbevakning, tillgodose resurser, legitimera, övergripande uppföljning	Olika engagemang, mandat, oklara roller
Strukturerade riskbedömningar	Uppsökande verksamhet, samarbete andra aktörer, strukturerad insamling skydd- och riskfaktorer, standardiserade bedömningsinstrument, anmälningar	Rätt deltagare/målgrupp, anpassning av SIG	Problemens karaktär, brist på skyddsfaktorer eller stöd i familjen, få tjejer, arbetssätt för 18–20 åringar, diagnoser, anknytningsgrad kriminella miljöer, felrekrytering
Samtycke	Anpassa efter olika målgrupper, motivera föräldrar, rätten att ta tillbaka samtycke	Informationsutbyte, frivillighet	Motivation och timing för den unge och familjen
Samordning insatser utifrån den unges behov och situation	Samverkansforum, kontinuerlig insamling av information och uppföljning av behov och risker	Helhetsbild, samsyn, djup och aktuell koll på olika risk- och skyddsfaktorer, delaktighet, trygghet och medbestämmande, koordinering av insatser, snabba vägar till stöd, tydlighet kring ansvar och roller	Konkreta och realistiska mål, samordnarens roll och mandat, olika målbild, resurser och tillgång stöd
Åtgärdsplan	Uppföljning olika livsområden, anpassning individens önskemål och situation, konkreta mål	Delaktighet, ansvar, tydlighet, synliggöra utveckling,	Långsiktiga mål såsom att förändra attityder och tanke-sätt
Lots/samordnare	Lotsning, samordning, stöd praktiska behov, motiverande samtal, "fix och trix"	Tillgänglighet, språk-rör för den unge, möjliggörare, anpassa stöd efter mottaglighet, motiverande, få den unge att delta i insatser, beredskap för förändrad situation och behov, skapa tillit och förtroende	Flexibilitet, tillgänglighet, personbundenhet, ensamt

Styrning och ledning på olika nivåer

Vad gäller styrning och organisering framkommer i studien liknande slutsatser som tidigare studier och utvärderingar visat. Därför redogör Socialstyrelsen enbart för de viktigaste kritiska framgångsfaktorerna som identifierats i intervjumaterialet i punktform:

- Styrgrupp finns inte i alla SIG-verksamheter, men framhålls som betydelsefull där den finns eftersom den ger mandat åt verksamheten och bidrar till snabbare beslutsvägar.
- Beredningsgrupp finns i alla intervjuade SIG-verksamheter och ses av informanterna som en tillgång i arbetet med SIG.
- Samverkansavtal är, i de SIG-verksamheter där sådana finns, en framgångsfaktor eftersom det skapar förutsättningar för att diskutera hur samarbetet kan ske på bästa sätt snarare än huruvida det finns tid och resurser för samarbete över huvud taget.

Identifiering av deltagare och strukturerad riskbedömning

Innan samtycke kan inhämtas gör SIG-verksamheterna en strukturerad riskbedömning av ungdomarna. Detta för att säkerställa att SIG är rätt insats för ungdomen och för att sedan kunna anpassa intensiteten i insatserna till den fastställda nivån av risk och tillgången till skyddsfaktorer. Nedan redogörs för de olika arbetssätt som identifierats i intervjustudien, kopplat till identifiering av lämpliga ungdomar för SIG och motivera dem till att ingå i en social insatsgrupp.

Många aktörer involverade för att identifiera SIG-ungdomar
En mängd olika aktörer är delaktiga i arbetet med att identifiera ungdomar som är lämpliga för SIG. Hur det praktiskt går till varierar i de olika kommunerna.

Ofta identifieras möjliga SIG-ungdomar av polisen som har god kunskap om unga i riskzon. Skolan är också en viktig aktör i detta arbete. Fältassistenter deltar i vissa kommuner i arbetet med att identifiera lämpliga ungdomar för SIG. Dessutom kan ungdomar med ett stort antal återkommande orosanmälningar bli föremål för diskussion kring huruvida SIG kan vara lämpligt för dem. Även socialtjänsten kan föreslå ungdomar för SIG. Ofta finns det en stor oro kring ungdomen, som vanligen har haft flera andra insatser innan hen blir aktuell för SIG. I vissa kommuner måste ungdomen finnas med i IFO och ha en socialsekreterare för att få delta i SIG.

SIG är en högintensiv arbetsform lämpad för högriskungdomar
I princip samtliga intervjuade är överens om att SIG lämpar sig för unga personer med hög risk för ett långvarigt kriminellt beteende och en kriminell livsstil. Informanterna framhåller att de ungdomar som är lämpliga för SIG är de med flertalet riskfaktorer och bristande skyddsfaktorer, och som har behov av insatser på en mängd olika områden såsom skola, fritid och i hemmet. För dessa ungdomar framträder också tydligt behovet av samordning mellan de olika aktörerna.

För andra ungdomar, med lägre risk eller med mindre omfattande kriminellt beteende, menar alltså informanterna att andra insatser eller arbetsformer än SIG är bättre lämpade. Nedan följer några uttalanden från SIG-samordnare:

[...] för mig handlar det om att fånga de ungdomar som man kan definiera antingen att de är kriminellt aktiva, alltså systematiskt, eller att de är högrisk för att utveckla en kriminell livsstil. Men då ska det verkligen vara ... Det ska inte vara en riskfaktor för det, utan då ska det vara överhängande.
Intervjuperson 2, kommun A

Är ungdomen ute sent på natten och vi inte har koll på det – det är självklart en risk. Men det är inte en riskfaktor för kriminalitet, som vi håller oss till i SIG.
Intervjuperson 1, kommun E

En anledning till varför SIG bör fokusera på högriskindivider i urvalet, som nämns av informanterna, är att en felrekrytering eventuellt kan förstärka ungdomens kriminella identitet och därmed motverka sitt syfte.

Vikten av en grundlig initial bedömning av risk
SIG-verksamheterna som ingår i denna studie lägger stor vikt vid att man genomför en grundlig och samlad bedömning av den unge innan den unge samtycker till SIG. En väl genomförd bedömning är en viktig förutsättning för identifiering av de ungdomar som kan ha störst nytta av SIG.

Riskbedömningen genomförs med hjälp av strukturerade checklistor såsom polisens checklista eller IRK (Initial Riskbedömning för Kriminalitet) och/eller standardiserade bedömningsinstrument såsom SAVRY. Syftet är att skapa förutsättningar för att förutse (återfall i) kriminellt beteende, identifiera ungdomar med hög risk för ett långvarigt kriminellt beteende och en kriminell livsstil samt skapa en uppfattning om behov av insatser. I de fall risken för återfall i brott bedöms som relativt låg bör insatserna vara mindre omfattande och då är kanske inte SIG rätt insats för ungdomen.

Informanterna ser riskbedömningarna som en förutsättning för att genomförandet ska bli lyckosamt. Flera av de intervjuade säger att felrekryteringar inte sällan beror på att de genomförda bedömningarna inte har varit tillräckligt grundliga eller tillräckligt väl genomförda. En av de intervjuade säger:

De gånger vi har gjort fel är när vi inte har gjort grundjobbet först.
Intervjuperson 1, kommun B

De beslutsstöd för bedömning av risk- och skyddsfaktorer som verksamheterna använder är enligt informanterna tidskrävande. I praktiken innebär det att arbetet med dessa bedömningar kan påbörjas men att de kan slutföras först efter att de har beslutat att den unge är lämplig för att delta i en social insatsgrupp. Detta kommer att beskrivas närmare under avsnittet som rör arbetet med behovsbedömningar nedan.

Det måste finnas några skyddsfaktorer kring ungdomen
Återkommande i intervjuerna är betydelsen av att det finns några skyddsfaktorer kring ungdomen för att SIG ska vara lämpligt för dem och att dessa skyddsfaktorer bör identifieras i den initiala riskbedömningen. Det är alltså viktigt att det finns något att bygga vidare på inom ramen för SIG för att arbetet ska bli framgångsrikt. Det kan ofta vara relationen till mamman eller

någon annan i familjen, eller ett familjehem där det finns en betydelsefull anknytning mellan den unge och någon i familjen. En av de intervjuade berättar om en ungdom som deltog i en social insatsgrupp och som i princip helt saknade skyddsfaktorer, och om hur detta försvårade arbetet i SIG:

Det gick inte att jobba, för det fanns ingen grund. Det måste finnas någon trygg punkt. Som jag sade – det kan vara familjehem. Det behöver inte vara familjen. Men om det inte finns så är det svårt.

Intervjuperson 2, kommun B

En skyddsfaktor behöver således inte vara så stark, men det bör finnas en tråd i någon relation att arbeta med.

Strukturerad behovsbedömning för korrekt anpassning av insatser
Behovsbedömningen syftar till att säkerställa att man inom ramen för en social insatsgrupp fokuserar på rätt insatser för individen.

Studien visar att alla SIG-verksamheter som ingår i intervjustudien genomför en grundlig och strukturerad bedömning av behoven hos SIG-ungdomen. Ofta genomförs bedömningen med hjälp av strukturerade stöd som exempelvis SAVRY eller ESTER. Behovsbedömningen syftar till att skapa en bredare förståelse för vilka skyddsfaktorer som finns kring den unge och hans familj, samt vilka de kriminogena riskfaktorerna är. En av de intervjuade säger apropå användningen av SAVRY:

Alltså jag gillar SAVRY mycket. Sedan tar det ganska mycket tid, men det är ändå när man har gjort rätt bedömningar, alltså så att vi gör rätt saker – vad vi nu kommer fram till. Att de behöver jobba mer på relationer med sina föräldrar, eller att de behöver få någon form av ilskekontrollträning [...]. Att man gör rätt grej, för det är inte så lätt.

Intervjuperson 1, kommun B

Informanterna betonar vikten av att skapa en samlad bild av den unges centrala problematik och behov samt av ungdomens motivation, innan man började med insatserna. Informanterna framhåller också vikten av att involvera familjen i behovsbedömningen eftersom den ses som en viktig part i arbetet med ungdomen.

Ofta visar behovsbedömningen på en stor komplexitet kring ungdomen. Utifrån behovsbedömningen planeras insatser och vad de bör fokusera på och i vilken ordning. Kontakt tas även med de aktörer som framkommit som betydelsefulla för den unge, exempelvis skola, BUP, habilitering eller fritid. Flera informanter betonar vikten av att kontinuerligt göra avstämningar och nya bedömningar. Några tar upp att det kan finnas behov av att ta in externa experter kring en aktuell problematik.

Alltför komplicerade trauman eller alltför komplicerade problem i familjen kan försvåra arbetet i SIG

Flera av de intervjuade menar att alltför komplicerade trauman eller alltför komplexa problem i familjen kan innebära att SIG inte är rätt insats för ungdomen. Det kan handla om ungdomar som har behov av hjälp och stöd på

alltför många plan eller ungdomar som borde ha fått hjälp för flera år sedan. Enligt informanterna kan det även handla om att problematiken egentligen bottnar i annat än kriminalitet och att kriminaliteten bara är ett av flera symptom på detta. Exempel på annan huvudsaklig problematik är psykisk ohälsa eller missbruk. Generellt kan missbruksproblem och trauman försvåra arbetet i SIG och kan ta mycket tid att hantera. Andra komplicerade problem som kan medföra att ungdomen inte är lämplig för SIG kan vara omfattande problem i familjen, såsom missbruksproblem, omfattande våldsproblematik, omsorgsbrist och liknande.

Då det initialt upptäckts att ungdomen inte är rätt målgrupp för SIG sätts ordinarie åtgärder in i stället för SIG.

Överrepresentation av ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar samt ungdomar i behov av utredning
Flertalet intervjuade anser att det i SIG finns en överrepresentation av ungdomar med diagnosticerade neuropsykiatriska funktionsnedsättningar samt ungdomar som är i behov av diagnos. I alla kommuner eller stadsområden förutom en säger intervjupersonerna att detta snarare är regel än undantag bland de unga i sociala insatsgrupper.

De ungdomar som inte är diagnosticerade faller lätt mellan stolarna, enligt vissa informanter. För att få hjälp av BUP måste det finnas väl fungerande föräldrar, menar informanterna, och det har inte alltid dessa ungdomar. En av de intervjuade säger:

Så de ungarna – inte alla men väldigt många ungar som får adhd och så vidare. – de har jävligt drivna föräldrar som har lyckats ta dem igenom systemet. Våra ungar kommer ju inte dit. [...] De har varit aktuella allihop, men de kommer inte dit, för att det är ingen som hjälper dem dit.

Intervjuperson 1, kommun B

Utredning på BUP är något som ungdomarna kan få hjälp med inom ramen för SIG, i de fall det finns ett fungerande samarbete med BUP. När samarbetet med BUP fungerar väl ser informanterna det som en viktig framgångsfaktor. För ungdomarna rätt diagnos kan stöd sättas in och avkrävas av exempelvis skolan.

SIG-verksamheterna har olika förutsättningar för att arbeta med ungdomar med komplexa problem
SIG-verksamheterna i denna studie är olika utformade och har utarbetat olika arbetssätt. Det gör att de har olika förutsättningar för att arbeta med ungdomar med problem och utmaningar av hög komplexitet eftersom dessa, enligt informanterna, kräver omfattande individuell anpassning.

I framförallt en SIG-verksamhet uttrycks att det krävs relativt högfungerande ungdomar för att de tillämpade arbetssätten i kommunen/stadsområdet ska fungera för den unge. Det handlar exempelvis om att kunna delta på möten och genomföra planerade insatser, men också att själv kunna och vilja vara delaktig i beslut och planering. Det betyder att det i just den kommu-

nen/stadsområdet kan vara svårt att inkludera ungdomar med missbruksproblematik eller trauman, eller ungdomar med komplexa diagnoser och funktionsnedsättningar.

I de flesta andra SIG-verksamheter som ingår i urvalet anpassar SIG-samordnaren verksamheten löpande till individens behov och förutsättningar. Dessa SIG-verksamheter har därmed en högre beredskap och bättre förutsättningar att arbeta med unga med större komplexitet. En av de intervjuade säger följande apropå anpassning till ungdomar med diagnoser:

Men sedan – visst får man ta hänsyn till de ungdomar man träffar, att de har en diagnos. Visst måste man räkna in det liksom i själva SIG-insatsen: "Ok, det blir svårigheter liksom med det här, då kanske vi får göra på det här sättet i stället." Så det finns ju med.

Intervjuperson 2, kommun C

En annan informant menar att det är viktigt att anpassa kommunikationen till ungdomens behov och att komma ihåg att det finns hjälpmedel att använda, exempelvis bilder. Informanten menar att ambitionsnivån ibland blir för hög för ungdomarna i SIG, att den inte alltid står i proportion till vad de mäktar med. Informanten säger:

Jag tänker, vi skulle kunna bli bättre på att ha ett enklare språk och kanske förstärka med bilder. Att fånga en ungdoms intresse för förståelse genom bilder i stället för att vi ska hålla på och babbla. [...] Det funderar jag mycket på, hur man ska kunna ändra vårt sätt att kommunicera och göra det enklare för dem som behöver enkelt.

Intervjuperson 2, kommun A

Svårare att fånga upp flickor i behov av stöd

Sammanställningen av antal deltagare i SIG i de kommuner som ingår i studien visar att det är långt många fler pojkar än flickor. Anledningen till detta diskuterades i intervjuerna. Några av de intervjuade menade att flickor i kriminalitet märks mindre än pojkar. Flickor upplevs vara mindre utåtagerande än pojkar och står därmed samhället mindre. Det kan medföra att de inte identifieras som varande i riskzon i lika stor utsträckning som pojkar och att insatser inte riktas mot dem i lika stor utsträckning. En annan anledning som lyfts av informanterna är att SIG-verksamheterna är sämre på att nå flickor än pojkar och att detta är något som de önskar förbättra.

Några informanter menar att tjejerna har en annan bakomliggande problematik än killarna. Flera tar även upp hur tjejerna är riskutsatta på ett annat sätt än killarna, exempelvis avseende sexuellt våld och droger.

Ungdomar mellan 18–20 år riskerar att falla mellan stolarna

Ungdomar upp till 18 år kan få relativt stora insatser inom ramen för SIG, men därefter försvinner mycket av stödet. Flera av informanterna framhåller att detta är ett betydande problem som de inte vet hur de ska hantera. Dessutom måste ungdomen därefter själv ta ansvar och mamman som kanske tidigare tagit ett stort ansvar för den unge har inte längre rätt att delta aktivt. Ungdomen ses ju då som vuxen och ska själv ta ansvar för sitt liv och sina

kontakter med vuxenvärlden. Samtidigt får de inte tillgång till exempelvis missbruksvård för vuxna innan de fyller 20 år. Det finns alltså ett glapp under åren 18–20 år då ungdomarna inte får någon hjälp. En av de intervjuade sa följande om denna problematik:

Det allra främsta som jag verkligen, verkligen vill är att de här mellan 18 och 20 ... Att de inte får hjälp. Det är jättetragiskt, för när jag får dem så bara: "Ok, du kom ett år försent". Liksom. Allt försvinner när de blir 19. Vi har så mycket bra insatser innan, till exempel Kvarteret eller K2, men sedan när de blir 19 – då är de för gamla. Och då kommer de sedan till vuxenmissbruk, där de inte får någon hjälp. Det finns inte den sortens hjälp; du får inte hjälp till en bostad eller en boendestödare med någon ... Glappet blir så jäkla stort.

Intervjuperson 1, kommun A

Våld är normaliserat bland vissa ungdomar

I intervjuerna framkommer att många SIG-ungdomar har varit utsatta för våld och även utsätter andra för våld. Det upplevs vara en utmaning i målgruppen för SIG och är en viktig del att arbeta med, eftersom våld ofta har normaliserats för ungdomarna. Vissa ungdomar tycker att de har rätt att försvara sig och därmed att använda våld. En av de intervjuade berättar:

[...] det känns som att alla våra ungdomar har normaliserat våld. Det är deras sätt att hantera känslor och allt egentligen. Många av våra samtal handlar mycket om ilska och aggressioner och ... Ja, men det är så de hanterar sina känslor. [...] så ungdomar kan känna så här: "Det är klart att jag måste försvara mig. Det är så klart att jag kan använda våld. Ingen ska få trycka ner mig." Det är en självklarhet för dem; de har haft det så i flera år liksom.

Intervjuperson 1, kommun C

Informanterna har noterat att ungdomarna har en grumlig uppfattning om vad som är våld, när något kan anses vara våld, hur mycket våld som krävs för att det ska anses som våld och så vidare. Enligt en av SIG-verksamheterna kommer det i princip alltid fram att ungdomarna som barn har upplevt eller bevittnat våld, även om det inte framkommit tidigare i utredningen om familjen. En annan informant, från samma SIG-verksamhet som ovan, säger angående detta:

Men också: Vad är våld? När blir det våld, liksom? Där märker man också att det är så normaliserat att man ska rätt högt i grejer som är våld för att de ska tycka att det inte är ok. [...] genomgående för alla våra ungdomar som vi har haft i SIG sedan jag och [min kollega, vår anm.] började – är att man har bevittnat eller varit med om våld i hemmet. Det kommer alltid fram.

Intervjuperson 2, kommun C

Samtycke som grundläggande arbetsform

Samtliga informanter ser samtycket som en mycket viktig del av det som skiljer SIG från andra insatser för målgruppen. Samtycket är en grundförutsättning för informationsutbyte mellan aktörerna, vilket är en grundläggande del av SIG. Samtycket skapar förutsättning för att bättre kunna koordinera insatser för unga i kriminalitet.

I kommande avsnitt redogörs för de arbetssätt som identifierats i intervjustudien och som informanterna ser som betydelsefulla för att hantera utmaningar och uppnå goda resultat för den unge.

Frivillighet och den unges motivation är viktigt

Informanterna betonar att SIG behöver bygga på frivillighet eftersom den unge måste känna en viss motivation för att de insatser som ges ska bli till nytta.³¹ Ett samtycke, där både den unge och familjen är på det klara med vad SIG innebär och som båda gett sitt godkännande till, ses som en grundläggande förutsättning för det fortsatta arbetet. Även om ungdomen inte är fullt ut motiverad att delta i SIG bör det finnas ett uns av motivation vid starten, så att ungdomen känner sig delaktig och inte tvingad till SIG.

När ungdomen samtyckt till SIG är det enligt informanterna viktigt att fortsätta att kontinuerligt motivera ungdomen. Detta är också en viktig del i samordnarens arbete.

Timing av samtycket framhålls som betydelsefull av informanterna. Det är alltså viktigt att samordnaren arbetar med den unges motivation när tillfälle ges. Det kan till exempel vara när ungdomen är på väg hem från en placering eller när det nyligen har hänt något akut. En av de intervjuade kallar detta för ”socialtjänst med knuff”. Två andra uttrycker det så här:

När någon är placerad och så gärna vill komma hem och börja skolan – då är motivationen mycket ... Ja, då skriver man på samtycket. Eller har varit häktad i lördags och mamma och pappa åkte och hämtade honom och skäms så mycket, eller polisen hämtar hem dem – motivationen är mycket större den första veckan.

Intervjuperson 2, kommun B

Kommer vi in med rätt tajming har vi inte problem med samtyckena.

Intervjuperson 1, kommun E

Även familjens motivation är viktig för den unges motivation. Familjen är en viktig resurs för att få ungdomen motiverad att delta i SIG. I vissa fall driver föräldrarna på och motiverar ungdomarna att vara med i SIG och i vissa fall bearbetar SIG-samordnarna föräldrarna på olika sätt. De ser till att de får stöd och råd, vilket kan medföra att föräldrarna ser SIG som en väg framåt och som en hjälp till deras barn. Vissa föräldrarna ser SIG som en sista utväg och väljer att skriva på samtycket när de tycker att de testat allt annat och inget har fungerat:

³¹ Denna diskussion om frivillighet kan tyckas märklig då SIG bygger på samtycke. Men resonemangen följs av att det i vissa fall har diskuterats om SIG ska kunna vara en del av en påföljd när ungdomar döms för brott av domstol. Det är också så att SIG i vissa fall riskerar att upplevas som tvång när det finns en (upplevd eller reell) risk för exempelvis placering om man inte samtycker. Se vidare nedan.

Så det finns ju föräldrar som bara skriver på för att BUP har skitit sig, soc har skitit sig, skolan har skitit sig, det finns inget kvar. De bara: "Ok, du är sista ... Jaja, vi provar väl då."

Intervjuperson 1, kommun A

I praktiken räcker det med att föräldrarna skriver på samtycket till sina minderåriga barn. Informanterna är trots detta eniga om att även ungdomen bör samtycka till SIG. Detta för att skapa så goda förutsättningar som möjligt för det fortsatta arbetet.

En informant säger att ungdomarna kan motiveras till att vara med i SIG när de ser att deras föräldrar, främst deras mammor, får stöd och hjälp av SIG-samordnaren. En av de intervjuade menar att samtycket i princip är i hamn då samordnarna varit ett stöd för mamman:

Men om vi har fått hjälpa mamma och familjen i två veckor eller i två månader, mamma älskar oss, samtycket har vi i hamn då. Ungarna – det är inte alltid de älskar oss, men oftast. Men de gillar att vi hjälper deras morsa.

Intervjuperson 1, kommun B

SIG som alternativ till placering

Det finns exempel på ungdomar där det inte har funnits några alternativ annat än att delta i SIG. Några informanter med erfarenhet av detta är kritiska eftersom frivillighet i princip saknas (även om den unge samtyckt till informationsdelning). En av de intervjuade säger så här:

Vi ska inte jobba med ungdomar som känner sig tvingade att ta emot insatsen, för då funkar det inte.

Intervjuperson 1, kommun C

De allra flesta anser att tvång är problematiskt, men vissa ser det som en möjlighet när inget annat fungerar. En av de intervjuade beskriver hur hen försökt testa detta som ett alternativ till andra påföljder:

Jag tänker fortfarande att det skulle vara något bra. Jag tänker att det är som att bli dömd till särskilt kvalificerad kontaktperson. Men jag har försökt driva igenom det på två ärenden hos oss, för att testa, och de ärendena blev väl semibra. Så jag har lite internt motstånd från min egen grupp. Jag tror fortfarande på det. Jag tror att det kan utvecklas och bli bra, för jag tycker att de konsekvenser som finns för ungdomar i dag är lite för ensidiga. Man blir dömd till samtal, X samtal – ju högre brott, ju fler samtal. Eller så blir man dömd till LSU eller så blir man dömd till ungdomstjänst. Jag ser att de här ungdomarna som vi inte når på något annat sätt – det skulle vara ett bra sätt att få in dem och jobba multimodalt med dem, genom att döma dem till SIG, som är en samordning med fler insatser.

Intervjuperson 1, kommun E

Mer vanligt än SIG som påföljd är att SIG utgör ett möjligt alternativ till stödboende eller en mer ingripande placering av ungdomen. Det kan enligt informanterna motivera till att delta. Två av informanterna berättar hur de kan lägga upp diskussionen:

"Tar du emot SIG har vi en annan planering framför, till exempel ett stödboende. Vi kan tänka oss att vi kanske inte behöver placera dig." Lite så. Att det kanske är ett bättre alternativ.

Intervjuperson 1, kommun C

[...] ibland lägger vi upp det som att: "Nu är det placering eller så samtycker ni till SIG."

Intervjuperson 1, kommun D

Rätten att avbryta deltagandet i SIG

I intervjumaterialet framkommer vikten av att informera ungdomen och dess familj om att de kan ta tillbaka samtycket när de vill. Detta ser vissa informanter som en viktig del av frivilligheten, eftersom den ska genomsyra hela processen. Finns inte frivilligheten kvar så bör också SIG avslutas, menar dessa personer. En av de intervjuade säger:

Men det är ett sätt att prata om samtycke – vad det innebär och att man kan ta tillbaka det. Det är vi också jättetydliga med: "Det här river vi när du inte vill ha det."

Intervjuperson 1, kommun C

En viss typ av motstånd hos ungdomarna kan ses som en naturlig del av processen inom SIG. En informant nämner dock att det ibland kan finnas ett mer subtilt, ej uttalat, motstånd till deltagande hos den unge. Frågan som informanten ställer sig är om samordnaren bör ta initiativ att avsluta SIG när det gått så långt att samtycket i praktiken inte längre finns kvar. Informanten betonar att detta är synnerligen viktigt att ta hänsyn till när det gäller yngre klienter som kan ha svårt att uttrycka sina behov. Informanten ser detta som komplicerat och som något som bör diskuteras mer inom verksamheten. Informanten säger:

Det hamnar vi ofta i: Nu har vi inte hört från honom på si och så många veckor. Han hälsar inte, han pratar inte, han svarar inte, han gör inte det och inte det. Men "Äh, vi fortsätter ett tag till!" När går gränsen för när man har gått för långt?

Intervjuperson 2, kommun A

Svårt för vissa ungdomar att förstå innebörden av samtycket – olika strategier för samtycke

I ett par av SIG-verksamheterna tar informanterna upp svårigheterna för vissa ungdomar, framförallt de med kognitiva funktionsnedsättningar, att förstå innebörden av ett samtycke. En informant ställer sig frågan huruvida samtycket kanske bör kommuniceras på fler eller enklare sätt än via en blankett:

Dels kan det vara svårt, tänker jag, för en ungdom som kanske har kognitiva svårigheter att förstå vad ett samtycke är. Vi kan få människor att skriva på till höger och vänster, men det är ju viktigt att de förstår vad de går in i och vad de samtycker till. Det är ju ett krux i sig, som jag har klurat på: Ska man ha samtyckesblanketter, och ska man ha ett annat sätt att förklara för en del ungdomar?

Intervjuperson 2, kommun A

Av denna anledning har informationen om SIG och om samtycket förenklats i en av SIG-verksamheterna. Samtyckesblanketten har gjorts om till olika kryssrutor, där samordnaren diskuterar varje textruta med ungdomen och familjen för att tydliggöra vad de samtycker till genom att skriva under. Informanten berättar hur det fungerar:

Så vi har gjort om, så det är kryssrutor i stället, att man pratar om varje kryssruta – ”Jag förstår att jag får en SIG-samordnare”, ”Jag ska ha SIG-möten”, ”Jag ska ha en kontaktpolis”.

Intervjuperson 1, kommun C

Samordning kring den unges behov och situation

Det som diskuteras mest utförligt bland informanterna i intervjuerna är hur de arbetar för att skapa mottaglighet till förändring hos den unge. Det handlar om hur SIG kan utformas och anpassas utifrån individens specifika behov, personlighet och kognitiva mognad för att skapa förutsättningar för en så positiv utveckling som möjligt.

Alla SIG-verksamheter som ingår i studien arbetar aktivt och medvetet för att anpassa insatser efter behov och mottaglighet, och för att stärka mottaglighet hos den unge. Detta görs kontinuerligt genom hela genomförandet av SIG men hanteras på olika sätt i olika SIG-verksamheter. Vissa SIG-verksamheter går mycket långt i sin anpassning av insatser till individen, med relationsskapande mellan den unge och professionella så att insatserna ska gå fram, och med ungdomens deltagande i insatserna. Andra verksamheter gör det i mindre utsträckning.

Samverkansforumet bidrar med intensivt informationsutbyte och god koll på den unges utveckling

Samverkansforumet, eller samverkansmötena eller -träffarna som de också kallas ibland, ses av informanterna som ett unikt arbetssätt för SIG, jämfört med andra insatser.

Samverkansforumet fungerar som ett strukturerat arbetssätt för samverkan där alla deltagare kontinuerligt kommunicerar och delger varandra information om den unge. Även ungdomens föräldrar informeras om vad som sker. En av informanterna säger följande om betydelsen av samverkansforumet:

Det jag skulle välja först av allt är forumet. Jag kunde ha noll uppgifter med sådana här förändrande samtal, de kan jag ta bort, bara jag kunde få forumet, att alla ringer alla när det händer något skit, och bara säga ”Nu har det hänt det här [...]”

Intervjuperson 1, kommun B

Som citatet indikerar sträcker sig samverkan i SIG längre än att bara handla om själva mötena. Samverkansaktörerna har ett kontinuerligt informationsflöde och delar även information om den unge mellan träffarna. Det är också detta som lyfts som betydelsefullt av informanterna och som en av de viktiga beståndsdelarna i SIG. En av informanterna berättar hur dialogen kan se ut:

Mentorn hör av sig kontinuerligt och undrar varför han inte kommer, återrapporterar till mig, polisen försöker klura ut tankar på hur hon ska kunna nå honom så att han inte tycker att hon är obehaglig och frågar mig: "Är det här ett bra sätt? Kan jag ringa honom om det där, eller vad tror du?" Det här småpratet kring ungdomen. Då tycker jag att det fungerar bra, för samverkan för mig handlar inte bara om nätverksmötena utan det handlar om att man hittar sätt att småkommunicera med varandra.

Intervjuperson 2, kommun A

En anledning till att det är viktigt att informationen flödar snabbt mellan samtliga involverade och till att detta framhålls som en kritisk framgångsfaktor bland informanterna, är att det kan vara lättare att prata med den unge om aktuella saker än om det som hänt för några veckor sedan.

Snabbt stöd till ungdomen via samverkansforumet

Intervjuerna pekar även på att samverkansforumet kan skapa förutsättningar för snabbt stöd jämfört med situationen för ungdomar utanför SIG. Exempelvis kan ungdomen snabbare få en form av arbetsmarknadsåtgärd eftersom det inom ramen för SIG finns ett särskilt upparbetat samarbete med Arbetsförmedlingen.

En informant menar att snabbt stöd till ungdomen ingår i själva grundtanken med SIG:

Alltså grundtanken är ju att man ska kunna erbjuda dem saker snabbare, tänker jag, erbjuda dem mer.

Intervjuperson 1, kommun F

Samverkansforumet skapar en helhetssyn och en samsyn hos alla inblandade

Ett av målen med samverkansforumet och det löpande informationsutbytet i SIG är att skapa en helhetsbild kring vad som händer kring ungdomen, för samordnaren, polisen, socialtjänsten, skolan och andra involverade aktörer. Detta för att kunna agera snabbt och med rätt insats. Ytterligare skäl är att lära känna ungdomen och kanske till och med kunna förutse utvecklingen. Dessutom menar samtliga informanter att samverkansforumet skapar förståelse för de olika deltagarnas uppdrag och arbete.

De regelbundna träffarna och det kontinuerliga informationsutbytet bidrar till att de professionella aktörerna förstår ungdomen på ett bättre och djupare plan. Alla aktörer får snabbt information om vad som händer i ungdomens olika delar av livet, såsom skola, fritid och BUP. Detta lyfts av informanterna som unikt med SIG. En av informanterna uttrycker det så här:

Jag tror att det (dvs samverkansforumet, vår anm.) bidrar till att man förstår ungdomen på ett bättre, ett djupare plan och bättre sätt. Man får olika bilder – från skolan, från polis, från oss som jobbar i samtal också med ungdomen – om vad problematiken är och hur man kan förstå den.

Intervjuperson 1, kommun D

En annan informant beskriver det så här:

Men jag tänker att det är just den här samordningen som sker på arbetsmötena som är grejen. Om man har ett drömscenario så börjar man med att sätta sig ner med arbetsgruppen och säga: "Ok, den här ungdomen har vi [...] när man har presenterat risken och behoven, så pratar man också om mottagligheten: "Glöm inte att vi har en familj eller en ungdom som har de här svårigheterna." vad det nu kan vara. Eller "de här individuella behoven av anpassning". Ibland kan det vara att förklara för fritidsgården vad det egentligen betyder att ha trotssyndrom och lite så där. Och att få den gemensamma grunden för ett arbete med ungdomen, oavsett om man jobbar i skolan, fritid eller polis – det är ganska bra. Polisen behöver förstå att det kanske inte bara är kaxighet som gör att den här ungdomen svarar "inga kommentarer" på förhör. Det kanske faktiskt också är låg begåvning, att man spelar in här. Och det blir ett annat sätt att se på ungdomen när man får förklara i funktion i stället för tjafs och bråk, liksom

Intervjuperson 1, kommun E

Även ur ungdomens perspektiv är det viktigt att alla arbetar mot samma mål. Återkommande i intervjuerna är att ungdomen blir tryggare om alla inblandade har en samsyn kring ungdomens behov och utveckling. Även personer i den unges omgivning, såsom familjen, kan känna trygghet av sammanhanget. En informant säger:

... jag tänker att det inget någon slags trygghet för både barnet och den vuxne att sitta där tillsammans med skola, socialtjänst och polis var sjätte vecka och höra om det funkar.

Intervjuperson 1, kommun F

Olika målbilder hos samverkansaktörerna kan vara försvårande. Emellertid framkommer i intervjumaterialet vissa utmaningar i arbetet med att skapa en samsyn. SIG-arbetet pågår parallellt på en mängd olika arenor och det kan bli mycket att förhålla sig till som samordnare när alla kanske inte har samma agenda eller samma tankesätt kring hur man kan eller bör arbeta med en viss ungdom. Olika målbilder och arbetssätt kan i vissa fall krocka med varandra.

En strategi för att säkerställa att alla arbetar mot samma mål, som framkommer i intervjumaterialet, är att initialt vara tydlig med roll- och ansvarsfördelningen. Detta kan gärna göras skriftligen menar en av intervjupersonerna:

Jag håller också på att skriva ett informationsblad som jag tänkte att jag ska dela ut när jag startar en operativ grupp: Det här är social insatsgrupp, det innebär det här och det här. [...] Till skolan: Det här är ert ansvarsområde. Till Ung fritid: Det här ska ni se till att tillhandahålla ungdomen.

Intervjuperson 1, kommun D

Viktigt med genuint engagemang hos samverkansaktörerna
Ofta finns ett genuint engagemang och intresse för arbetet i SIG hos samverkansaktörerna. Då bidrar alla med kunskaper och erfarenheter för att utfallet ska bli så bra som möjligt för ungdomen. Ett exempel på hur det kan se ut ger en SIG-samordnare:

Så jag tänker att alla bidrar med sin kunskap, erfarenhet och professionalitet för att få det att bli så bra som möjligt. Det upplever jag, att alla i de flesta fall verkligen har genuint intresse och vilja till att hjälpa, och de vänder och vrider ut och in på sig själva och vill liksom ... struntar i höstlov, från skolan kommer de på möten och sitter närvarande för att hjälpa ungdomen i fråga, det tycker jag mig se.

Intervjuperson 1, kommun D

I vissa samverkansgrupper kan emellertid engagemanget variera och det finns informanter som anser att engagemanget i vissa fall tryter. En intervju-person berättar:

Problemet är att det är vi som är mest engagerade – vi och socialtjänst. Om de andra skulle jobba hälften så mycket som vi jobbar skulle det här var den bästa modellen i hela världen.

Intervjuperson 2, kommun B

Ungdomens deltagande under möten – strategier för delaktighet
skiljer sig åt mellan verksamheterna
Den unges delaktighet och möjlighet till medbestämmande framhålls av alla informanter som en nyckelfaktor i genomförandet. Det ses som en förutsättning för att säkerställa att SIG genomförs på ungdomens villkor, med respekt för den unge och med den unge i centrum. Det finns alltså en samsyn kring att ungdomens delaktighet i genomförandet är betydelsefullt.

Det finns emellertid skillnader i hur olika SIG-verksamheter hanterar detta. Graden av deltagande av den unge och familjen skiljer sig delvis åt mellan de olika SIG-verksamheterna.

I vissa SIG-verksamheter betonas att ungdomen har mycket stor möjlighet att delta i och påverka utformningen av SIG. Då ses det också som självklart att ungdomen deltar på alla samverkansmöten, och samordnaren anpassar arbetssätten löpande för att möjliggöra deltagande av ungdomen.

I andra SIG-verksamheter är det inte lika självklart att den unge alltid ska vara med på samverkansmötena. Gör de professionella den bedömningen att den unge inte klarar av att delta på mötena så behöver hen inte heller vara det. Här framkommer också en betoning på samverkanträffarna som ett forum för de professionella aktörerna att diskutera, skapa samsyn med mera.

Ytterligare ett arbetssätt som kan utläsas ur intervjuerna är att deltagandet på mötena ses som en viktig förutsättning för deltagande i SIG. I en sådan SIG-verksamhet behöver den unge klara av att delta på mötena för att uppnå uppsatta mål. Om hen inte klarar det, kan en annan åtgärd än SIG vara lämplig.

Arbetsätt och strategier i SIG-verksamheter som ser deltagande på samverkansforum som en essentiell del av SIG

I verksamheter där ungdomens deltagande ses som grundläggande och som en förutsättning för SIG är också ungdomen i regel med på alla möten. En informant säger angående deltagandet på samverkansmötena:

Där är det jätteviktigt att man får ungdomen att känna sig delaktig. Det betyder inte att de måste prata, men de behöver vara med. Och bara det kan vara ett stort bekymmer, att få dem att sitta med när det är många vuxna som ska tänka till.

Intervjuperson 2, kommun A

Som citatet indikerar finns det vissa utmaningar i att få ungdomen att vilja delta och känna sig bekväm på mötena. En strategi för att skapa trygghet för ungdomen är att inför mötet noga gå igenom vilka aktörer som kommer att delta, hur de kommer att sitta och vilka frågor som kommer att tas upp. Dessutom ingår att fråga ungdomen om det är något speciellt som hen vill ta upp på mötet och om det är någon specifik aktör som hen vill ska göra något speciellt inför eller efter mötet. Det viktiga är att se till att den unge får ut det hen vill av mötet. Det ses också som viktigt att följa upp mötet med den unge och ta reda på hur hen upplevde mötet och om något kan/bör förändras eller utvecklas till nästa gång. Nedan följer ett exempel på denna typ av resonemang:

[...] innan nätverksmötet går man igenom handlingsplanen med ungdomen och säger vad man kommer att ta upp. "Är det något du vill säga? Vad vill du att skolan ska göra? Hur ser det ut på fritiden?" Då tar vi upp handlingsplanen innan med den unge, så att den känner att den får sitt på nätverksmötet. Och när vi har haft nätverksmötet träffar vi ungdomen själv igen och säger: "Det här gjorde vi. Hur känner du?"

Intervjuperson 1, kommun A

Det finns i intervjumaterialet också exempel på SIG-verksamheter där ungdomen i princip äger och leder mötet. Det betyder att det är ungdomen som bjuder in och fördelar ordet till deltagarna. De vuxna ska då vända sig till och tala till ungdomen, snarare än att prata med varandra över huvudet på ungdomen. En av informanterna resonerar nedan om vad som händer under och efter mötet när ungdomen håller i taktpinnen:

Jag tycker att SIG-mötena är väldigt, väldigt bra. [...] jag tycker att vi har hittat en modell där vi verkligen har satt ungdomen i fokus. Lite så där rituellt ibland brukar vi säga till ungdomen: "Tack för att vi fick komma på ditt möte." Ungdomen blir så där: "Va ...?" Och då hoppar folk på: "Ja,

tack! Jättebra möte!” till ungdomen, lite liksom kreddar upp ungdomen och ungdomen får gå därifrån och känna ”Ja, men det här var mitt möte.”

Intervjuperson 1, kommun C

Samverkansforum som stärker och uppmuntrar den unge
När ungdomen deltar på samverkansträffarna betonar informanterna samstämmigt vikten av att samverkansforumet stärker och uppmuntrar den unge. Detta är SIG-samordnarna noga med att poängtera för alla deltagande aktörer inför mötena. En av informanterna säger apropå vikten av att lyfta det positiva, snarare än det negativa:

Så här tänker jag: Ska ungdomen vara med på möten, att man är tydlig med den operativa gruppen att det har skett något positivt och att vi ska boosta den här ungdomen. Det är det mötet får handla om. Sedan kan jag ta det här andra som vi måste jobba vidare med själv med ungdomen. Att det blir mer boost-möten och inte att man sitter och berättar allt som inte fungerar, utan att det ska bli något positivt för ungdomen; det är ju deras möten, det ska gynna dem.

Intervjuperson 1, kommun D

En strategi som identifierats i studien är att först ha individuella möten med vissa samsamarbetsaktörer om dessa har behov av att uttrycka frustration och ilska över saker som kan ha skett. Detta för att säkerställa att frustrationen inte spillas över under mötet med ungdomen.

I de SIG-verksamheter där de professionella aktörerna ibland gör bedömningen att ungdomen inte ska vara med på mötena resonerar informanterna om att deltagande på möten är lämpligt för vissa ungdomar men inte för andra. I stället för att pressa ungdomen till att delta så arrangeras då möten med samverkansaktörerna utan ungdomen. Ungdomen ges möjlighet att skicka med frågor till mötet och informeras i efterhand om vad som sades och vad som bestämdes på mötet. Även denna strategi ses som ett sätt att anpassa verksamheten till individen genom att inte tvinga med ungdomen i ett forum där hen inte känner sig bekväm.

Möten hemma hos familjen som framgångsfaktor för att skapa tillit och samarbete

Vissa familjer har haft mycket kontakt med socialtjänsten sedan tidigare och den har inte alltid upplevts som positiv. Det kan medverka till att de känner en viss skepsis och kanske till och med en motvilja gentemot socialtjänsten.

Det finns exempel på SIG-verksamheter i intervjustudien som valt att hantera detta genom att i stället för att kalla in familjen till socialkontoret föreslå att de ses hemma hos familjen. De menar att det skapar en maktförskjutning där familjen kan känna mer kontroll över situationen. De känner att det är deras möte, som de inbjudit till, snarare än tvärt om. En av de intervjuade uttrycker det så här:

Många av våra ungdomar har varit lite socialtjänstens barn. De har varit aktuella i flera år, och socialkontoret förknippar man med ”Åh nej!” – utredningssamtal, anmälningsmöten. [...] Så jag tror att vi visar, med öppen

respekt: "Vi vill gärna komma hem till er, om det känns ok?" så att makt-skiftningen inte alls ligger på oss: "Nu är ni här på vårt möte." utan "Ni bjuder hem oss."

Intervjuperson 1, kommun C

Möten hemma hos familjen är enligt de informanter som valt detta arbetssätt en framgångsfaktor genom att det skapar förutsättningar för en god relation och ett gott samarbete mellan familj och SIG-samordnare. Samordnaren får se och diskutera saker i hemmet i lugn och ro och familjen öppnar upp på ett annat sätt än vad de annars hade gjort. Detta medför, menar informanterna, att de får insikt i och kunskap om saker som inte tidigare framkommit i utredningen:

Så det är en av våra framgångsfaktorer, som jag kom på nu: Så fort vi kommer in, alltså vi får massor av information av familjen. Det kan precis ha varit en utredning kring familjen och det har varit på jättemånga samtal, och så stänger man utredningen med insatsen SIG. Och sedan liksom bara en vecka, när vi är inne, så får vi jättemycket ny information som inte ens har dykt upp i utredningen.

Intervjuperson 1, kommun C

Holistiskt perspektiv – familjen som en betydelsefull skyddsfaktor
Återkommande lyfter informanterna i intervjustudien vikten av att ta ett helhetsgrepp om familjen och att arbeta med familjen parallellt med ungdomen. De betonar vikten av att stötta föräldrarna så att de i sin tur kan stötta sina barn. Det räcker inte med att ungdomen förändras, utan familjen måste förändras med den. Blir arbetet med föräldrarna framgångsrikt kan det, enligt informanterna, ge stor effekt på arbetet med ungdomen. En av de intervjuade säger:

Ja, men den är egentligen A och O, för nu har vi en ungdom som ska ha SIG, som jag sade tidigare, som ska göra en förändring. Och är inte mamma och pappa med där då, och gör en förändring också, då blir vårt jobb lönlöst på något sätt.

Intervjuperson 2, kommun C

Motivationen och mottagligheten kan ibland se lite olika ut hos föräldrarna och orsakerna till detta kan vara många och skiftande. Upptäcker samordnaren att det finns problem eller utmaningar i familjen så händer det att hen föreslår familjebehandling. Målet är att stödja föräldrarna så att de kan axla sin föräldraroll fullt ut och stötta barnen genom förändringsprocessen.

Det finns också exempel där informanten vittnar om att de avslutat en social insatsgrupp för att det inte fungerar att arbeta med familjen. Dessa informanter menar att familjen är så pass viktig att inkludera i arbetet att det inte är lönt att fortsätta när det inte fungerar.

Viktigt att nämna är dock att olika SIG-verksamheter arbetar med familjen och med familjebehandling i lite olika utsträckning. I de SIG-verksamheter

där arbete med familjen är en integrerad del i arbetssättet så lyfter informanterna det som en viktig framgångsfaktor och som en essentiell del i arbetet för att uppnå goda resultat med ungdomen.

Framförallt mammor är betydelsefulla för arbetet med SIG. Även om båda föräldrarna eller vårdnadshavare nämns av informanterna som viktiga att involvera så betonas framförallt mammorna. Återkommande beskriver informanterna mammor som kämpat i årtal för sina barn och som gjort allt de kunnat för att finnas där för dem. Emellertid säger informanter från flera kommuner att detta försvåras av att mammorna ofta är ensamstående och jobbar många timmar om dygnet, vilket innebär att de sällan är hemma på kvällar och helger. De kan därför inte alltid ha koll på var barnen är och vilka de umgås med.

Återkommande framhåller därför informanterna att det är viktigt att stödja mammorna till att kunna vara tillgängliga för sina barn. Det finns exempel på SIG-verksamheter som hjälpt framförallt mammor att hitta ett jobb som utförs under dagtid och räcker för att försörja familjen. Lyckas de med detta menar en av de intervjuade att de i princip kan avsluta SIG.

Viktigt med en meningsfull sysselsättning för ungdomarna. Det finns en stor samstämmighet bland de intervjuade vad gäller vikten av fungerande sysselsättning för ungdomarna. Flera informanter poängterar att om de får skolan att fungera så har de lyckats med en stor del av arbetet. Är ungdomen för gammal för skolan krävs annan meningsfull sysselsättning. En av informanterna säger följande angående betydelsen av skolan:

De (skolan, vår anm.) är otroligt viktig, det är åtta timmar om dagen. Om det funkar har vi nästan gjort 50 procent av jobbet. För de här – även om vi pratar om de här 15–18 som har börjat med kriminalitet, som säljer droger och som försöker. Om de tre månader i sträck fixar skolgången – det går inte att fixa skolgången och parallellt hålla på med det andra.

Intervjuperson 2, kommun B

Återkommande framhåller informanterna också betydelsen av att hitta en positiv fritidsverksamhet till den unge. Samtidigt lyfts svårigheter med detta. Ungdomar som deltar i SIG saknar många gånger föräldrar som kan ta dem till diverse fritidsaktiviteter på kvällar och helger. En annan svårighet är att familjerna ofta inte har råd att finansiera fritidsaktiviteter åt sina barn. Därför är även finansiering av fritidsaktiviteter en stor utmaning i SIG. Även om ungdomen skulle vilja delta i en viss fritidsaktivitet så är det kanske inte möjligt på grund av ekonomiska begränsningar. Återkommande uttrycker informanterna att skapa meningsfull sysselsättning åt ungdomarna är bland det svåraste att tillgodose i SIG.

Personbundet men betydelsefullt samarbete med skolan. Skolan ses enhälligt som en betydelsefull aktör i SIG. Skolan måste vara med på tåget och göra sin del i arbetet för att SIG ska fungera. När samarbetet fungerar väl framhålls det som en betydelsefull framgångsfaktor för att nå goda resultat för den unge.

På skolor som SIG-samordnaren samarbetat med tidigare, och där det finns upparbetade kontakter, är det lättare att samverka. Vissa skolor har även en god förståelse för sin roll och sitt ansvar och förstår vikten av att delta i hela processen kring ungdomen. En av de intervjuade berättar hur det kan se ut när samarbetet med skolan fungerar väl:

Där vi har goda kontakter är det mycket enklare att samverka, och jag tror att vi märker på de skolorna, att de är mycket mer förstående kring att det inte bara handlar om att få in ungdomen i en skola och sedan att de ska fixa sitt, utan de är med i hela processen: "Hur går det för ungdomen? Vilket ansvar har vi och vilket ansvar har någon annan?" Att det betyder något vem som gör vad.

Intervjuperson 1, kommun C

Informanterna nämner vid flertalet tillfällen exempel på skolor som verkligen anstränger sig och gör sitt yttersta för att säkerställa att ungdomen får det stöd som hen behöver och som dessutom kommer på alla möten. Samtidigt är arbetet ofta personbundet, det vill säga beroende av en viss rektors eller mentors engagemang och kunskap. En informant säger apropå att arbetet med skolan är personbundet:

Vissa lärare har typ, tar ju ledigt från lektioner, hittar vikarier och fixar det på det sättet. Och vissa lärare säger: "Nej, jag kan inte. Jag har så mycket." Det blir som att det blir att de gör det på deras fritid nästan, och det ska inte vara meningen.

Intervjuperson 1, kommun C

Enligt intervjuerna är skolorna olika väl rustade att hantera den typ av ungdomar som SIG riktar sig till. Skolan kan ibland vara frustrerad över en viss ungdom och irritationen kan komma fram i samarbetet. Vissa skolor har kämpat länge med en elev och arbetat hårt för att få skolan att fungera för den unge. Samtidigt är skolorna i många fall, enligt informanterna, underbemannade och har svårt att hantera resurskrävande elever som ungdomarna i SIG ofta är. I intervjuerna framkommer frågan om huruvida det kan skapa en känsla av vanmakt hos skolor som vill göra rätt men inte alltid har tillräckliga resurser.

Ett gott ömsesidigt samarbete mellan SIG och skolan kan gynna både ungdomen och skolan. Eleven får det stöd hen behöver och skolan klarar av att tillhandahålla utbildning till eleven. Skolan får information om ungdomen som de inte annars hade haft och kan då få en större förståelse för eleven och hens utmaningar. SIG-samordnaren agerar ofta som en medlare mellan skolan och eleven. När det fungerar finns enligt informanterna uppenbara vinster för båda parter.

Det framkommer i intervjuerna att samarbetet med skolan underlättas då det finns en etablerad kontakt med rektorn, eftersom rektorn kan säkerställa att mentorerna får tid avsatt för att delta på SIG-möten. En strategi som används av SIG-samordnarna är därför att först ta kontakt med rektorn inför start av SIG.

Önskemål om tätare samarbete med BUP

Det finns exempel på SIG-verksamheter där samarbetet med BUP enligt informanterna fungerar väl, men är personbundet. Mer vanligt är dock att BUP anses svår att samarbeta med. En anledning till detta, som framhålls av informanterna, är att BUP generellt har en hög arbetsbelastning och därför inte har tid att delta på möten även om de från början samtyckt till detta.

Viktigt med rätt poliser involverade i SIG

Genomgående lyfts vikten av att ha med rätt poliser i SIG, det vill säga poliser som kan skapa relationer med ungdomarna och/eller skapa en "ny bild" av polisen eftersom många ungdomar kan ha negativa associationer till polisen. Just relationsskapandet framhålls återkommande i intervjuerna med SIG-samordnarna. Relationsskapande till polisen är inget undantag:

Ja, vissa poliser har väldigt god pedagogik och liksom kan faktiskt nå ungdomar liksom personligt.

Intervjuperson 1, kommun C

En av SIG-verksamheterna lyfter införandet av kontaktpoliser som en framgångsfaktor i arbetet. Införandet av kontaktpoliser för SIG eller att en kontaktpolis knyts till varje ungdom i SIG underlättar arbetet enligt informanten eftersom poliserna redan tidigare ofta träffat den unge i sitt arbete. Informanten berättar:

Ja, vi hade en polis som enbart jobbade på kontoret, som var med på alla beredningsgrupper och träffade alla ungdomar. Men det blev inget sådär tydligt syfte: Varför ska den polisen vara där? För den polisen fick höra om ungdomen från sina kollegor. Och vi föreslog ganska lång tid i början: "Vi kanske ska ha kontaktpoliser?" Och då blev det så där: "Nej, vi har inte resurser för det." Och då sade vi: "Ok, då tar vi det till styrgruppen." Och så händer det massor av saker!³²

Intervjuperson 1, kommun C

Åtgärdsplan som ett levande dokument med tydliga och realistiska mål som kontinuerligt uppdateras

Arbetet med åtgärdsplan för de unga är en central arbetsform i arbetet med SIG i de intervjuade verksamheterna. Hur man arbetar med denna åtgärdsplan kan skilja sig åt i viss mån, framförallt vad gäller dess betydelse i arbetet.

Planering av insatser dokumenteras i vissa kommuner i två olika men kompletterande planer. Den första har karaktären av en övergripande mer långsiktig plan för SIG-ungdomen (kallas i vissa fall genomförandeplan). Denna plan bryts sedan ner till en individuell åtgärdsplan eller handlingsplan (de har olika namn i de olika verksamheterna).

Den individuella åtgärdsplanen eller handlingsplanen ska vara konkret och tydlig och den ska vara enkel att förstå och hantera för ungdomen och familjen. I en av kommunerna benämns denna plan som en "kylskåpsplan". Den

³² Citatet illustrerar även styrgruppens betydelse eftersom den skapade förutsättningar för införandet av kontaktpoliser i SIG.

ska vara så kortfattad och konkret att den kan sitta på kylskåpet hemma. En av de intervjuade från denna kommun uttrycker det så här:

Men vi kanske uppnår, inte vet jag, 80 procent av genomförandeplanen men vi har handlingsplaner som vi uppdaterar var fjärde vecka, och där ungdomen är med och man konkretiserar målen. Den är så tydlig att de ska ha det på kylskåpet liksom, och man kan följa vartenda steg för att se åt vilket håll det går. Och mer effektivt än så vet jag inte hur man ska bedriva ett socialt arbete, liksom, för att hålla riktningen.

Intervjuperson 2, kommun A

På en övergripande nivå är målet med SIG-verksamheterna att ungdomarna ska få ett välfungerande liv, men målen bryts ner och omformuleras utifrån den unges förutsättningar och livssituation. Målen med förändringsarbetet kan därför vara relativt lågt formulerade, från ett mycket dåligt utgångsläge till ett mindre dåligt. Det betyder att för vissa ungdomar kan det vara tillräckligt att sluta begå kriminella handlingar, eller att ha en fungerande skola, eller att gå från högkriminell till att sluta begå strategiska brott. En informant säger följande:

Alltså målsättningen är väl övergripande att ungdomen ska få ett väl fungerande liv, och vad det innebär för var och en kan ju vara lite olika också – olika nivåer liksom, beroende på var de befinner sig. I vissa fall är det att sluta begå brott, att ha ett fungerande liv med skola eller alternativt jobb om de vill det, eller fungerande fritidssysselsättningar och så vidare. Men det kanske är svårt ibland att uppnå alla mål. Ibland kanske det är tillräckligt att ... sluta begå kriminella handlingar, liksom, eller bara gå från högkriminell till småbrottsling.

Intervjuperson 1, kommun D

I åtgärdsplanerna upprättas alltså konkreta och realistiska mål som ungdomen ska ha möjlighet att uppnå. Exempel på mål som kan ingå i åtgärdsplanen är att "jag ska vakna i tid för att komma till skolan", eller "jag ska inte hamna i farliga situationer under nästa vecka".

Ungdomens deltagande i framtagandet av åtgärdsplanen skiljer sig åt i verksamheterna

Precis som den unges deltagande i möten skiljer sig åt mellan olika SIG-verksamheter så skiljer sig också den unges delaktighet i framtagandet av åtgärdsplanen i de olika kommunerna i studien.

I vissa SIG-verksamheter definieras ungdomens behov initialt av en socialsekreterare. SIG-samordnaren och de professionella aktörerna gör därefter tillsammans, utan ungdomens deltagande, en planering. Denna stäms sedan av med ungdomen och familjen och de har då även möjlighet att ge synpunkter och påverka utformningen av planen. Citatet nedan illustrerar hur det kan gå till:

När den operativa gruppen är liksom klar bjuder jag in till ett första professionellt möte, där professionella träffas och gör upp en planering. Jag

delger information så att alla får ta del av samma information, och gör upp en planering av vad man tänker att den här ungdomen behöver från det som socialsekreteraren berättar. [...] Då är det bara professionella. Sedan, nästa steg är ju att ta med familjen och så blir det som att man presenterar lite planering i ... med dem också: "Det här tänker vi. Hur tänker ni om det här? Har ni några mer önskemål eller tycker ni att det är rimligt?" Då blir det som att man skriver en genomförandeplan liksom, som vi kallar det, på det mötet tillsammans. Det är möte nummer två.

Intervjuperson 1, kommun D

I andra SIG-verksamheter är ungdomen alltid med och tar fram planen tillsammans med samordnaren. Det finns bland kommunerna exempel på SIG-verksamheter där planeringen inte tas fram innan man lyckats skapa ett förtroende och en tillit mellan samordnare och klient. Detta eftersom samordnarna anser att det är viktigt att lära känna ungdomen och skapa förtroende innan något annat görs i SIG. Planeringen görs sedan för och tillsammans med ungdomen. Samordnarna betonar hur viktigt det är att ungdomen ska känna att detta är ett gemensamt projekt. Målen sätts först när en relation skapats med ungdomen och när ungdomen har motivation och förståelse för vad hen kan och vill förändra. En informant förklarar varför hen anser det viktigt att inkludera ungdomen i framtagandet av åtgärdsplanen:

Så åtgärdsplaner är realistiska mål som ungdomen själv kan tycka är bra för en själv. Annars är det ingen idé att skriva ner det. Tycker inte en ungdom att det här är viktigt skriver vi inte ner det.

Intervjuperson 1, kommun C

Löpande uppföljning av arbetet på SIG-mötena är en framgångsfaktor

I åtgärdsplanen framgår hur respektive myndighet som ingår i gruppen ska bidra i arbetet kring den unge. I arbetsgruppen följs sedan arbetet upp löpande för att säkerställa att alla inblandade sköter sin del i arbetet. Uppföljningen är konkret. Varje del i åtgärdsplanen diskuteras och de aktörer som åtagit sig att göra något sedan förgående möte får berätta vad som gjorts och vad som uppnåtts. En av informanterna ger ett exempel på arbetssätt under ett samverkansmöte:

Och så jobbar vi med ett uppstartsmöte. Då går vi en runda: Vem gör vad? Hur gör vi? Ok, familjebehandlaren ska jobba med det, fältare ska jobba med det, kontaktperson ska jobba med det. Så ses vi om en månad, och då kör vi en runda igen: Vad har vi gjort sedan sist? "Förra gången sade vi att du ska göra det och du ska göra det, hur gick det?"

Intervjuperson 2, kommun B

Detta arbetssätt framhålls också av flera som en betydelsefull framgångsfaktor i arbetet. Det medför att samarbetsaktörerna för det mesta har genomfört sina respektive arbetsuppgifter enligt plan:

Men här – där sitter vi och vi har också tid för att kolla upp att alla har gjort sitt. Så det är få som kommer till ett sådant möte och säger: "Jag har inte gjort något."

Intervjuperson 1, kommun B

Under mötet revideras sedan åtgärdsplanen och nya uppgifter fördelas ut till nästa träff. Åtgärdsplanen är alltså ett levande dokument som uppdateras löpande efter varje möte med de sociala insatsgrupperna.

Ingen quick fix – Svårt att förändra umgänge, attityder och tankesätt

Förändra umgänge och attityder kan vara en målsättning som sätts in i en åtgärdsplan. I denna intervjustudie framkommer dock svårigheten med att uppnå resultat på kort sikt, särskilt när det gäller att bryta kriminellt umgänge och att förändra attityder och tankesätt. Informanterna i studien är överens om att de unga har skapat en identitet under många år, vilket man inte förändrar på kort sikt. Det är snarare ett långsiktigt arbete, där resultat inte alltid kan ses inom ramen för en social insatsgrupp.

Många gånger handlar det om vänskapsrelationer som pågått sedan barndomen. Ungdomarna kan ha gått på förskolan tillsammans. Många ungdomar känner samhörighet med varandra, de förstår varandra och delar ett gemensamt utanförskap. De känner trygghet tillsammans. Det är ingen enkel uppgift att separera dem. Det är därför viktigt, menar en informant, att försöka förstå var dessa ungdomar kommer ifrån och att inte komma med förenklade lösningar:

Många kommer från utanförskap och plötsligt finner de människor som har samma känslor och tankar om att "Vår tillhörighet är så pass viktig så att vi håller ihop. Vi har hemligheter med varandra. Det är ingen som ska få trycka ner oss." Och så kommer någon socialsekreterare och säger: "Du måste bryta ditt kriminella umgänge." Det klingar inte liksom.

Intervjuperson 1, kommun C

Enligt en annan informant kan det också handla om att ungdomen har skapat sig ett namn och en viss status i gruppen och att det därför är svårt att bryta umgänget. Informanten säger:

Det är svårt i den åldern också, jag har ju många som är 14, 15 och 16 som har skapat sig ett namn i det här gänget. De är springpojkar ibland, och ibland är de lite högre upp och har någon form av makt liksom i det här, och det är deras liv och det är en status som ... Utan den så är de ingen, tänker jag, [...]

Intervjuperson 1, kommun D

Ofta behöver ungdomen själv komma till insikt om att den vill och behöver bryta med sitt kriminella umgänge.

En av de intervjuade menar att det är viktigt att resonera med ungdomarna om deras umgänge, få dem att fundera över om detta verkligen är riktiga vänner som kommer att finnas för dem resten av livet. Genom att få ungdomarna

att själva fundera och resonera så kan man få dem att själva komma fram till att de vill bryta. Informanten berättar hur ett samtal med ungdomen kan se ut:

Vi kan samtala om det: "Är det här människor som du ska ha kvar i ditt liv när du är 25?" Och då så här: "Nej, det här är inga människor som kommer att ställa upp för mig." "Ok, de är just nu viktiga för dig, men det är också de som drar in dig i saker." "Ja, men det är det."

Och då kanske man kan diskutera om det, till exempel att det inte bara handlar om umgänget utan att det också handlar om de här valen. I en grupp så tar man beslut. Där tycker jag ... För jag har ungdomar som ändå säger: "De här vännerna kommer inte att vara vänner för livet." När de börjar säga så – det är mycket syskonkänslor först, det är mycket "broder", det här med "familj" och att de betyder allt i världen: "Jag skulle göra precis vad som helst för dem." Och det tror jag verkligen att de skulle göra, för begår man brott tillsammans så ... De vet jättemycket om varandra. Men när de fyller 25 så kommer de att vara långt borta från varandra, och det har de sedan förstått. På det sättet kan vi prata om att bryta umgänge.

Intervjuperson 1, kommun C

Samordnarens roll och lotsning – anpassning till individens behov och mottaglighet

Samordnarens olika arbetssätt syftar delvis till att stärka mottagligheten hos ungdomen. Samordnaren anpassar arbetssätten löpande för att skapa förutsättningar för en så positiv utveckling som möjligt, med hjälp av de insatser och det stöd som ges inom ramen för den sociala insatsgruppen.

Som nämnts tidigare arbetar dock SIG-verksamheterna på olika sätt och detta gäller i synnerhet samordnarens roll eller själva lotsningen. Ett mönster är dock att alla på olika sätt och med olika intensitet försöker att stärka upp individens skyddsfaktorer och bygga upp en god och respektfull relation med den unge.

Samordnaren som spindeln i nätet – samordnar allt kring ungdomen

Samordningsfunktionen anses av alla informanter som en grundläggande funktion i SIG. Utan samordningen faller SIG. En informant uttrycker det så här:

Den viktigaste funktionen är nog samordningen, för i och med samordningen finns man till hands. Tillgängligheten för ungdomen. Att man aldrig har de här tiderna, eller att vi bara träffas en timme i veckan – det är inget sådant. Vill han eller hon ringa när som helst – typ den. Samordningen och att man är tillgänglig tror jag är viktigast, faktiskt.

Intervjuperson 2, kommun A

Återkommande i intervjumaterialet benämner sig samordnarna som "spindeln i nätet", som den som har koll på allt som händer kring ungdomen, den som håller i uppdraget, som samordnar alla aktörer och ser till att ungdomen

och dess familj bara behöver ha kontakt med en person i stället för en mängd olika aktörer. En av informanterna beskriver vad samordningen kan innebära:

Men det är det man försöker beskriva för folk, att det är det vi gör. Att vi har koll på det mesta, kan man säga – inte bara våra egna tider utan andras tider också. Ska en ungdom till Minimaria ska vi också ha koll på det. Och skulle det vara så att någon familjebehandlare ringer och vill boka ett möte ska vi kunna säga ... kanske föreslå en bättre dag, för att vi har lite bättre koll. Typ så.

Intervjuperson 1, kommun C

Återkommande benämner sig också samordnarna som ungdomens advokat, språkrör eller röst, det vill säga som den som för fram ungdomens intressen och ser till att hen får det stöd och den hjälp som hen har rätt till och behöver. Det handlar också om att hjälpa till med att genomföra praktiska saker som ungdomen inte klarar själv. En informant uttrycker det så här:

Du kan vara allt mellan himmel och jord, liksom. Det är både advokat och stand in-mamma och lärare och ibland polis, och ibland ... Det är alltså allt, för du är det som behövs för stunden.

Intervjuperson 3, kommun A

Samordnaren fungerar också delvis som en möjliggörare för ungdomen och familjen och ser till att ungdomen får det stöd som hen har rätt till. Alla vårdnadshavare känner inte till vilken rätt till stöd som ungdomen har eller har svårt att hävda sina rättigheter, och då kan samordnaren hjälpa. En informant säger följande:

Och det är faktiskt den stora grejen, för de här ungarna har alltid en massa rätt till att få – alltså utifrån vårt vackra system som vi har – mer stöd i skolan, mer det ... Det finns ... Som alla skiter i för att deras föräldrar förstår inte[...] de hajar inte vilken rätt de har. De förstår inte vilken väg de ska gå. Det fattar inte ens jag, men då kan jag tjata liksom. [...] Och det gör vi ju massor; jag skulle säga att det är vårt största jobb.

Intervjuperson 1, kommun B

Samordnaren som motorn i samverkan

I de fall då engagemanget och intresset tryter bland aktörerna i samverkansgruppen ställs högre krav på samordnaren att motivera och driva arbetet framåt. Intervjuerna indikerar att samordnarna i dessa fall lägger mycket tid på att få alla involverade professionella aktörer att samarbeta aktivt och ta sin del av ansvaret i gruppen. Att säkerställa att samverkansgruppen fungerar som den ska är en viktig och ofta tidskrävande del i arbetet som samordnare.

En av samordnarna berättar hur hen försöker motivera samtliga involverade att delta aktivt:

Jag brukar alltid starta en mejlgrupp där alla ingår, och sedan: "Skriv gärna här när det händer något." så att alla vet vad som händer hela tiden. Ibland kan det vara att det tickar mejl varje dag, flera om dan, att

folk skriver: "Nu kom han inte till skolan, vill bara informera om det." och väldigt så här tät information, och det är ju så jag tänker att det ska vara. Ibland är det lite mer tyst, och då kanske man får vara lite mer så här: "Ok, hallå, vad händer? Hur går det i skolan?" Jag får liksom ställa frågor och dra igång det lite mer, kanske vara lite mer ... Ja men att man får försöka ge lite energi till gruppen.

Intervjuperson 1, kommun D

Samordnarnas olika strategier och arbetssätt

Samordnarna beskriver sin roll och sitt arbetssätt på lite olika sätt i de olika kommunerna. I vissa SIG-verksamheter betonas vikten av stor tillgänglighet till samordnaren och mycket tid läggs på att skapa en relation och ett förtroende mellan samordnare och ungdom. I denna form av samordning ingår att kombinerat vara både samordnare och behandlare, och att kort och gott se till att både ungdomen och familjen får allt det praktiska och handfasta stöd de behöver för att få livet att fungera. En av de intervjuade uttryckte det som att samordningsrollen i dessa fall innebär en blandning av att vara behandlare, samordnare och ställföreträdande förälder.

Så ibland kan jag känna att jag är en mix av ... Jag är behandlare, jag är samordnare, jag är ställföreträdande förälder, jag är liksom allt möjligt, och soctant som går in och bestämmer ibland.

Intervjuperson 2, kommun A

I denna form av samordning ses behandling som något som genomsyrar allt arbete med ungdomen. De menar också att en stor del av deras arbete som samordnare går ut på vad de kallar "fix och trix". Dessa informanter menar att de ibland intar rollen som en vuxen som hjälper ungdomen med olika delar av livet och med sådant som exempelvis föräldrarna annars hade kunnat göra. En av informanterna resonerar kring vad hen kallar fix och trix:

Ja, jag vet inte riktigt vad det är, vad det benämns som, men vi benämner det som trix och fix, och det är en jävla massa jobb med det. [...] Vi hämtar dem, eller vi åker dit, eller vi ... Inte vet jag, vi gör vad som krävs.

Intervjuperson 1, kommun B

En annan informant resonerar så här:

Vi som lotsar täcker ju upp i de håll där ingen annan kan ta. Om vi har fyllt på med skola och med fältare och vad det nu må vara, och sedan är det ett stråk kvar som ingen tar – då får vi rycka in där liksom.

Intervjuperson 2, kommun A

En av de intervjuade menar att utan vad de kallar fix och trix så faller verksamheten och att det är just det som särskiljer SIG från mycken annan verksamhet inom socialtjänsten.

Det som dessutom karaktäriserar denna typ av samordnarroll är de särskilt betonar vikten av att vara ödmjuk, att känna in, lyssna och vara nyfiken. I

stället för att kalla in ungdomen till kontoret, möta ungdomen där hen befinner sig. Informanterna beskriver att deras arbetssätt kan gå ut på att fråga ungdomen ”när kan du ses?” och ”vad funkar bäst för dig?”. Samordnaren anpassar sig till ungdomens behov och önskemål och möter hen hemma hos familjen eller ute på stan eller kanske i bilen när samordnare kör ungdomen till skolan. Ibland sitter samordnaren även med på lektionerna i skolan. En av de intervjuade exemplifierar hur dialogen med ungdomen kan se ut:

När man ska boka tider, till exempel. Det blir mycket att kontakta ungdomen:

– Vad funkar bäst för dig?

– Ja, men jag jobbar 8 till 5.

– Ok, när slutar du då? Ska vi ta det på lunchen? Efter att du slutat? Eller kan du sluta tidigare någon dag?

Att man kommer överens, så att ungdomen får bestämma: ”Den här tiden funkar det som bäst för samtal.” [...]

Liksom så här: ”Ja men du har svårt att komma upp på morgonen. Jag hämtar dig så åker vi till det här stället, för du ska ändå till skolan därefter, så släpper jag av dig där.” Så att ha samtal i bil – det är något som ungdomar känner så här att det är jättehärligt. Man behöver inte ha ögonkontakt, man sitter och kollar rakt fram i bilen, man kanske sitter och svär åt andra bilister som gör fel!

Intervjuperson 1, kommun C

Andra SIG-verksamheter har utvecklat arbetssätt utifrån ett systematiskt individanpassat arbetssätt, men samordnaren ansvarar inte för social färdighets träning, behandling eller stöd i vardagen på samma sätt som i beskrivningarna ovan. Om man identifierar sådana behov hos den unge sätts en kontaktperson eller en behandlare in. Det är också ofta kontaktpersonen som främst arbetar med att skapa förtroende och tillit hos den unge, inte samordnaren. Samordnaren ses mer som en professionell aktör som säkerställer att ungdomen får det stöd som hen behöver.

I denna typ av verksamhet är samordnaren den som bedömer behov av insatser, håller i alla kontakter och ser till att alla aktörer har korrekt och uppdaterad information. Vidare ansvarar samordnaren för att rätt aktörer engageras för att ge ungdomen en effektiv behandling och det stöd som hen behöver. I en kommun säger en av informanterna att det är som att få en ”remiss till en expert” när man hamnar i SIG. En annan informant beskriver sin roll som samordnare så här:

Jag försöker att ha ganska tät kontakt med ungdomen. Jag kanske inte träffar dem så mycket, man gör lite olika där i SIG. (Namn på kommun, vår anm.) tror jag har jättemycket kontakt med ungdomarna och är ute mer som en kontaktperson som verkligen ... Men min roll är lite mer övergripande, som samordnare. Sedan ringer jag mycket, ringer direkt och säger: ”Nu har jag hört det här. Hur går det? Vad gjorde du i går? De säger att de har sett dig här och här.” Lite sådär. Ger information till, skriver ut

den, till den operativa gruppen så att alla vet vad som har hänt. Ger information till polisen om det har varit något. Informerar föräldrar.

Intervjuuperson 1, kommun D

Det finns också samordnare som beskriver sin roll mer som en klassisk samordnare, det vill säga någon som samordnar och koordinerar befintliga insatser och utvärderar hur de fungerar. I denna typ av verksamhet verkar samordnaren främst som möteshållare och medlare mellan olika aktörer samt är den som driver processen. Fokus för samordnaren ligger på själva samverkansforumet och på att skapa en sammanhållen bild av ungdomens behov och utveckling. Mindre eller ingen kontakt finns då mellan samordnaren och SIG-ungdomen mellan mötena. Den senare rollen för SIG-samordnare skiljer sig betydligt från de andra SIG-verksamheterna i urvalet.

Förtroende och tillit – även när de unga gör dåliga grejer

Återkommande i intervjuerna framhåller informanterna vikten av att skapa förtroende och tillit mellan ungdomen och exempelvis SIG-samordnaren. I vissa fall lägger samordnaren mycket tid på att vinna ungdomens förtroende, framförallt i början av SIG.

Det behöver dock inte nödvändigtvis vara samordnaren som skapar en nära relation med ungdomen. I några SIG-verksamheter är det snarare en kvalificerad kontaktperson som har den rollen. Vissa informanter berättar att de vid behov kan ta in någon annan, exempelvis en familjebehandlare eller en socialsekreterare som familjen kan ha haft kontakt med tidigare, för att skapa det förtroende som behövs för ett framgångsrikt arbete med SIG. Det viktiga, som framhålls i intervjuerna, är att fundera över vad ungdomen och familjen kan behöva för att känna förtroende och att sedan anpassa arbetet utifrån det, samt att bjuda in de eventuella aktörer som kan tänkas underlätta detta viktiga arbete.

Enligt informanterna har många ungdomar som samtycker till SIG erfarenheter av att tidigare i livet ha blivit svikna av vuxna. Det finns också familjer som har dåliga erfarenheter av och/eller känner misstro mot socialtjänsten. I dessa fall är det enligt informanterna extra viktigt att visa att samordnaren lyssnar och vill väl.

Några informanter berättar att i de fall då ungdomar har svårt att lita på vuxna eller på socialtjänsten arbetar de intensivt för att visa ungdomen att de alltid finns där, att de bryr sig om ungdomen, att de inte dömer när det går fel och att de aldrig släpper taget. Detta för att ungdomen ska känna att det finns någon som bryr sig om hur det går för honom eller henne. En av informanterna säger följande apropå vikten av att skapa förtroende hos ungdomar med erfarenheter av att ha blivit svikna:

Vi pratade om det senast i går, att aldrig heller släppa taget. Att alltid stå där.[...] För jag menar, de kan ju ringa och säga: "Vet du, jag kraschade precis. Jag gjorde en djävligt dålig grej. Jag hamnade i en jättefarlig situation." Och då är det jätteviktigt ... "Varför gjorde du det?!" kan man ju inte säga, utan det blir såhär: "Ok, behöver du träffas? Ska vi sätta oss ner och snacka om vad som hände? Vill du berätta?" Så det handlar också

om att inte vara fördömande, alltid ha en förståelse liksom. [...] Och visa att man står där, tänker jag.

Intervjuperson 2, kommun C

Erfarenhetsutbyte mellan samordnare som en framgångsfaktor
I vissa SIG-verksamheter finns två eller flera SIG-samordnare, medan det i andra bara finns en. Det framgår i intervjumaterialet att det upplevs som en framgångsfaktor att vara fler än en samordnare i en SIG-verksamhet. Man kan då dela erfarenheter och diskutera med varandra, vilket är viktigt för att effektivisera och utveckla arbetet.

En ensam samordnare kan ha svårare att göra detta. Intervjumaterialet visar att det finns en önskan att få träffa andra och diskutera svårigheter och möjligheter i arbetet, särskilt hos dem som är enda samordnare i en verksamhet. Dessa personer har ett uttalat behov av att träffa samordnare i andra kommuner.

I kommuner där det finns flera samordnare betonar de vikten av att de är trygga med varandra och har en god kommunikation, samt att de kompletterar varandra och jobbar mot samma mål.

Eldsjälar och risk för personberoende

Precis som identifierats i tidigare studier och utvärderingar av SIG så märks risken för personberoende även i de verksamheter som ingår i denna studie. Jobbet som samordnare är inte alltid ett 9 till 5-jobb. Flera samordnare är tillgängliga på telefon både efter kontorstid och efter att SIG-insatsen avslutats. Flera informanter vittnar om ungdomar som ringer på kvällarna och om mammor som ringer och vill ha råd och hjälp långt efter avslutad insats. I vissa fall arbetar samordnarna även kvällstid, exempelvis för att visa upp sig på fritidsgårdar, så att ungdomarna ska känna igen SIG-samordnarna:

Det är ju därför vi jobbar kväll, för att visa upp oss så att de får ett ansikte på oss på fritidsgårdarna till exempel, eller på stan. Så att det inte blir en helt okänd människa som sitter och ska ha ett samtycke om deras liv.

Intervjuperson 1, kommun A

I vissa kommuner kan samordnaren sammanfattningsvis ses som en eldsjäl, som tar ett stort ansvar för verksamheten och som ser till att saker blir gjorda när ingen annan gör det. Det kan vara en stor tillgång för en verksamhet, samtidigt som det innebär risker. Personen i fråga riskerar att ta på sig för mycket ansvar och verksamheten blir sårbar när det inte finns någon annan som kan hoppa in vid behov. En av de intervjuade säger:

Jag skulle aldrig kunna sitta på ett nätverksmöte och säga: "Jaha, nej – ok, det var ingen som kunde göra det, för det var ingens uppdrag. Då går vi vidare." Det skulle aldrig hända. Då skulle jag säga: "Men då gör jag det." Nästan sak detsamma vad det är för något, för det ska inte falla på att ingen annan vuxen kan stötta upp i att göra den saken för att ungdomen ska uppnå sina mål.

Intervjuperson 3, kommun A

Respektfulla samtal utan att misstänkliggöra och skuldbelägga – viktigt att den unge får resonera och förstå handlingar och känslor. Samtliga SIG-samordnare betonar vikten av att se SIG som ett långsiktigt arbete. Att skapa mottaglighet och motivation till förändring är prioriterat bland SIG-samordnarna och det är något som de menar ofta tar tid. Det kan enligt informanterna handla om små förändringar som kommer stegvis. Succesivt minskar riskfaktorerna och stärks skyddsfaktorerna hos den unge.

Det SIG kan bidra med, och som långsamt kan få ungdomen att förändras enligt de intervjuade, är att skapa möjlighet för den unge att lära känna sig själv och förstå sina egna reaktioner och känslor. I framförallt de SIG-verksamheter där samordnaren arbetar mycket nära ungdomen försöker samordnaren skapa en känsla av egen förmåga hos den unge och ge möjlighet för hen att förstå att de erfarenheter som hen bär med sig från barndomen kan påverka deras liv och val idag. Informanterna framhåller att det är viktigt att den unge tränas i att resonera och att förstå handlingar och känslor. Det görs bland annat med hjälp av metoder som rePULSE och genom respektfulla samtal mellan samordnare och ungdom, då det inte handlar om att misstänkliggöra och skuldbelägga.

En av de intervjuade resonerar kring vikten av att arbeta med att hjälpa den unge att förstå känslor och sätta ord på dem:

Alltså sätta ord på känslor: Vad är ångest? Vad är skamkänslor? Alltså det är jättemycket skamkänslor. Och bara att kunna sätta ord: "Det här är en skamkänsla." Att känna sig värdelös, känna att man inte vill ha något med livet att göra längre – det är otroligt starka känslor och man har inte verktyg att sätta ord på saker och ting.

Intervjuperson 1, kommun C

Ungdomarna har ofta erfarenheter av vuxna som kommer med lösningar och talar om för dem vad de borde göra. Syftet med samtalen är därför att den unge ska lära sig att förstå sig själv och sina egna känslor och tankar, snarare än att få lösningen av andra. Det kan leda till att den unge börjar försöka reda ut orsaken till exempelvis en händelse som hen varit delaktig i.

En informant beskriver hur ett samtal kan se ut när en ungdom börjar förstå sina handlingar och konsekvenserna av dem:

När en ungdom till exempel har begått ett brott och så sitter ungdomen: "Jag gjorde inget fel." "Nej, men skulle vi bara kunna gå igenom bit för bit vad det var som hände. Varför tycker de här jobbiga vuxna att du har gjort något fel?" Och så går man i detalj och diskuterar känslor och ... För ungdomen var det att den kanske känner sig jättekränkt. Det är ingen som har pratat om det, så vi börjar med det. Och sedan kommer man fram till att "Ja, ok – jag kanske förstår varför vuxna tyckte att det här var fel." Det räcker som en förklaringsmodell och det är kanske en bit på vägen. Kanske tar ett ansvar att "Det där skulle jag nog inte ha gjort." eller "Nu fattar jag att jag inte kan hantera mina känslor. Därför gjorde jag det här."

Intervjuperson 1, kommun C

Viktigt att se ungdomen och inte bara kriminaliteten
I intervjumaterialet återkommer bilden av kriminalitet som ett symptom på annat och inte som själva grundproblemet. Därmed betonar samordnarna vikten av att arbetet i SIG bygger på synen att kriminalitet är en persons handlingar, inte dess personlighet – det är viktigt att se personen bakom handlingarna. I en av SIG-verksamheterna diskuteras detta utförligt. Samtliga citat i detta stycke kommer från den verksamheten. Liknande resonemang förekommer emellertid även i andra verksamheter. En av de intervjuade säger:

Att tänka att jag och [min kollega] bara ska jobba med kriminalitet – det funkar inte. Man kan inte bara jobba med symtomen. Så om vi träffar på en ungdom som har ett kriminellt beteende – alltså vi går in med ögonen att det är något fel här. Inte fel hos ungdomen utan ungdomen har utvecklat de här symtomen. Det kan lika gärna vara självskadebeteende, det kunde ha varit rent missbruk eller liksom annat. Men just nu är det kriminalitet. [...] Och lite så kan jag tycka att man glömmer bort det ibland, att socialsekreterare men också politiker, föräldrar och lärare, alla vi vuxna glömmer bort egentligen att kriminalitet inte är grundproblemet.

Intervjuperson 1, kommun C

Samtidigt nämner informanterna i samma SIG-verksamhet att vissas syn på personer som gör kriminella handlingar försvårar deras arbete. Kriminalitet kan bli som en stämpel, som något man *är*, snarare än något man *gör*. En av de intervjuade säger:

Jag tänker också att det är samhällsbilden i dag också. Jag hör inga ele... lärare som säger: "Ja, vi har en missbrukare på skolan." eller "Vi har en psykiskt störd person." utan man säger att det är en elev som har liksom ... som behöver psykisk hjälp eller som har problem med missbruk. Men just när det är kriminalitet är det så här. "Ja, vi har en kriminell ungdom." Det är det som verkligen ... Det är hårt på något sätt. Man ser inte att det här är en ungdom med psykosociala problem. Det säger man inte.

Intervjuperson 1, kommun C

Denna syn på unga i kriminalitet, i kombination med en generellt låg kunskap om kriminalitet och dess orsaker bland professionella aktörer kan, enligt informanterna, stigmatisera ungdomar i SIG. En av de intervjuade berättar att de ofta får höra om unga i kriminalitet från andra professionella aktörer:

Och kriminalitet är något hårt och man ska sätta hårt mot det. Man kan liksom inte gå in och gulla. Alltså vi har till och med träffat på vuxna som säger: "De här ungdomarna kan vi inte hålla på och ha samtal med!" Lite ... "Det här är ungdomar som behöver rättas till" och lite så. Det är jättemysigt att få höra det, för man tappar lite så här tron på världen och så. Och där brister det i kunskapen, och inte bara kunskapen utan inställningen till att de här människorna ... alltså de kan ändra sig.

Intervjuperson 1, kommun C

Samtidigt är det inte nödvändigtvis så att ungdomarna själva ser sig som kriminella trots att de eller deras vänner kan begå kriminella handlingar. En av SIG-verksamheterna har en strategi för att nå fram till ungdomarna och kunna diskutera kriminellt beteende som går ut på att diskutera farliga situationer, eller så kallade *farosituationer*, i stället för att prata om kriminalitet. Detta kan vara en framgångsfaktor eftersom det möjliggör en diskussion på ungdomens nivå. En informant från en SIG-verksamhet säger:

Att prata om farosituationer är mycket bättre – inte för att liksom på något sätt förminska ordet kriminalitet; det är ett bra ord. Men farosituationer innebär mycket fler saker som andra kanske inte tänker på. Alltså saker som att stå bredvid någon äldre kriminell – det är en farosituation. Du behöver inte begå något brott, utan allt som är farligt. Det är oftast de begreppen vi börjar med. [...] Det blir också bättre att vidga deras syner, för ungdomar som kommer och säger:

– Jag är inte kriminell. Jag har inga kriminella problem.

– Ok – vad är det du menar med det? Menar vi att du inte känner andra personer som är brottsbelastade? Har du inte kompisar som använder narkotika?

– Jo, men det har jag nu.

– Kan vi komma överens om att farosituationer är det?

– Ja, det kan vi göra.

Intervjuperson 1, kommun C

SIG med betoning på samverkan, lägga pussel eller lotsa

I intervjusvaren framkommer hur SIG har tolkats och översatts olika i olika kontexter. Delvis har olika logiker och värden prioriteras i arbetsformerna och arbetssätten i SIG, och det har på olika sätt haft inverkan på genomförandet. Detta illustreras i tabellen nedan där det presenteras en beskrivning av tre olika ”typfall” eller modeller av SIG-verksamheter, tillsammans med en redogörelse för innehållet i dessa typfall.

I det första fallet som benämns ”samverkansmodell” betonas att SIG framförallt är ett verktyg för att på ett mer effektivt sätt koordinera de många behov som ofta redan har identifierats och de insatser som redan finns på plats för den som blir deltagare i en social insatsgrupp. Detta underlättar för samtliga inblandade, inte minst för den unge. Genom att samla ihop och synliggöra olika aktörer och insatser blir det tydligare vad som redan görs, vilka insatser som behövs som komplement samt vilka resurser som detta kräver. Det unika med SIG enligt detta typfall är just samverkan. Som en av intervjupersonerna beskriver det:

Det unika är samverkan, och vi har varit väldigt strikta. Jag vet att det ser olika ut i landet. Vi har varit strikta på att det är en samverkansform; det är inget annat.

Intervjuperson 1, kommun F

I denna modell är utredningen redan gjord innan en person påbörjar SIG. Genom SIG skapas ett "helhetsgrepp" som en intervjuperson beskriver det och fler insatser kan därmed genomföras, både snabbare och mer effektivt. Samordnaren har i detta fall en tydlig roll som koordinator av samhällets olika resurser. SIG blir en plattform för samverkan mellan många olika aktörer med delvis skilda verksamheter och agendor där samordnaren medlar mellan olika intressen. Den demokratiska processen i SIG är viktig. Den möjliggör för alla samverkansaktörer, inklusive SIG-ungdomen, att ge uttryck för sina behov och erfarenheter vid samverkansmötena. Det senare illustreras av följande citat:

Jag tänker att jag är ganska mycket möteshållare och då tänker jag att demokratiprocessen i själva mötet är det viktiga, och då framför allt att den som har lägst status i gruppen får det utrymme som den ska ha.

Intervjuperson 2, kommun F

Samordnaren är hela tiden den som har den samlade bilden, som dokumenterar och ser till att planen följs. Nya insatser och samverkansaktörer kan tillkomma efter behov och köpas in.

Det praktiska arbetet med att samordna processen SIG har i denna typmodell en pragmatiskt ansats. Att kontinuerligt följa och aktivt stödja processen så att den går framåt är det som är viktigast. Samordnaren kan vid samverkansmötena peka på det som fungerar bra snarare än att ha diskussioner om vad som inte fungerar.

Jag tänker att man försöker, vid de mötena, också höja det som funkar, att faktiskt prata om det som är bra. Och då är man ganska många där som kan säga: "Ah, vad bra!" Så jag försöker liksom förminska det som inte har funkade med att förhöja det som fungerar, för att gå framåt.

Intervjuperson 1, kommun F

I den så kallade samverkansmodellen deltar den unge på samverkansmöten. Samordnaren har ingen kontakt med den unge däremellan och inte heller något behandlande ansvar för den unge. Här betonas i stället aktörernas olika roller samt neutralitetsprincipen rörande samordnarens roll då denne ska utvärdera och bedöma samtliga insatser i förhållande till varandra vilket illustreras i nedanstående citat:

Så det har vi väl kommit på, att man kan inte både vara behandlare och samordnare för det blir lite klurigt att sitta och hålla i det, på två stolar samtidigt.

Intervjuperson 1, kommun F

Den unge utgör själv en viktig part i samverkansmodellen och SIG passar därför inte lika bra för deltagare som har svårt att delta eller har andra problematiker som utgör kärnan, till exempel missbruk, som i sådana fall behöver behandlas innan hen kan delta. SIG utgör en väg ut ur kriminalitet genom att den ger en hjälp med att hantera alla olika krav och pågående insatser som

detta resulterat i samt stöd i att skapa förutsättningar för ett annat sätt att leva. Samordnaren ser till att rätt aktörer finns på plats, koordinerar tidsscheman, samlar ihop pågående insatser och olika ”måsten” i den unges liv och ser till att det blir görbart och rimligt att genomföra för den unge.

Det andra typfallet benämns ”pusselmodellen”. Där är i stället analys och bedömning av den enskilde deltagaren i fokus. Utgångspunkten är problematikens komplexitet och den bristande kunskap om målgruppen för SIG, som ofta finns. SIG fungerar här som ett redskap för att göra en mer omfattande och individanpassad utredning än vad som vanligtvis görs. En djuplodande och omfattande utredning inom ramen för SIG är kärnan och insatser skräddarsys utifrån den till viss del unika problembild som varje SIG-deltagare har. En intervjuperson beskriver hur deltagandet i SIG är som att få en remiss till en expert när man väl kommit till socialtjänsten:

Alltså komma till socialtjänsten är som att komma till vårdcentralen. Allt tas in, man jobbar med allt. Sedan är det liksom vårdcentralens jobb på något sätt att skriva remisser vidare till specialister så småningom: ”Här har vi identifierat en hjärtproblematik som kräver specialspecial.”

Intervjuperson 1, kommun E

Utredningen görs ingående och systematiskt med hjälp av befintliga metoder för att bedöma risk och behov, till exempel SAVRY, och kunskap som inhämtas från olika håll. Forskningsmässig evidens är viktigt, liksom input från olika experter. Visionen handlar om att ta in all tillgänglig kunskap som kan bidra till förståelsen av den unika problematik som den unge har. Att öka den förståelsen blir en ständig strävan och ett mål för arbetet.

När utredningen väl är gjord, vilket kan ta tid, blir samordnarens roll att se till att olika aktörer förstår hela problematiken och sin egen roll i den större planen samt att samverkansaktörerna genomför sina respektive olika delar. Samordnaren följer därefter processen och korrigerar vid behov utifrån vilka resultat som uppnås. Den bedömningen av risk och behov som genomförts fungerar som ett stöd till de olika handläggare som fattar beslut om insatser och det betonas. Liksom i den tidigare beskrivna samverkansmodellen betonas det som viktigt att inte ta över andra aktörers roller. Samverkansaktörerna i pusselmodellen ansvarar för genomförandet och resultatet och samordnarens viktigaste roll är att just ”lägga pusslet” som en intervjuperson beskriver det:

Det är ju de som står för insatserna och bedömningen. Sedan kan vi bara förmedla det vi har sett och hört eller fått till oss. Lägga pusslet, liksom. Men det är de som står för besluten vad gäller insats, liksom, och avslut av insats och så.

Intervjuperson 2-3, kommun E

I bägge ovan beskrivna modeller har samordnaren inte någon mer omfattande kontakt med den unge själv. I fallet med pusselmodellen deltar sällan den unge på samverkansmöten och samordnaren har inte mycket kontakt med

den unge mellan mötena, och har inte heller någon behandlande roll. I pusselmodellen är samverkansmötet framförallt ett arbetsmöte för de professionella och det ses inte alltid som önskvärt att familjen eller den unge deltar. Man ser det tvärtom som att det kan försvåra processen på olika sätt. Samordningen vid samverkansmötet handlar framförallt om att ge stöd till de olika aktörer som genomför insatser eller ger stöd i någon form genom att ge djupare kunskap om den unges problematik och vad det kan innebära för möjligheten för den unge att tillgodogöra sig insatser. Dessa aktörer kan också förmedla kunskap om vilken respons som kan väntas i olika situationer. Mötet handlar om att diskutera *om* den unge snarare än *med* denne. Separata nätverksmöten med icke-professionella aktörer ses som ett viktigt komplement och de har ett separat syfte. Här bjuds det privata nätverket in utifrån den unges önskemål och för att se hur de medverkande i nätverket kan få hjälp i att stödja en positiv utveckling för den unge.

I det tredje och sista typfallet som benämns "lotsningsmodellen" har samordnaren tvärtom en mycket central roll för, och står i tät kontakt med, den unge under hela genomförandet. I lotsningsmodellen betonas den nära relationen till den unge och det behov av stöd som denne har för att kunna medverka och tillgodogöra sig olika insatser. Valet av rätt lots för att matcha en person är viktigt, liksom möjligheten för lotsen att bygga upp en relation på den unges villkor. Det innebär mycket arbete och långa tidsperioder i olika miljöer där den unge vistats. Relationen till den unge är nyckeln i lotsmodellen. Det är genom den man kan få fram deltagarens individuella drivkrafter. En intervjuad beskriver det på följande sätt:

[...] Jag tänker så här, min grundtanke är: Ingen vill vara kriminell och alla vill ha en uppgift i livet eller få göra något som de tycker är kul. De har drömmar. [...] Det är lite det jag är ute efter. Hur ser de på sig själva? Vad tänker de om sig själva? Det samtalet försöker jag få igång i rummet.

Intervjuperson 4, kommun A

I lotsmodellen betonas även hur den unge behöver konkreta lösningar, vilket inte traditionell behandling kan ge. Närheten till ungdomen synliggör möjliga lösningar. Viktigt är ett fokus på de många praktiska svårigheter som finns kring genomförandet av olika insatser. Samordnaren lotsar bokstavligen den unge under dennes deltagande i SIG. Det handlar om att stötta denne såväl emotionellt som praktiskt. Ofta handlar det om att hjälpa den unge att reda upp i administrativa frågor, ordna så att hen kommer upp på morgonen, eller iväg till fritidsaktiviteterna eller att sköta ekonomin. Det kan även omfatta att vara den unges terapeut, men det upplevs inte alltid vara det som de unga främst behöver. En intervjuad beskriver det så här:

Jag är terapeut, men jag har inget behov av att vara terapeut för dem för de har ingen nytta av det. De har ingen nytta av det samtalet. [...] De behöver action, de behöver reell hjälp

Intervjuperson 4, kommun A

Samtidigt som SIG-samordnaren/lotsen hjälper den unge praktiskt så innebär samordning i lotsmodellen att SIG-samordnaren tar en mängd olika roller i förhållande till andra aktörer. Samordningen sker genom att lotsen interagerar, ofta i direktkontakt med andra, och blir då både språkrör för den unge och den som kan medla mellan denne och andra i omgivningen, samt koordinator för insatser som den unge behöver. Samverkansmötet synliggör för alla inblandade allt som sker i de olika delarna i ungdomens liv och denne uppmuntras att vara aktiv i att hitta lösningar tillsammans med de övriga. Dessa lösningar blir till den konkreta handlingsplanen som utgör en nedbruten och avgränsad del av den mer övergripande genomförandeplanen (som inte delas med den unge på samma sätt). När föräldraförmågan brister eller den unge behöver emotionellt stöd eller behöver motiveras blir lotsen delvis både terapeut, förälder, polis och vän. Detta är en balansakt som kräver både engagemang, erfarenhet, kompetens och fingertoppskänsla. En informant beskriver sig själv som ett verktyg med många redskap till förfogande och använder liknelsen att hen är som en ”schweizisk armékniv”. En informant säger såhär:

Man måste ha fingertoppskänsla. Känna av situationen, känna av rädsla. Då kan du inte vara den här jobbiga myndighetspersonen utan du måste ha empati, sympati och förståelse. Vara lyssnande. Och på samma sätt – det är en balansgång – måste du vara professionell. Du måste vara tydlig med det från början. ”Jag hjälper dig med allt men jag har ett yrke att genomföra.”

Intervjuperson 5, kommun A

I nedanstående tabell sammanfattas de olika typmodellerna utifrån några kännetecken som de har.

Tabell 3. Olika typfall av SIG-verksamheter

	Samverkansmodell	Pusselmodell	Lötningsmodell
Problembild och fokus för SIG	-Många olika aktörer arbetar var för sig, saknas en samlad ansats -Samla ihop befintliga aktörer och insatser och stödja en gemensam process "Effektiv koordinering"	-Mindre djup kunskap om målgruppen, problem och lösningar bland samhällets aktörer -Stödja dem som genomför arbetet utifrån en noggrann analys och bedömning "Expertbedömning"	-Komplex individuell problematik, lösning kräver aktiv handling snarare än passiv behandling -Bygga individuell relation, hitta individens varför och stötta i genomförandet av insatser "Stödja individen"
Samordnarens huvudsakliga roll	-Medla mellan olika samverkansaktörer och intressen, koordinera och utvärdera processen, -Inte behandlande mot deltagaren "Vara motorn"	-Säkerställa korrekt bedömning av deltagarens individuella problematik -Inte behandlande mot deltagaren "Sätta ihop pusslet"	-Handfast och med olika medel hjälpa deltagaren att genomföra insatser och få ordnade livsförhållanden -Behandlande mot deltagaren "Vara redskapet"
Process	-Regelbundna men glesa möten med alla aktörer (inklusive deltagaren) för uppföljning av plan och utvärdering av åtgärder -Mycket liten kontakt med deltagaren mellan möten	-Regelbundna arbetsmöten med professionella aktörer (oftast utan deltagaren), nätverksmöten med de privata -Viss kontakt med deltagaren mellan möten	-Alla aktörer samlas, delar information och fattar gemensamma beslut om nästa steg (inklusive deltagaren) -Omfattande kontakt och arbete med deltagaren mellan möten
Samordningsprincip	Samverkansaktörer arbetar var för sig efter egna agendan	Samverkansaktörer arbetar var för sig men inom ramen för den övergripande planen	Samverkansaktörer arbetar gemensamt och anpassar tillsammans planen kontinuerligt
Fördelar	Resurssamordning och informationsutbyte	Systematiskt och evidensbaserat, individuell bedömning	Flexibelt, individuellt anpassat och relationellt arbetssätt
Utmaningar	Krävs att deltagaren förmår att medverka	Timing, utredning tar tid	Personberoende och resurskrävande

Källa: Baserad på intervjudata

Det bör betonas att beskrivningarna av de olika typmodellerna utgör generaliseringar och inga exakta redogörelser för hur olika kommuner valt att arbeta. De olika perspektiven överlappar i viss mån, ibland inom en och samma kommun. Samtliga modeller har också sina för- och nackdelar. Inte alla unga klarar av att delta i samverkansmodellen även om den, när den fungerar, kan ge en bättre resursanvändning och en effektivare insatsportfölj samt underlätta genomförandet. Pusselmodellen ger en utförlig, evidensbaserad individbedömning och tar på ett omfattande sätt in befintlig kunskap, som därmed även kan testas och vidareutvecklas. Men utredningar tar tid och det kan vara svårt med timing, särskilt som förutsättningarna ofta ändras över tid. En brist kan också vara att samverkansaktörerna i sin verktygslåda kan sakna evidensbaserade metoder att koppla till de behov som konstateras. Lötningsmodellen ger en nära relation med den unge och kan ge nycklar till förståelse av vad som fungerar och inte fungerar. Samtidigt är den både personberoende och resurskrävande samt svår att utvärdera.

Ovan beskrivna modeller utgör ett försök att på ett mer generiskt plan analysera den mångfald av synsätt och tillvägagångssätt som förekommer i urvalet av SIG-verksamheter, trots att de har liknande utgångspunkter vid en första betraktelse.

Systematisk uppföljning av sociala insatsgrupper

Arbetet med denna studie omfattar att stödja lokal utveckling av systematisk uppföljning av unga som har ingått i en social insatsgrupp. Uppgifterna kan med tiden användas för att identifiera lovande arbetsformer och utveckla verksamheten för de ungas bästa.

Systematisk uppföljning innebär att dokumentera arbetet med individer systematiskt för att följa upp hur det går för dem. Om verksamheterna även sammanställer individinformationen på gruppnivå kan det ge värdefullt underlag för verksamhetsutveckling. I den mån flera olika SIG-verksamheter följer upp samma uppgifter kan det också användas för sammanställning på nationell eller regional nivå. Det senare har varit en målsättning i Socialstyrelsens arbete med att stödja utvecklingen av systematisk uppföljning i detta urval av SIG-verksamheter.

Arbetet har hittills gått ut på att identifiera vad verksamheterna uppfattar som viktigt att följa upp på individnivå innan, under och efter deltagande i en social insatsgrupp. Det har även testats i praktiken i några fall. Arbetet behöver emellertid testas och utvecklas ytterligare innan det kan publiceras och spridas. Nedan beskrivs i korthet vad som i skrivande stund kommit fram i arbetet.

Att bryta en kriminell livsstil, såsom att den unge inte begår fler brott, är förstås ett centralt resultat som behöver följas upp. Målgruppen för SIG är emellertid unga med behov av stöd på olika livsområden. Därmed bedömer de professionella att de i den systematiska uppföljningen behöver kunna fånga upp resultat för de unga även på andra områden än kriminalitet. Det är områden som skolgång, familjerelationer, droganvändning, kamratrelationer och så vidare. En positiv utveckling på dessa områden kan vara det som i det långa loppet understöder en positiv livsförändring, som i sin tur kan motverka brottsliga handlingar (se t.ex. [18, 20, 35]).

Systematisk uppföljning på individnivå, med målsättningen att göra sammanställningar på gruppnivå för att skapa kunskap om verksamheten, omfattar att ha koll på grundläggande information såsom hur många som erbjuds SIG, hur många som samtyckt till SIG, hur många som avbryter SIG och hur många som fullföljer SIG tills de inte längre bedöms vara i behov av SIG. Detta behöver alltså dokumenteras utöver den mer detaljerade uppföljning som diskuteras nedan.

För varje individ i SIG kan bakgrundsinformation om dennes kön, ålder, funktionsnedsättning och liknande samlas in lokalt. Den informationen kan bidra till att synliggöra huruvida arbetssätten är olika väl lämpade för olika målgrupper eller att de exempelvis inte når olika målgrupper i önskvärd utsträckning. I samtalen med SIG-verksamheter uttrycktes att man borde notera tid i SIG, antal nätverksträffar och placering sedan start av SIG (det senare kan inverka på resultaten).

Därutöver listas nedan några livsområden som socialtjänsten har identifierat som viktiga att följa upp. Det är områden som i de flesta fall kan följas upp vid start, under och efter eller vid avslut av en social insatsgrupp, beroende på ambitionsnivå och målsättning med uppföljningen.

- Antal och typ av lagförda brott eller misstanke om brott
- Ålder vid och typ av debutbrott (endast vid start)
- Skolgång enligt betyg, närvaro och information om anpassad skolgång
- Annan sysselsättning
- Dokumenterad konsumtion av alkohol eller droger
- Umgänget med personer med kriminellt beteende
- Familjerelationer eller relation till föräldrar
- Insatser som den unge har fått innan SIG
- Insatser som den unge har fått sedan starten av SIG.

I systematisk uppföljning är det viktigt att alla mäter på ett enhetligt sätt. Därmed har förslag på standardfrågor och svar, samt informationskällor, på det ovan tagits fram inom ramen för detta arbete. Som stöd för uppföljningen i arbetet med SIG finns exempelvis den så kallade åtgärdsplanen. I praktiken formuleras det i de flesta sociala insatsgrupper målsättningar för de nämnda livsområdena i åtgärdsplanen. Denna plan används även för individuell uppföljning.

Men för att bättre kunna fånga den unges upplevelser av SIG, testades som komplement ett frågeformulär som den unge kan svara på. Frågorna handlar bland annat om den unges utveckling under SIG och om hans upplevelser kring delaktighet och tillit. Frågorna är testade på några ungdomar som har deltagit i SIG och har reviderats utifrån inkomna synpunkter. Några exempel på frågor till den unge är följande:

- Fungerar skolan bättre för dig?
- Har du förändrat dina alkohol- och/eller drogvanor?
- Umgås du med personer som är kända av polisen?
- Har din relation till din familj förändrats?
- Hur bra eller dåligt tycker du att samordnaren kunde förstå dina problem eller svårigheter?
- I träffarna med samordnaren, i vilken grad får du chans att prata om hur du känner dig/mår?
- Har du haft möjlighet att påverka hur ni arbetat tillsammans i sociala insatsgruppen?
- Känner du att du kan lita på SIG-samordnaren/lotsen?

En mall för hur man även kan följa upp föräldrarnas upplevelser av SIG och den unges utveckling – med liknande frågor – har utvecklats, men den har inte testats ännu.

De aspekter som SIG-verksamheterna uppfattar som viktigt att följa upp återspeglar till stor del de målsättningar som anges som viktiga i intervjuerna med socialarbetarna. Frågorna ovan fångar exempelvis upp den unges upplevelser av delaktighet i arbetet, tillit till olika aktörer och utveckling på olika livsområden. Detta behöver kompletteras med resultaten från intervjuerna ovan, som pekar ut viktiga arbetssätt att följa upp på individnivå, för att man

sedan ska kunna identifiera vilka arbetssätt som tillämpats för respektive ungdom och kunna analysera vad som verkar gynna den unges utveckling.

Systematisk uppföljning fångar uppmätta förändringar som kan ses som indikationer på att en viss typ av arbetsform, metod, insats eller vissa kombinationer av insatser har bidragit till en förbättring eller en försämring. Systematisk uppföljning ger alltså inte kunskap om en insats generella effekter. När SIG-verksamheter utformar ett enhetligt sätt att systematiskt följa upp SIG, kan det emellertid möjliggöra studier som kan fånga vilka arbetsformer i SIG som kan ge en positiv verkan för olika målgrupper för verksamheten.

Sammanfattande diskussion studie 2

Det övergripande syftet med studien var att undersöka vilka arbetsformer och arbetssätt som socialtjänstens identifierar som viktiga för att kunna uppnå goda resultat för de unga i SIG. Att SIG utformas olika mellan kommuner och stadsdelar är väl dokumenterat. Vi vet däremot inte vilka arbetsformer och arbetssätt som gynnar olika målgrupper av unga. Studien har visat på mönster i arbetsformer och i tillämpade arbetssätt, vilka har utvecklats för att uppnå goda resultat för unga med olika behov och situation. Studien har också visat vilka resultat för de unga som enligt informanterna är viktiga att systematiskt följa upp för att så småningom kunna fånga vilka arbetsformer som verkar lovande.

Lika i arbetsform och övergripande struktur

Resultaten visar att arbetsformerna på ett övergripande plan i stort är desamma i dessa SIG-verksamheter. De följer de ursprungliga tankarna kring hur arbetet med SIG kan utformas (se bilaga 1), vilket följs av urvalskriterierna för denna studie. Vid en första yttre betraktelse är även de lokala förutsättningarna likartade. Samtliga SIG-verksamheter är verksamma i relativt stora kommuner som omfattar socialt utsatta områden. SIG har också funnits på plats i kommunen eller stadsområdet en förhållandevis lång tid, mellan tre till nio år. Majoriteten av SIG-verksamheterna behandlar SIG som en biståndsbedömd insats. Urvalet av ungdomar är formellt sett rätt lika, liksom köns- och ålderssammansättningen för deltagarna.

Om man sammanfattar mer övergripande mönstren i resultaten så pekar de på vikten av att skapa struktur och arbetssätt

- för bedömning av den unges risk och behov för att hitta bäst lämpade målgrupp för SIG
- för att arbeta med den unges mottaglighet så att stöd och insatser kan utformas på bästa möjliga sätt och så att den unge kan tillgodogöra sig stödet och insatserna
- för kontinuerlig uppföljning och bedömning av behov, situation och mottaglighet hos den unge för att få den unge delaktig och skapa en löpande och aktuell koll på utvecklingen och om situationen kring den unge förändras
- för flexibilitet så att stöd och insatser anpassas löpande utifrån den unges aktuella situation och behov.

Arbetsformerna för att uppnå detta är såldes likartade mellan verksamheterna, det vill säga att de har styrning på flera nivåer, olika former av risk- och behovsbedömningar, samordning av insatserna utifrån den unges behov, åtgärdsplaner och samordnare. Det fanns även flera likheter i vad som betonas som viktiga förhållningssätt i arbetet med dessa unga. Två exempel är vikten av att ha respektfulla samtal som stärker och uppmuntrar den unge (t.ex. lyfta det positiva och inte skuldbelägga) samt att se ungdomen och inte bara kriminaliteten.

Skillnaderna återfinns i betoningen på vad SIG syftar till i deras kommun eller stadsområde samt som följd i detaljerna kring de tillämpade arbetssätten. Dessa skillnader verkar få en inverkan på hur väl verksamheterna inom ramen för SIG kan arbeta med de tre punkterna som nämns ovan.

Olika målsättningar med SIG har resulterat i utveckling av olika arbetssätt

En viktig fråga under arbetet med studien rör varför det finns skillnader, såsom om man kan relatera dessa skillnader till vad socialarbetarna anger utgör nyttan eller målsättningen med tillämpade arbetssätt. Det senare är något som inte har belysts i så stor utsträckning i tidigare studier.

Resultaten visar att vad man tänker att man ska uppnå med de unga inom ramen för SIG skiljer sig åt. Ett exempel är hur tillitsskapande och delaktighet omnämns som en viktig målsättning i arbetet med de unga som ingår i SIG. Men *hur* man jobbar med frågan inom ramen för SIG varierar beroende på betoningen på SIG som exempelvis främst en samverkansform eller på SIG som en arbetsform som rymmer en större bredd av arbetssätt kring den unge. Utveckling av arbetssätt för att uppnå tillit mellan den unge och samordnaren blir inte lika centralt i de verksamheter som betonar SIG som en ren samverkansform. Det står i kontrast till de verksamheter som lägger betoningen i SIG på att lotsa den unge och stödja de unga även mer handfast.

Arbetssätten för samordnaren har alltså utvecklats olika beroende på vad man uppfattar är målsättningen för SIG. I de fall då fokus i SIG ligger på koordinering och resurssamordning av samverkansaktörerna (och SIG inte ges som en biståndsbedömd insats), beskrivs färre arbetssätt för samordnaren och de arbetar då inte heller nödvändigtvis heltid med SIG.

Olika arbetssätt skapar olika förutsättningar för att arbeta med olika målgrupper

Vad som erbjuds inom ramen för SIG är alltså den centrala skillnaden mellan dessa SIG-verksamheter. Vi kan inte utifrån denna studie säga att det betyder att SIG-ungdomarna i praktiken får olika möjligheter att uppnå samma målsättningar. Den unge kan få samma stöd men av andra aktörer än av exempelvis samordnaren.

Det blir emellertid tydligt i analysarbetet av intervjuerna att skillnaderna i tillämpade arbetssätt mellan SIG-verksamheterna skapar olika förutsättningar för att arbeta med olika målgrupper för SIG. Denna slutsats härleds från hur de arbetar för att identifiera unga som kan vara lämpliga för SIG samt vilka arbetssätt som sedan tillämpas inom ramen för SIG.

För det första verkar SIG-verksamheterna ha olika förutsättningar för att nå ut till vissa unga som skulle kunna vara lämpade för SIG. Vilka unga som kan blir aktuella för SIG och som går att motivera till att ingå i en social insatsgrupp, hänger delvis samman med om det lokalt bedrivs någon form av uppsökande verksamhet såsom fältverksamhet eller annat lokalt samarbete med att identifiera unga i riskzon. Till exempel kan tillgången till uppsökande verksamhet möjliggöra att motivations- och tillitsarbetet kan påbörjas tidigt.

För det andra indikerar resultaten att SIG-verksamheter arbetar med unga med olika allvarliga riskfaktorer och behov. Verksamheterna har olika förutsättningar att på djupet och på ett mer holistiskt plan arbeta med den unges specifika önskemål, behov och situation. Resultaten tyder på att verksamheterna har olika villkor för flexibilitet och individuell anpassningsbarhet. Tydligast är hur verksamheterna resonerar kring de unga som har olika funktionshinder, där förutsättningarna för att kunna anpassa arbetssätten varierar betydande. Det handlar om anpassning i alltifrån hur samtycke tas in till hur samverkansträffarna genomförs.

Dessa resultat är centrala för att förstå vad SIG som verksamhet kan uppnå, utöver ordinarie insatser som erbjuds till unga som inte samtycker till SIG. Dessa resultat är också viktiga att beakta vid uppstart eller utveckling av en SIG-verksamhet. Olika arbetsformer och framförallt arbetssätt verkar vara olika lämpade för olika grupper av unga.

Olika utrymme för den professionella expertisen

De identifierade skillnaderna i tillämpade arbetssätt kan kopplas till vad som sker när nya arbetsformer ska omsättas praktiskt i en organisation. De översätts till en organisatorisk och samhällelig kontext av de som arbetar med dem [36, 37]. Skillnaderna kan också kopplas samman med det (nödvändiga) handlingsutrymme som finns i socialarbetarens vardagliga yrkesutövning, ett utrymme där alla beslut tas om hur alla insatser ska anpassas till olika förutsättningar för individen.

Analysen visar exempel på hur de professionella i SIG arbetar rent praktiskt med att väga samman bedömningar av den unges situation och sammanhang, den berörda personens önskemål och bästa tillgängliga kunskap i form av exempelvis risk- och skyddsfaktorer. Dessa arbetssätt är inte unika för SIG. De utgör en del i arbetet med evidensbaserad praktik i socialt arbete [38]. Men en slutsats av denna studie är att arbetsformerna och de tillämpade arbetssätten i SIG är viktiga möjliggörare för de professionella att bättre kunna väga samman den unges situation och mottaglighet utifrån olika informationskällor och på ett kontinuerligt sätt. Att SIG kan skapa bättre möjligheter för att se de unges problematik jämfört med ordinarie insatser har även tidigare studier resonerat kring [14].

Möjligheterna för SIG-samordnarna att väga samman den unges behov och situation varierar dock beroende på hur SIG utformas i praktiken. Resultaten indikerar alltså att SIG-verksamheternas olika tillämpade arbetssätt skapar olika förutsättningar för att kunna göra en samlad bedömning av, och anpassning till, den unges risk, behov och mottaglighet. I de verksamheter där sam-

ordnaren utgör en central arbetsform, arbetar de tätt med den unge och känner vanligtvis familjen väl. De kan kontinuerligt anpassa och finjustera arbetssätten för till exempel samverkansträffarna, det stöd som ges, inhämtning av samtycket så att det matchar den unges begåvningsnivå, kognitiva förmåga, situation, erfarenheter och liknande. Det skiljer sig från verksamheter som arbetar med SIG som en ren samverkansform och där samordnaren har mycket lite kontakt med den unge mellan mötena. Skillnaden hänger också samman med vilken princip som verksamheterna samordnar arbetet utifrån – i vilken mån målsättningen är att de samverkande aktörerna ska arbeta utifrån en gemensam och samlad plan.

Mikropraktiker för att skapa motivation, delaktighet och tydlighet

Intervjupersonerna beskriver hur de själva på olika sätt arbetar för att förverkliga den specifika SIG-verksamhetens övergripande mål, utifrån hur de tolkar uppdraget samt hur de löser olika problem och utmaningar som uppstår. Detta kan kallas mikropraktiker, det vill säga vardagliga handlingar som skapar både praktisk mening och resultat [39] och de är viktiga för att förstå olikheter i tillämpade arbetssätt. Resultaten ovan visar samtidigt att utrymmet för utveckling av dessa mikropraktiker och finjusteringar varierar beroende på typen av SIG-verksamhet.

De flesta av de intervjuade SIG-samordnarna uppehåller sig mycket kring vad de gör för att anpassa arbetet efter den unges mottaglighet. Dessa så kallade mikropraktiker som tillämpas för att uppnå nödvändiga individuella anpassningar är också mindre väl belyst i tidigare studier. Det rör exempelvis det sätt som samordnarna finjusterar, förhandlar om och situationsanpassar genomförandet efter de förutsättningar som olika deltagare, samverkansaktörer och sammanhang har. Det rör hur de arbetar med lärande och utveckling under hand. Det handlar om hur man uppnår ett inkluderande genomförande och en kontinuerlig anpassning.

Dessa mikropraktiker kan ses som det ”kitt” som bär upp och håller ihop arbetet med att implementera en arbetsform. Det är handlingar som inte alltid finns nedskrivna som en instruktion eller medtagna som variabler i utvärderingar. De utgörs ofta av så kallad ”tacit knowledge”, det vill säga tyst kunskap som kan härledas från exempelvis lärd praktik och erfarenhet [40]. Dessa praktiker har framhållits som ett kompletterande element att förstå och framförallt lära av för att kunna fånga vad som fungerar och inte.

Behov av resultatuppföljning för att kunna peka på lovande arbetsformer och arbetssätt

En begränsning med denna studie är att den inte omfattar andra samverkande aktörers perspektiv på vilka arbetssätt som är viktiga för att det ska gynna den unge. I resultaten har vi därmed inte haft möjlighet att beskriva vilka arbetsformer som exempelvis polisen upplever som lovande med dessa unga. Inte heller har vi de ungas eller familjens perspektiv.

För att kunna identifiera lovande arbetsformer för olika målgrupper för SIG kan utveckling av systematisk uppföljning utgöra en viktig väg framåt. Systematisk uppföljning lokalt kan peka på vilka arbetssätt som kan bidra till

en positiv utveckling för de unga. För att få ett regionalt eller nationellt perspektiv på vilka arbetsformer och arbetssätt som verkar lovande för de unga, är en viktig förutsättning att olika SIG-verksamheter följer upp de unga på ett enhetligt sätt. För att kunna förstå och tolka resultatuppföljning av de unga i SIG behövs information om erbjudna insatser, tillämpade arbetssätt kring den unge och mer specifik information kring den målgrupp som SIG-verksamheten får till samtycke med.

I denna studie har vi alltså inte värderat om de arbetsformer och arbetssätt som beskrivs är verkningsfulla i praktiken. Vi kan inte heller säga något om vilka arbetssätt som faktiskt är bäst lämpade för olika målgrupper. I och med att vad som erbjuds inom ramen för SIG varierar betydande, både mellan och inom kommuner och stadsområden, bedöms resultatuppföljning snarare än utvärdering av effekter utgöra nästa steg i sökandet efter vilken nytta SIG gör för unga med olika behov och situation. Vi ser vidare behov av att utveckla ett mer konkret stöd för de aktörer som arbetar med SIG. Denna studie, tillsammans med tidigare studier om SIG samt med kompletterande information från andra aktörer som arbetar med SIG, kan utgöra en grund för utveckling av detta stöd.

Referenser

1. Tillsammans mot brott - ett nationellt brottsförebyggande program. Regeringens skrivelse 2016/17:126; 2017.
2. Wollter, F, Kassman, A, Oscarsson, L. Utvärdering av sociala insatsgrupper. Individinriktad samverkan kring unga i riskzonen. Rikspolisstyrelsen. 2013.
3. Justitiedepartementet. Uppdrag att inrätta sociala insatsgrupper m.m. 2011-03-03 Ju2011/1906/KRIM
4. Socialstyrelsen. Utvärdering av samverkansformen sociala insatsgrupper. Delredovisning av ett regeringsuppdrag. Stockholm; 2016.
5. Utvärdering av sociala insatsgrupper. Genomförande, utfall och effekter av arbetet på verksamhetsnivå. Socialstyrelsen; 2017.
6. Hellqvist, S. Sociala insatsgrupper i Huddinge kommun. Utvärdering av ett projekt riktat mot unga i riskzon för en kriminell livsstil. FoU Södertörn; 2014.
7. Johansson, K, Kangasvieri, N. Att motverka kriminalitet genom samverkan. Studie av Social insatsgrupp i Linköping. Linköpings universitet; 2015.
8. Vainik, A-L. Uppföljning av implementering av sociala insatsgrupper i Stockholms län. Framgångsfaktorer och utvecklingsmöjligheter. Ersta Sköndal högskola; 2012.
9. Doyle, M, Andershed, H, Winberg, J. Handbok för SIG: RBM. Evidensbaserade och Strukturerade Riktlinjer för Sociala Insatsgrupper med fokus på Risk, Behov, Mottaglighet (SIG: RBM). Brottsförebyggande rådet (BRÅ); 2016.
10. Sarnecki, J. Utvärdering av Sociala insatsgrupper 20-29, Rinkeby-Tensta, Slutrapport. Stockholms universitet; 2017.
11. Man är inte sina handlingar. Ungas röster om att medverka i sociala insatsgrupper. Barnombudsmannen (BO); 2015.
12. BRÅ. Handbok för SIG:RBM. Evidensbaserade och strukturerade riktlinjer för sociala insatsgrupper med fokus på risk, behov, mottaglighet (SIG:RBM). Stockholm: BRÅ; 2016.
13. Socialstyrelsen. Kartläggning av samverkansinterventioner med syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga. Stockholm; 2012.
14. Utvärdering av sociala insatsgrupper. Effekter för individer. Socialstyrelsen; 2017.
15. Roxell, L. Den kvantitativa delen av utvärderingen av sociala insatsgrupper 20-29 i Tensta och Rinkeby. Stockholms universitet; 2017.
16. Zamparutti, A. Utvärdering av Sociala insatsgrupper 20-29, Rinkeby-Tensta. Delrapport 1, Processutvärdering. Stockholms universitet; 2016.
17. Socialstyrelsen. Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende. Kunskapsstöd för socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2020.
18. Forkby, T, Örnlin, H. Vägen ut ur gänget. Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar. Forskning och utvärdering inom Kriminalvården: Kriminalvården; 2019.

19. Nilsson, A, Estrada, F. Kriminalitet och livschanser. Uppväxtvillkor, brottslighet och levnadsförhållanden som vuxen. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier 2009:20. 2010.
20. Bäckman, O, Nilsson, A. Unga som varken arbetar eller studerar—olika definitioners betydelse för omfattning, sammansättning och konsekvenser. SOU 2013:74. Unga som varken arbetar eller studerar—statistik, stöd och samverkan. Stockholm: Fritzes; 2010. s. 331–246.
21. Socialstyrelsen. Diariennr 5.7.4846/2017.
22. Socialdepartementet. S2018/00535/FST.
23. Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer. Socialstyrelsen; 2013.
24. Socialstyrelsen. Sociala insatsgrupper. Lokal samverkan för att förhindra ungdomar från att begå brott. Stockholm: Socialstyrelsen; 2016.
25. Sociala insatsgrupper. Vad är det? Rikspolisstyrelsen; 2013.
26. Sociala insatsgrupper. Slutredovisning av regeringsuppdrag 2014. Rikspolisstyrelsen; 2014.
27. Lingvall, P. Unga i riskzon? Sociala insatsgrupper i Södertälje. Examensarbete, grundnivå Socionomprogrammet. Ersta Sköndal högskola; 2012.
28. Zamparutti, A. Utvärdering av Social insatsgrupp 20-29. Delrapport 2, Deltagarna. Stockholms universitet; 2016.
29. Ju2014/5328/PO.
30. Jensen, DC, Pedersen, MJ, Pejtersen, JH, Amilon, A. Indkredsning af lovande praksis på det specialiserede socialområde 16:26. København: SFI – det nationale forskningscenter for velfærd; 2016.
31. Lipsey, MW. Meta-Analysis and Program Outcome Evaluation. Socialvetenskaplig tidskrift. 2002; 9(2-3):1104-420.
32. Carpelan, KS, Andershed, A-K, Andershed, H, Brännström, L, Nyström, M, Ahlgren, T. Insatser för unga lagöverträdare. En systematisk sammanställning av översikter om effekter på återfall i kriminalitet: Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS), Socialstyrelsen; 2008.
33. Braun, V, Clarke, V. Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology. 2006; 3(2):77-101.
34. Bullen, CV, Rockart, JF. A primer on critical success factors. Center for Information Systems Research, Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology. 1981; (CISR No. 69):Sloan WP No. 1220-81.
35. Andershed, H, Andershed, A-K, Söderholm Carpelan, K. Ungdomar som begår brott: vilka insatser fungerar? Stockholm: Gothia; 2010.
36. Latour, B. Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society. Boston, MA Harvard University Press; 1987.
37. Czarniawska, B, Sevón, G. Translating Organizational Change. Berlin: Walter de Gruyter; 1996.
38. Socialstyrelsen. Om evidensbaserad praktik. 2012.
39. Radaelli, G, Kent, LS. Middle Managers and the Translation of New Ideas in Organizations: A Review of Micro-Practices and Contingencies. International Journal of Management Reviews. 2016; 18(3):311–32.
40. Polanyi, M. The Tacit Dimension. Chicago: University of Chicago Press 2009.
41. Pamment, N. Youth offending teams: a multi-agency success or system failure? . I: Pycroft A, Gough D, red. Multi-agency working in criminal

- justice Control and care in contemporary correctional practice Bristol: The policy press; 2010.
42. Rikspolisstyrelsen. Gemensamt åtagande för polismyndighet och kommun som deltar i det nationella pilotprojektet med sociala insatsgrupper. Stockholm: Rikspolisstyrelsen; 2011.

Bilaga 1 SIG enligt de ursprungliga tankarna

En arbetsform för unga i riskzon att utveckla en kriminell livsstil

Den svenska modellen av SIG är inspirerad av så kallade Youth Offending Teams i England [41]. Centralt för utvecklingen av SIG är betänkandet *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp*.³³ Beskrivningarna av SIG nedan bygger i stort på detta betänkande.³⁴

Betänkandet lyfter fram behovet av tydliga, koordinerade och uthålliga insatser på individnivå i arbetet med att motverka kriminella grupperingar. SIG beskrivs som en form av samverkan mellan lokala aktörer i arbetet med individuella ungdomar för att minska rekryteringen till kriminella grupperingar samt underlätta avhopp från dessa grupperingar. Förväntningarna på SIG handlar om utveckling av lokala samarbetsformer samt om att öka möjligheten att identifiera personer i målgruppen. På längre sikt är målsättningen med SIG även att förhindra nyrekrytering till kriminella nätverk och att underlätta avhopp från kriminella grupperingar [2]. I det avseendet är SIG ett indikerat preventionsarbete på individnivå, samtidigt som arbetsformen är ett led i arbetet med att motverka kriminella grupperingar.

I betänkandet beskrivs SIG i huvudsak vara ämnad för unga under 21 år. RPS ger därefter en utvidgad målgruppsbeskrivning i sina riktlinjer: ungdomar eller unga vuxna i åldern 15–25 år [25]. SIG är enligt de ursprungliga tankarna i huvudsak ämnad för unga som begår brott *och* alltså är i riskzon att utveckla en kriminell livsstil eller att (ny)rekryteras till kriminell gruppering (gäng, nätverk eller kriminell organisation). SIG beskrivs även vara ämnad för de unga som redan har en mycket svår kriminell problematik och vill hoppa av kriminella grupperingar eller som vill bryta en redan utvecklad kriminell livsstil (se även [25]).³⁵ Arbetsformen SIG är därmed *inte* främst ämnad för det större antalet ungdomar som begår brott i ungdomen och som vanligtvis upphör med det i övre tonåren.

Vanliga kännetecken för den beskrivna målgruppen är problem på flera olika livsområden, såsom problematisk relation till föräldrar, bristande skolgång, umgänge med andra kriminella, bakomliggande psykiatriska problem och/eller missbruk. Detta ställer höga krav på samordningen av samhällets insatser och stöd kring den unge.

³³ SOU 2010:15.

³⁴ Det finns en rad olika beskrivningar av vad SIG är och som har publicerats efter SOU 2010:15. Beskrivningar om SIG som publicerats efter 2010 kan i vissa avseenden skilja sig från beskrivningen i detta avsnitt, exempelvis gällande målgruppen för SIG m.m. Beskrivningen nedan tar sin huvudsakliga utgångspunkt i skrivningarna i SOU 2010:15 för att ge en bild av de ursprungliga tankarna, utan värdering eller bedömning av hur SIG bör utformas. I nuläget finns inga utvärderingar som kan ge information om vilken utformning som resulterar i bäst nytta för de unga, eller vilken målgrupp som är bäst lämpad för SIG (i relation till arbetsform).

³⁵ Det finns ingen förutbestämd definition av "kriminell livsstil" eller kriminell gruppering/nätverk eller organiserad brottslighet i beskrivningarna av SIG. Detta har i praktiken bestämts lokalt.

Socialtjänsten väljer vilka individer som ska ingå i en social insatsgrupp, men polisen, skolan och andra myndigheter kan föreslå individer som är lämpliga för arbetsformen (se även [25]). I riktlinjerna till dem som ingick i pilotverksamheten framgår exempelvis att polismyndigheten ska använda underrättelseinformation vid uppstart av SIG för att identifiera ungdomar som skulle kunna vara aktuella för SIG [42]. Bedömningarna ska ske utifrån den unges ålder, ålder för debutbrott samt brottens karaktär och frekvens.

Både RPS och Socialstyrelsen framhåller i olika kunskapsstöd att socialtjänsten behöver göra en noggrann riskbedömning av huruvida arbetsformen SIG är lämplig för de aktuella ungdomarna [24, 25]. Ett stöd vid riskbedömning är att använda sig av standardiserade bedömningsinstrument, i kombination med en helhetsbedömning av risk- och skyddsfaktorer. Exempelvis omnämns risk- och behovsbedömningsmetoderna SAVRY och ESTER [24, 25].³⁶ Dessa bedömningar kan också ligga till grund för valet av insatser som är lämpliga i det fortsatta arbetet.

Organisering och ansvarsfördelning

Socialtjänsten samordnar arbetet med och har huvudansvaret för SIG [25]. Det innebär bland annat att socialtjänsten ansvarar för att andra myndigheter och aktörer görs delaktiga utifrån den unges behov. Förslaget kan kopplas till socialtjänstens skyldighet att aktivt verka för att samverkan sker med andra aktörer när barn far illa eller riskerar att fara illa³⁷ (se även [23]).

I många fall är det polisen eller skolan som först får vetskap om unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk. I betänkandet framhålls därför vikten av att det finns ett tidigt samarbete mellan socialtjänsten, polisen och skolan för att förhindra nyrekryteringar till kriminella nätverk.

Enligt betänkandet bör SIG finnas i varje kommun. I socialt utsatta områden eller stora kommuner kan det behövas flera SIG-verksamheter. SIG ska i möjligaste mån införlivas i befintliga samverkansstrukturer, som exempelvis befintlig chefssamverkan inom ramen för det lokala brottsförebyggande arbetet. I de flesta kommuner finns redan en strategisk samverkan och så kallade samarbetsavtal mellan polisen och kommunen. Kopplat till SIG-verksamheten innebär detta mer specifikt att polismyndigheten och socialtjänsten lokalt förväntas underteckna åtaganden för myndigheterna, utifrån sina samhällsuppdrag³⁸ (se även [42]). En målsättning med detta är att polisen och kommunen ska enas om vilka problem som finns lokalt.

Organiseringen av SIG i kommunerna anpassas till lokala villkor och strukturer. I de flesta fall omnämns likväl följande tre nivåer i beskrivningarna av hur SIG bör organiseras.

³⁶ Förkortningarna SAVRY respektive ESTER står Structured Assessment of Violence Risk in Youth respektive Evidensbaserad strukturerad bedömning av Risk och Skyddsfaktorer. Se mer information om dessa och andra verktyg för bedömning på exempelvis Metodguiden <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/evidensbaserad-praktik/metodguiden/>.

³⁷ Enligt 5 kap 1a § Socialtjänstlagen (2001:453).

³⁸ SOU 2010:15.

- *Styrgrupp* som har det övergripande ansvaret och som består av representanter för de deltagande myndigheterna och aktörerna. Styrgruppen ansvarar över resurstilldelning och övergripande strategier.
- *Berednings-/arbetsgrupp* som har det samordnande och utförande ansvaret och består av representanter eller chefer från socialtjänsten, polisen, skolan samt eventuellt andra aktörer, beroende på behov.
- *Social insatsgrupp* som har ansvaret för det individorienterade arbetet kring den unge. De representanter som ingår bestäms av de åtgärder som framgår i åtgärdsplanen. Dessa kan vara personer som känner den unge såsom socialsekreterare som handlägger den unges ärende, ungdomspolis/områdespolis/polis, fältarbetare, fritidsledare, rektor eller lärare från den unges skola och kurator som den unge har kontakt med [25]. I betänkandet beskrivs att ansvarig socialsekreterare för SIG fungerar som en *lots* för den unge.³⁹ Lotsen ska enligt förslaget se till att de beslutade åtgärderna verkställs samt utgöra ett stöd för den unge.

I arbetet med sociala insatsgrupper på individnivå ingår regelbundna möten där berörda aktörer och den unge deltar [25]. Arbetet kring den unge dokumenteras i individuella åtgärdsplaner, i vilka det ska framgå hur respektive myndighet och aktör ska bidra med sin verksamhet för att kunna stödja ungdomen utifrån dennes behov. Socialtjänsten ansvarar för att leda arbetet samt för att följa upp att de olika samverkansaktörerna vidtar de åtgärder som framgår i åtgärdsplanen. Uppföljning av arbetet på såväl individnivå (åtgärderna) som på lokal nivå (myndigheternas åtaganden) betonas i RPS:s skrivelser om SIG [25].

Arbetet med SIG antas även kunna bidra till att initiera ”generella åtgärder för att motverka att kriminella nätverk etableras” samt till att det tas fram årliga redovisningar av SIG-verksamheten till den strategiska nivån.⁴⁰ Enligt betänkandet är en central uppgift för SIG-verksamheterna att kartlägga och identifiera de ungdomar som är i direkt risk för att gå in i gängkriminalitet. En viktig arbetsuppgift i de sociala insatsgrupperna är att stärka de ungas så kallade skyddsfaktorer. I det avseendet fanns det tankar om att SIG kan ha effekt både på individ- och samhällsnivå (lokalt).

Samtycke för informationsutbyte

Arbetet i sociala insatsgrupper bygger på att den enskilde lämnar sitt samtycke till att sekretessbelagda uppgifter får delas mellan de aktörer som ska medverka i den sociala insatsgruppen. Om den unge inte har fyllt 18 år kan det vara vårdnadshavarna som behöver samtycka, ibland tillsammans med den unge.⁴¹ ⁴² Samtycket ska inhämtas efter att det har gjorts en bedömning av huruvida den unge är lämplig för arbetsformen [42]. I RPS skrivelser om arbetsformen SIG nämns att socialtjänsten ska ta kontakt med den aktuella

³⁹ SOU 2010:15 s. 97.

⁴⁰ SOU 2010:15 s. 95.

⁴¹ Se 12 kap. 2 § OSL. Varje myndighet behöver inhämta samtycke från den enskilde till att uppgifter lämnas ut. Se JO 2011/12 s. 557.

⁴² Detta gäller arbetet med sociala insatsgrupper på individnivå. I de fall då sociala insatsgrupper utför arbete på en mer allmän nivå för att motverka rekryteringar till kriminella nätverk behöver inte sekretessen brytas.

ungdomen (om den unge fyllt 18 år) och dennes vårdnadshavare (om den unge är under 18 år) för att motivera dem att lämna samtycke till informationsutbyte mellan berörda myndigheter och aktörer [25]. SIG bygger således på frivillighet eftersom de unga ska samtycka till samarbetet. Samtycket till informationsutbytet beskrivs som en huvudkomponent:

Skillnaden på verksamheten i de sociala insatsgrupperna jämfört med annan verksamhet kring en ung person är att samverkan kan ske mer strukturerat eftersom de inblandade myndigheterna och aktörerna har samma information. Detta ökar förutsättningarna för att rätt myndighet gör rätt sak och att det sker i rätt ordning.

([25], sid. 4)

Samtycket antas därmed vara en del i arbetsformen SIG som bidrar till att öka informationsflödet och ger en gemensam bild av den unges behov och situation, och som följaktligen förbättrar möjligheten till koordinering av insatser och annat stöd.⁴³

Åtgärdsplan med uppföljning av åtgärder

En annan grundläggande del i arbetsformen SIG är att insatserna för ungdomen koordineras på individnivå utifrån en individuellt upprättad åtgärdsplan [24, 25].⁴⁴ Åtgärdsplanen kan bidra till att tydliggöra olika aktörers roller och ansvar och kan tydliggöra både vad som förväntas av den unge och vad hen kan förvänta sig för stöd av myndigheterna. Åtgärdsplanen kan innehålla huvudmål och delmål för olika relevanta livsområden såsom skola, sysselsättning, hälsa, fritid, kriminalitet och kamrater. Planen kan bidra till att synliggöra utvecklingen för den unge i arbetet, utifrån de mål som satts upp initialt och i relation till den unges behov.⁴⁵

⁴³ En återkommande fråga kring arbetet med SIG är vad som gäller i fråga om samtycket, sekretessregler samt dokumentationen. För stöd i arbetet kring dessa frågor, se exempelvis Socialstyrelsens stöd "Sociala insatsgrupper. Lokal samverkan för att förhindra ungdomar från att begå brott" (2016).

⁴⁴ I praktiken kallas denna plan lite olika, t.ex. handlingsplan. I denna rapport kommer begreppet åtgärdsplan att användas som ett samlingsnamn för att underlätta läsning, förutom i citat där vi kommer att använda de professionellas benämningar.

⁴⁵ Varje myndighet är ansvarig för sin egen dokumentation inom ramen för sin verksamhet. Det innebär att varje myndighet som samverkar i den sociala insatsgruppen måste följa de bestämmelser som gäller kring dokumentation för just den verksamheten. För socialtjänsten finns bestämmelser om vad som ska eller får dokumenteras och hur dokumentationen ska utformas i bland annat socialtjänstlagen, lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS. I modellen för de sociala insatsgrupperna ingår alltså att insatserna för ungdomen koordineras på individnivå utifrån en individuellt upprättad åtgärdsplan (Se Proposition 2011/12:171 Samverkan för att förebygga ungdomsbrottslighet s. 13).

Bilaga 2 Enkät till SIG-verksamheterna (studie 2)

Kontaktuppgifter till uppgiftslämnaren

Kommun eller stadsdel: _____

Uppgiftslämnare (ansvarig för ifyllandet): _____

Befattning: _____

Kontaktuppgifter (e-mejl eller telefon): _____

Om du arbetar i en stadsdel, så svara för hur det ser ut i din stadsdel och inte i hela kommunen.

1. När började individanpassat stöd i sociala insatsgrupper att erbjudas ungdomar med kriminell livsstil i din kommun/stadsdel? Ange år.

År: _____

2. Vilken eller vilka eventuella andra samverkansformer, med samma syfte som sociala insatsgrupper, erbjuds denna eller dessa målgrupper i din kommun/stadsdel?
Ange ett eller flera svarsalternativ.

- ☐ SSPF - skola, socialkontor, polis, fritid i samverkan
- ☐ Ung och trygg
- ☐ Annat, ange vilken/vilka:
- ☐ Inga andra samverkansformer erbjuds för målgruppen

Kommentarer:

3. Finns det en skriftlig samverkansöverenskommelse mellan socialtjänsten och övriga aktörer som samverkar i sociala insatsgrupper i din kommun/stadsdel?

- ☐ Ja, ange vilka aktörer som socialtjänsten har samverkansöverenskommelser med: _____
- ☐ Nej

Kommentarer:

4. Finns det någon koppling mellan samverkan i sociala insatsgrupper med samverkan som sker inom ramen av ANDT-strategin, det brottsförebyggande arbetet eller motsvarande i din kommun/stadsdel? Frågan ämnar fånga om samverkan lokalt i arbetet med SIG i något avseende är integrerat med frågor som rör t ex ANDT eller det brottsförebyggande arbetet, exempelvis i arbetet med att kartlägga vilka unga som kan vara aktuella för SIG.

☐ Ja, ange hur: _____

☐ Nej

Kommentarer:

5. Finns det skriftliga rutiner för sociala insatsgrupper i din kommun/stadsdel, för ...

	Ja	Nej
... hur arbetsprocessen i arbetet med SIG ska se ut?		
... hur olika aktörer ska genomföra olika delar i samverkansarbetet rent praktiskt?		
... roller eller ansvarsfördelning i SIG?		
... annat, nämligen:		

6. Hur har arbetet kring sociala insatsgrupper organiserats i din kommun/stadsdel?

Ange ett eller flera svarsalternativ.

- ☐ Det har inrättats en *styrgrupp* eller motsvarande
- ☐ Det har inrättats en *beredningsgrupp* eller motsvarande
- ☐ Det har inrättats en *gruppledare* eller motsvarande som t ex leder och planerar arbetet med olika sociala insatsgrupper
- ☐ Annat sätt, beskriv gärna kortfattat hur arbetet är organiserat.....
-
-

7. Hur många personer har utsetts att samordna arbetet i en (individuell) social insatsgrupp i din kommun/stadsdel?

Ange antal personer: _____

Kommentarer:

8. Har samordnaren/na eller motsvarande särskild avsatt tid för arbetet med sociala insatsgrupper i din kommun/stadsdel?

Samordnare, eller s k SIG-lots, syftar på den som koordinerar en social insatsgrupp kring den unge. Ange ett eller flera svarsalternativ.

- ☐ Ja, samordnaren/na har heltid avsatt för samordningen av de sociala insatsgrupperna
- ☐ Ja, samordnaren/na har del av en tjänst avsatt för samordningen av de sociala insatsgrupperna
- ☐ Ja, vissa samordnare har heltid och andra deltid avsatt för samordningen av de sociala insatsgrupperna
- ☐ Nej, samordnaren/na har ingen särskild avsatt tid för arbetet med sociala insatsgrupper (uppgiften ingår som en del tillsammans med andra arbetsuppgifter)

Kommentarer:

9. Finns det andra personer i din stadsdel/kommun som har någon arbetsuppgift (på heltid eller deltid) kopplat till SIG?

Du behöver inte ange chefer som ansvarar för flera olika verksamheter

- ☐ Ja, nämligen
- ☐ Nej

Kommentarer:

10. Vilken målgrupp riktar sig samverkansformen sociala insatsgrupper till i din kommun/stadsdel?

Ange ett eller flera svarsalternativ.

- ☐ Ungdomar upp till 18 år
- ☐ Unga vuxna 18-25 år
- ☐ Vuxna, d.v.s. över 25 år
- ☐ Individer som riskerar att utveckla en kriminell livsstil
- ☐ Individer som behöver stöd att lämna en kriminell gruppering/nätverk/organiserad brottslighet, s.k. avhoppare
- ☐ Annan grupp eller åldersindelning, ange vilken:

.....
.....

11. Vilka kriterier används för att välja ut ungdomar som ska erbjudas att få ingå i en social insatsgrupp i din kommun/stadsdel?

Ange ett eller flera svarsalternativ. Notera att det gäller kriterier för att erbjudas att få ingå i en social insatsgrupp och inte vad som är vanliga problem för ungdomar som är föremål för SIG.

- ☐ Ungdomen har uppvisat kriminellt beteende (inte nödvändigtvis lagförd)
- ☐ Ungdomen har tidigare dömts för brott
- ☐ Ungdomen har begått sitt första brott i ung ålder
- ☐ Ungdomen har begått strategiska brott

- ☐ Ungdomen har tidigt uppvisat normbrytande beteende
- ☐ Ungdomen uppvisar problematisk skolgång, t ex regelbunden skolk, undermålig kunskapsutveckling, etc.
- ☐ Ungdomen umgås med andra som begår brott eller uppvisar normbrytande beteende
- ☐ Ungdomen har familj som begår brott eller uppvisar normbrytande beteende
- ☐ Andra kriterier, ange vilken/vilka:

.....

.....

Kommentarer:

12. Används någon standardiserad bedömningsmetod som stöd vid bedömning av vilka ungdomar som är lämpade för att vara föremål för en social insatsgrupp i din kommun/stadsdel?

Med standardiserad bedömningsmetod avses här ett instrument eller verktyg med strukturerade frågor för t ex identifiering och gradering av risk- och skyddsfaktorer eller behov.

- ☐ Ja, nämligen (ange ett eller flera svarsalternativ)...
 - ☐ SAVRY – Structured Assessment of Violence Risk in Youth
 - ☐ YLS/CMI – The Youth Level of Service/Case Management Inventory
 - ☐ ESTER – Evidensbaserad Strukturerad bedömning av Risk- och skyddsfaktorer
 - ☐ Annat, ange vad:
- ☐ Nej

Kommentarer:

13. Hur många ungdomar har gett sitt samtycke att ingå i en social insatsgrupp sedan samverkansformen infördes i din kommun/stadsdel? Om du inte kan ange exakt uppgift gör en uppskattning.

Antal: _____

14. Hur många av dessa ungdomar är flickor? Om du inte kan ange exakt uppgift gör en uppskattning.

Antal: _____

15. Hur många ungdomar finns det kapacitet att samverka kring samtidigt inom ramen för sociala insatsgrupper i din kommun/stadsdel? Om du inte kan ange exakt uppgift gör en uppskattning.

Antal: _____

16. I vilken utsträckning har individuella åtgärdsplaner/handlingsplaner upprättats för ungdomar som ingår/ingått i sociala insatsgrupper sedan samverkansformen började erbjudas i din kommun/stadsdel?

- ☐ I samtliga fall
- ☐ I ca hälften eller merparten av fallen
- ☐ I mindre hälften av fallen
- ☐ I inga fall alls

Kommentarer:

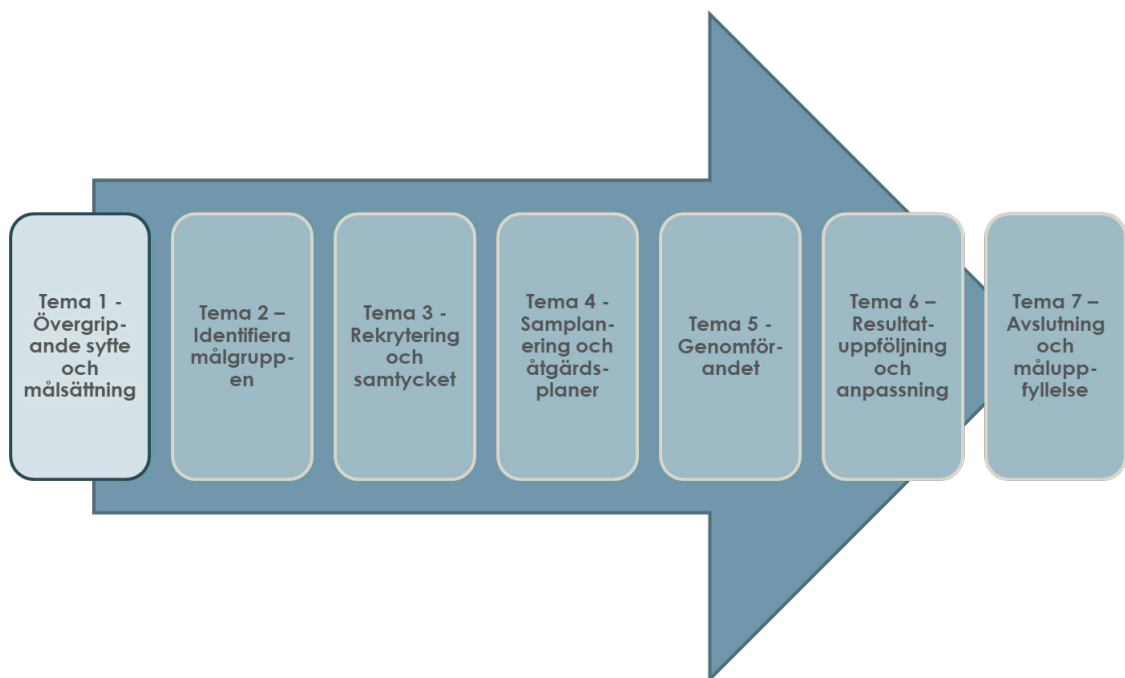
17. Hur utförs arbetet med sociala insatsgrupper inom socialtjänsten i din kommun/stadsdel?

- ☐ Som biståndbeslutad insats enligt SoL
- ☐ Som serviceinsats
- ☐ Annat, ange vad:

Kommentarer:

Bilaga 3 Intervjuteman och intervjuguide (studie 2)

Intervjuteman

Intervjuguide

IP=Intervjuperson

Tema 1 – IP:s roll samt övergripande syfte och målsättning

1. Beskriv din roll i arbetet med SIG?
2. Hur länge har du arbetat med SIG?
3. Vad anser du är målsättningen för deltagande ungdomar med SIG?
Kan SIG tillföra något i arbetet som det ordinarie arbete med liknande målgrupp saknar?

Tema 2 – Identifiera målgruppen för SIG

4. Hur går det till när en ungdom identifieras att vara lämpliga för/i behov av SIG?
 - a. Hur samlar ni in information om de unga och hur bedömer ni den unges lämplighet för att kunna bli föremål för SIG?

- b. Förekommer det någon form av kartläggningar eller motsvarande av målgruppen/ unga som begår brott i relation till kriminella nätverk/organiserad brottslighet/gäng lokalt?
 - c. Vad finns det för svårigheter i detta arbete?
 - d. Kan du ge exempel på när ni har lyckats bra i arbetet med att identifiera lämpliga ungdomar för SIG?
5. Finns det unga som inte är lämpade för SIG? Vad karaktäriserar dessa ungdomar skulle du säga?

Tema 3 – Rekrytering och samtycke

6. Kan du beskriva hur en process till ett samtycke brukar se ut? Beskriv gärna så konkret som möjligt.
- a. I vilket skede tas samtycket in?
 - b. Vem tar i regel in samtycket?
 - c. Hur arbetar ni för att få till samtycke? Finns det någon metod för det?
 - d. Hur gör ni i praktiken för att motivera den unge att ingå i en social insatsgrupp?
7. Finns det svårigheter i att få till ett samtycke? Vilka?
8. När det har varit lättare att få till ett samtycke, vad tror du det beror på?
9. Har du erfarenhet av att ni inte har fått den unge att samtycka till att bryta sekretessen (trots att ni har bedömt ungdomen att vara i behov av SIG)?
- a. Om ja, vad var orsakerna enligt din uppfattning?
 - b. Om ja, finns det några skillnader mellan dessa ungdomar och de som samtycker?
 - c. Om ja, enligt din erfarenhet, vad blir skillnaden för deltagande ungdom när de inte samtycker?

Tema 4 – Samplanering av åtgärder utifrån den unges behov

10. Hur gör ni bedömningen av vilka behov av stöd som den unge har?
- a. Om de använder några standardiserade bedömningsmetoder, hur fungerar det? Fördelar- respektive nackdelar?
 - b. Hur fungerar arbetet i praktiken med att matcha och anpassa insatser och annat stöd utifrån den unges behov och mottaglighet?
 - c. Vem gör vad i detta arbete?
 - d. Hur deltar den unge i detta arbete?
11. När det gäller era åtgärd-/handlingsplaner för deltagande SIG-ungdom, på vilket sätt deltar den unge i utformningen av innehållet? Vilken funktion fyller planen i arbetet?

Tema 5 – Genomförandet

12. Erbjuds unga som är med i en social insatsgrupp annan form av service, stöd, insatser, behandling eller motsvarande jämfört med andra unga med liknande behov?
 - a. Arbetar man i något avseende annorlunda med de unga i en social insatsgrupp i jämförelse med de som inte ingår i en SIG?
13. När det gäller din roll i en social insatsgrupp, vad anser du är viktiga arbetsuppgifterna eller arbetssätten för att det ska gynna den unge?
 - a. Vad är det du gör för att det ska bli så bra som möjligt för att uppnå goda resultat för den unge som är föremål för en social insatsgrupp?
14. Kan du ge exempel på när det fungerar bra respektive sämre i samverkan kring den unge?
 - a. Vad är viktigt att tänka på i samverkan så att det kommer gynna den unge?
 - b. Har ni med rätt aktörer? Eller saknas någon strategisk aktör?
 - c. Vad är det som fungerar bra?
 - d. Vad är det som fungerar mindre bra?
 - e. Finns det något som skulle kunna underlätta samverkan/samplaneringen tycker du? I så fall vad?
 - f. I vilka skeden är den unge med? Mötena? Hur görs den unge delaktig?

Tema 6 – Uppföljning resultat och anpassning av arbetet

15. Hur håller ni koll under arbetets gång hur det går med olika aktörers arbete för den unge?
 - b. Hur och vart dokumenteras detta? I en åtgärdsplan?
16. Finns det några åtgärder/målsättningar som ni ofta får problem med att uppnå? Vilka?
 - c. Om ja, varför?
 - d. Ser du några lösningar på dessa problem? Vad behöver göras och av vem?
17. Finns det några åtgärder/målsättningar som ni ofta lyckas att uppnå? Vilka?
 - e. Om ja, varför? Vad gör att detta fungerar?
18. Har du erfarenhet av att se några negativa effekter eller resultat för ungdomarna av att delta i en SIG? I så fall, vad kan man göra för att motverka dessa negativa effekter/resultat?

Tema 7 – Avslutning och måluppfyllelse

19. Om ni har någon erfarenhet av avhopp från SIG, vilka var orsakerna till avhoppen?
 - a. Vad finns det enligt din erfarenhet för lösningar för att motverka avhopp?
20. Beskriv hur det kan gå till när en social insatsgrupp avslutas?
 - a. Görs det någon bedömning av måluppfyllelse?
 - b. Hur dokumenteras orsaker till avslut för en social insatsgrupp?
21. Om detta inte är känt sedan innan, följer ni upp hur det går för de unga som varit föremål för en social insatsgrupp efter avslut?
22. Finns det andra arbetssätt eller arbetsmetoder för att lyckas uppnå positiva resultat för deltagande ungdom som ännu inte har nämnts?
23. Vad skulle du säga är de främsta utvecklingsområdena i arbetet med SIG inom din verksamhet så att det blir än mer fördelaktigt för deltagande ungdom?
24. Finns det något ytterligare som vi inte har täckt in som du vill tillägga?